

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK
İHTİYAÇLARININ VE AFFEDİCİLİK TUTUMLARININ
AKRAN ZORBALIĞINI YORDAMASI**

Kemal ÇOBAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN

Konya – 2019

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**LİSE ÖĞRENCİLERİNİN PSİKOLOJİK
İHTİYAÇLARININ VE AFFEDİCİLİK TUTUMLARININ
AKRAN ZORBALIĞINI YORDAMASI**

Kemal ÇOBAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN

Konya – 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kemal ÇOBAN
	Numarası	168301051001
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tezin Adı	Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçlarının ve Affedicilik Tutumlarının Akran Zorbalığını Yordaması

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

01/10/2019

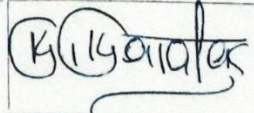
Kemal ÇOBAN

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
---	---	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Kemal ÇOBAN
	Numarası	168301051001
	Ana Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri
	Bilim Dalı	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN
	Tezin Adı	Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçlarının ve Affedicilik Tutumlarının Akran Zorbalığını Yordaması

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan 'Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçlarının ve Affedicilik Tutumlarının Akran Zorbalığını Yordaması' başlıklı bu çalışma 12/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	Ünvanı Adı Soyadı	İmza
Danışman	Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Şahin KESİCİ	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Kasım KARATAŞ	

ÖNSÖZ

Ergenlik dönemi, insanların geçirdikleri en hassas ve karmaşık dönemlerinden biridir. Bu dönemde çocukluktan çıkmaya başlayan birey, fiziksel ve psikolojik olarak birçok değişime uyum sağlamaya çalışmaktadır. Birey bu değişimlere uyum sağlamaya çalışırken de kaygılarıyla baş etmek zorunda kalmaktadır. Birey bu değişimlere uyum sağlayamadığında kaygı duymaktadır. Ergenlikte gerçekleşen değişimler, kişinin fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlarını ortaya çıkarmaktadır. Birey bu ihtiyaçlarını karşılayabildiğinde kaygı düzeyi de düşük olmaktadır. Öğrencilerin lise yıllarında, kaygılarının artmasının bir sebebi de akran zorbalığı olabilmektedir. Akran zorbalığı konusu, lise yıllarında önemli bir yere sahiptir. Öğrenciler kaygılarını azaltmak için affetme yoluna da başvurabiliyorlar. Birey karşıdaki kişiyi affederek hem kendi kaygısını azaltabilmekte hem de karşıdaki kişiye yeni bir şans tanıyabilmektedir.

Araştırma sürecinin her aşamasında bilgisi ve yardımlarını benden esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Süleyman Barbaros YALÇIN' a teşekkürlerimi sunarım. Bu vesileyle yüksek lisans eğitimimde emeği olan ve süreçte bana katkılarını sunan değerli hocalarıma teşekkür ederim. Yüksek lisans eğitimim sırasında bana her zaman destek olan ve çalışmamda bana yardımcı olan değerli arkadaşım Mehmet ŞAM' a çok teşekkür ederim.

Araştırmam süresince bana her konuda destek olan, sabır gösteren ve sıkıntılı zamanlarımda yanımda olup destek olan sevgili eşim Pınar' a çok teşekkür ederim. Tez hazırlama aşamasında, hayatıma giren en güzel varlık olan sevgili kızım Ebrar'ın çalışmalarım esnasında bana yaşattığı tatlı sorunlar beni çok güzel motive etti. Sevgili kızım Ebrar'a ayırmam gereken zamanın büyük bir kısmını çalışmalarım ayırdığım için ondan çok özür diliyorum ve bana sabrettiği için ona çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affetme tutumlarının akran zorbalığını yordama düzeyini incelemektir. Araştırmanın örneklemini, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde öğrenim gören 353 lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veri toplama araçları olarak ‘‘Temel İhtiyaçlar Ölçeği’’, ‘‘Affedicilik Ölçeği’’ ve ‘‘Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği’’ kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarının analizinde ‘‘Pearson Momentler Çarpımı Analizi ve Çoklu Regresyon Analizi’’ kullanılmıştır.

Araştırmanın sonucunda, affetme ile akran zorbalığının alt boyutları olan sözel zorbalık, eşyalara zarar verme zorbalığı, izolasyon (dışlama) mağduru olma, eşyalara zarar verme mağduru olma ve cinsel mağdur olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçları karşılama düzeyi ile akran zorbalığı alt boyutlarından olan sözel mağdur olma ve izolasyon (dışlama) mağduru olma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın diğer alt amaçlarına bakıldığında, ait olma ve eğlence temel psikolojik ihtiyaçlarının fiziksel zorbalığı ve mağduriyeti anlamlı bir şekilde yordadığı, ait olma ve eğlence ihtiyaçlarının sözel zorba olmayı ve ait olma ihtiyacının sözel mağduriyeti yordadığı, ait olma ihtiyacının izolasyon(dışlama) zorbalığını yordadığı ve ait olma ihtiyacı ve affetmenin izolasyon(dışlama) mağduru olmayı yordadığı, ait olma ve özgürlük ihtiyaçlarının söylenti çıkarma ve yayma zorbalığını yordadığı ve ait olma ihtiyacının söylenti çıkarma ve yayma mağduru olmayı yordadığı, ait olma ve özgürlük ihtiyaçlarının eşyalara zarar verme zorbalığını ve mağduriyetini yordadığı, yine ait olma, özgürlük ve eğlence ihtiyaçlarının cinsel zorbalığı yordadığı ve ait olma ile eğlence ihtiyaçlarının cinsel mağdur olmayı yordadığı sonuçlarına varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Temel psikolojik ihtiyaçlar, Affedicilik, Akran zorbalığı, Akran mağduriyeti, Lise öğrencileri

SUMMERY

The purpose of this research is to study on what level psycholocigal needs and forgiveness attitudes of high school students predict peer bullying. The sample of the study is consisted of 353 high school students from Şanlıurfa and Gaziantep provinces high schools . As for data collection ‘Basic needs scale’, ‘‘Forgiveness scale’’ and ‘‘ Peer bullying determination scale’’ were used. To analyze the results ‘‘ pearson product-moment correlation coefficient and multiple regression analysis ‘‘ were used.

Results of the study shows a negative meaningful relation between forgiveness and sub-dimensions of peer bullying which are verbal bullying, object damaging bullying, victimization of exclusion and sexual victimization. Positive meaningful relations between the level of satisfaction of basic psychological needs and verbal victimization and victimization of exlusion which are sub dimensions of peer bullying were found . any other meaningful relation could not be found between other variables.

When other sub goals of the study is viewed one can see that two of basic psychological needs belonging and entertainment predict physical bullying and victimization meaningfully; two of basic psychological needs belonging and entertainment predicts being a verbal bully, the need of belonging predicts being a verbal victim, the need of belonging predicts bullying of exclusion and the need of belonging and forgiveness predict victimization of exvclusion,the needs of freedom and belonging predict rumour bullying and spreading rumour bullying ; the need of belonging predicts being a victim of rumour and spreading rumour ; the needs of belonging and freedom predict object damaging bullying and being a victim of it ; the needs of entertainment, freedom and belonging predicts sexual bullying ; the needs of entertainment and belonging predict being a victim of sexual bullying.

Keywords : Basic psychological needs, Forgiveness, Peer bullying, Peer victimization, High School Students

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Cümlesi.....	6
1.2. Alt Problemler.....	7
1.3. Araştırmanın Amacı.....	8
1.4. Araştırmanın Önemi.....	8
1.5. Araştırmanın Varsayımları.....	8
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	9
1.7. Tanımlar.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİTARATÜR TARAMASI.....	10
2.1. Temel Psikolojik İhtiyaçlar.....	10
2.1.1. Psikolojik İhtiyaçlar.....	10
2.1.2. Psikolojik İhtiyaçlar ve İlgili Kuramsal Çalışmalar.....	11
2.1.2.1. Maslow İhtiyaçlar Kuramı.....	11
2.1.2.2. Henry A. Murray'a Göre İhtiyaçlar.....	14
2.1.2.3. Öz Belirleme Kuramına Göre İhtiyaçlar.....	17
2.1.2.4. Alderfer'in Erg Kuramı.....	20
2.1.2.5. McClelland Başarı İhtiyacı Teorisi.....	20
2.1.2.6. Eric Fromm'un İhtiyaçlar Kuramı.....	22
2.1.2.7. Glasser'in Seçim Kuramı.....	22
2.1.3. Psikolojik İhtiyaçlar İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	24
2.2. Affetme.....	31

2.2.1. Temel Kavramlar.....	31
2.2.2. Affetme Süreci ve Affetme Modelleri.....	33
2.2.3. Affetmeyi Kolaylaştıran Etmenler.....	37
2.2.4. Affetme ve Kişilik.....	37
2.2.5. Affetmenin Faydaları.....	38
2.2.6. Affetmenin Kuramlarla İlişkisi.....	39
2.2.7. Affetme ile İlgili Yapılan Araştırmalar.....	40
2.3. Akran Zorbalığı.....	46
2.3.1. Temel Kavramlar.....	46
2.3.2. Zorbalığın Şiddet ve Saldırganlıkla İlişkisi.....	47
2.3.3. Zorbalık Davranışları.....	49
2.3.4. Zorbalığın Türleri.....	49
2.3.5. Zorba ve Kurbanın Özellikleri.....	54
2.3.6. Akran Zorbalığının Nedenleri.....	55
2.3.7. Akran Zorbalığının Meydana Geldiği Yerler.....	59
2.3.8. Akran Zorbalığı ve Okul İlişkisi.....	59
2.3.9. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı ve Yapılan Çalışmalar.....	60
2.3.10. Akran Zorbalığını Önleme.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM.....	69
3.1. Araştırmanın Modeli.....	69
3.2. Örneklem.....	69
3.3. Veri Toplama Araçları.....	69
3.3.1. Affedicilik Ölçeği.....	69
3.3.2. Temel İhtiyaçlar Ölçeği.....	70
3.3.3. Akran Zorbalığını Önleme Ölçeği.....	72
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR	75
-----------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	85
--	----

5.1. Tartışma.....	85
--------------------	----

5.2. Sonuç.....	101
-----------------	-----

5.3. Öneriler.....	103
--------------------	-----

KAYNAKÇA	105
-----------------------	-----

EKLER	121
--------------------	-----

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	75
Tablo 2: Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı	75
Tablo 3: Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları ve Affetme Tutumları İle Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkiye İlişkin Betimsel Tablo	76
Tablo 4: Affetme ve Psikolojik İhtiyaçlar ile Akran Zorbalığı Alt Türleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Değerleri Sonuçları.	77
Tablo 5: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Fiziksel Mağdur Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	78
Tablo 6: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Fiziksel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	78
Tablo 7: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Sözel Mağdur Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	79
Tablo 8: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Sözel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	79
Tablo 9: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin İzalasyon(dışlama) Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	80
Tablo 10: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin İzalasyon Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları.....	80
Tablo 11: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Söylenti Çıkarma ve Yayma Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	81

Tablo 12: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Söylenti Çıkarma ve Yayma Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	81
Tablo 13: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Eşyalara Zarar Verme Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	82
Tablo 14: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Eşyalara Zarar Verme Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	83
Tablo 15: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Cinsel Zorbalık Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	83
Tablo 16: Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Cinsel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları	84

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Problem Durumu

İnsanoğlu yaşamı boyunca çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçmektedir. Bu dönemlerin birbirinden farklı olan fizyolojik ve psikolojik özellikleri vardır. Hamurcu (2011) ergenlik döneminin, çalışmalar arasında en çok araştırılan ve ilgi duyulan gelişim dönemi olduğunu belirtmiştir. Bu dönem insan hayatının en önemli aşamalarından birisidir. Bu dönemde çatışmalar sıklıkla yaşanmakta, kaygılar artmaya başlamakta ve özellikle sosyal beceriler gelişmektedir (Hamurcu, 2011).

Ergenlik döneminde, ergenlik özelliklerinin ortaya çıkmasında kalıtsal, ruhsal ve çevresel faktörler önemli bir yer edinmektedir. Bu faktörler sebebiyle her birey aynı dönemde ergenlik dönemine girmemektedir. Bunun yanında ergenliğe giren bireylerin yaşadığı değişiklikler de farklı olabilmektedir. Ergenlik dönemi genellikle 12-21 yaşları arasında yaşanmaktadır. Cinsiyetlere göre de ergenliğe başlama ve bitiş tarihleri farklılık göstermektedir. Genellikle kızlar erkeklere göre ergenliğe daha erken başlamakta ve erkeklere göre ergenlik dönemini daha erken bitirmektedir (Gök, 2017). Türk Eğitim Sisteminde, lise dönemi genellikle 13-19 yaşları arasında geçmektedir. Bu yaş aralığında olan bireyler ergenlik dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde bireyde ruhsal ve bedensel açıdan birçok değişim ve gelişim gözlenmektedir. Bu dönem aynı zamanda genç yetişkinlik dönemi olarak da adlandırılmaktadır (Senemoğlu, 2005).

Ergen birey bu dönemde birçok sıkıntılar yaşamaktadır. Ergenin yaşadığı bu gelişimsel sıkıntılar, yaşamında oluşan fırtına ve stres dönemlerinden sonra, ergenin topluma bir birey olarak katılmasını Adams (1995), ikinci doğum olarak görmüştür. Bu dönemde ergen bireyin farklı nitelikteki değişimlere uyum sağlayabilmesinin yolu gelişimsel ihtiyaçlarının giderilmesi ile mümkün olabilmektedir. Ergenin

yaşamında meydana gelen bu gelişimsel değişiklikleri Havighurst (1953), gelişimin temel görevleri olarak tanımlamıştır (Aktaran: Onur, 1997: 102).

Ergen bireyler toplumlar için çok önemlidir. Ergenlerin her yönden gelişimlerinin ve eğitimlerinin yeteri kadar sağlanması, yaşadığı toplum için önemli bir ilerleme kaynağıdır. Ergenlerin topluma katkıda bulunması için birçok farklı alanda desteklenmesi gerekmektedir. Bu alanların bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: Vatandaşlık hakları, barınma problemleri, bilgiye ulaşabilme imkanları, eğitim imkanları, yaşam becerileri, sağlık ve sigorta güvenceleri ve kendilerini ifade etme hakları (UNICEF, 2006). Ergenlerin kendilerine tanınan bu haklardan sağlıklı bir şekilde yararlanmaları için gelişim ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Psikolojik ihtiyaçlar, toplumda karşılanması gereken en önemli ihtiyaçlardır. Psikolojik ihtiyaçlar aynı zamanda kimlik gelişimi için de çok önemlidir (Hamurcu,2011).

Bireyler yaşamları boyunca ulaşmak istediklerine kavuşabilmek için her zaman çaba gösterirler. Bireyleri hedefleri doğrultusunda harekete geçiren etmenler arasında en önemli olanlardan birisi de kuşkusuz ihtiyaçlarıdır. İhtiyaçlar farklı durum ve olaylarda farklılaşabilmektedir(Dizen, Berenbaum, & Kerns, 2005). İhtiyaç, döngüsel bir süreçtir ve bireyin organizmasında bir yetersizlik oluşturur ve birey bu yetersizliğin sebebini karşılayamadığı bir gereksinimden kaynaklandığını hisseder. Birey bu gereksinim hissi ile harekete geçer ve rahatlamaya çalışır (Eysenck, Arnold, & Meili., 1972).

Bireylerin gereksinimlerini bilim insanları birbirinden farklı şekillerde yorumlamışlardır. Glasser(1998) yaşama, ait olma, güç, özgürlük ve eğlence adlı beş temel ihtiyacın doğuştan genetik yapımızda olduğunu belirtmiştir. Deci ve Ryan Öz-belirleme kuramı ile bireylerin psikolojik ihtiyaçlarını (yeterlik, ilişki ve özerklik) doyurma arzusu üzerine odaklanan bireylerin yaşamlarının doğasında yer alan temel psikolojik ihtiyaçları tanımlamışlardır. Öz belirleme kuramı, özerklik, ilişki ve yeterlik alanlarındaki doğuştan gelen ihtiyaçlara odaklanır. Yeterlik psikolojik ihtiyacı bireyin yapması gereken görevleri nasıl ve ne şekilde etkili olacağı ve bundan sağladığı doyum üzerinde durmaya çalışır. İlişki ihtiyacı, bireyin çevresi ile

ilişki kurma ihtiyacını ifade eder. Birey çevresi ile kurduğu ilişkilerin isteklerine uygun olmasını ister ve bu ilişkilerden doyum sağlamak ister ve bunun yanında güvende olmak ihtiyacını da sağlamak ister. Birey ilişki ihtiyacını giderirken tamamen bağımsız olmak ve en önemlisi de ilişkinin başlaması ve kontrolünü kendi elinde olmasını ister. Özerklik ihtiyacında birey kendi duygularına göre davranmayı ister ve kendisinde bir işe girişme veya başlatma arzusunu duyar (Deci, & Ryan, 1985; Deci, & Ryan, 1996; Ryan, & Deci, 2000).

İnsanlar hayatları boyunca birbirleriyle ilişki içinde olurlar. Bu süreçte insanlar arasında anlaşmazlıklar çıkabilmektedir. Bu anlaşmazlıklarda birisi diğer kişiye karşı haksızlıkta bulunmuş olabilmektedir. Bu durumda kişiler arasında affetme ve affetmeme durumları oluşmaktadır. Affetme kavramına baktığımızda, affetme; kızgınlık, cezalandırma ve hayal kırıklığı gibi olumsuz tepkilerin yerine, empati, merhamet ve cömertlik gibi olumlu sonuçlara yol açabilecek tepkilerin bilerek ve isteyerek bilinçli olarak geliştirilmesi için çaba göstermektir (Bugay ve Demir, 2012). Thompson ve diğerlerinin (2005:315) yaptıkları tanıma göre ise affetme; *“Algılanan hatanın (transgression) yeniden çerçevelenmesidir. Öyle ki bu çerçeveleme ile bireyin hata yapan kişiye, hatanın kendisine ve sonuçlarına yönelik tepkilerinde olumsuzdan nötr ya da olumluya doğru bir yönelim yaşanmaktadır. Hatanın kaynağı, diğer bir deyişle affetme nesnesi kişinin kendisi, başka bir insan/insanlar ya da kimsenin kontrolünde olmadığı düşünülen bir durum (örneğin hastalık, felaket ya da doğal afet) olabilmektedir.”*

Affetme ile ilgili çalışmalar son zamanlarda artış göstermektedir. Psikoloji alanının öncülere olarak sayabileceğimiz Freud, Adler, Horney ve James gibi isimler affetme kavramına pek değinmedikleri için affetme kavramı ile ilgili kuramsal bilgiler pek yeterli değildir. Günümüzde affetmeyi açıklamak ve anlamak için bazı kuramsal modeller ortaya atılmıştır. Ortaya sürülen bu modellerin her biri affetmeye farklı ve kendine özgün bir şekilde yaklaşılmasına rağmen bazı modellerde benzer özellikler de bulunmaktadır. Bu benzerliklere baktığımızda bu modellerin saldırganlık, acı, nefret, empatik anlayış, olumsuz hislerden vazgeçme, başkalarını affetmeye karar verme ve suçu işleyenle orta yolu bulma gibi yedi ortak noktası bulunmaktadır. Öne

sürülen modellere bakıldığında, bu modellerin genel olarak insanların psikolojik olarak kendini daha rahat hissetmesi ve insanların psikolojik sağlığının iyiliği için affetmenin bir gereklilik olduğuna dikkat çektiği görülmektedir (Bugay ve Demir, 2012).

Affetmenin kişiler arası ilişkilerde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Affetme, kişide oluşan kırgınlıkların onarılmasında ve olumsuz duyguların azalmasında olumlu bir etki göstermektedir. Bunların yanında kişiler arası uyumun artmasını da sağlamaktadır (Özgür ve Eldeleklioğlu, 2017). Karrenans, Van Lange, Ouwerkerk ve Kluwer (2003) affetmenin psikolojik iyi oluş ile ilişkili olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Eğer affedilen kişi bir eş ise bu psikolojik iyi oluşun etkisi daha iyi olduğu görülmüştür (Akt., Özgür ve Eldeleklioğlu, 2017).

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren en ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar insanlar birbirleriyle anlaşamadıklarında birbirlerine çoğu zaman saldırmışlardır. Saldırganlık, insanlık tarihi boyunca kendini her yerde gösteren bir dürtüdür. Dünyanın çok farklı yerlerinde ve dönemlerinde her zaman bir sorun olmakla birlikte son zamanlarda çok daha fazla yaygınlaştığı görülmüştür.

İnsan psikolojisinde evrensel olarak varlığı kabul edilen en temel dürtüler cinsellik ve saldırganlıktır. İnsanoğlu dünyaya ilk gelişinden beri gözlenen şiddet özellikle son yıllarda artmaya başlamıştır. Bu şiddet kendini aile içi şiddet, çocuklara yönelik şiddet, kadına yönelik şiddet, sporda şiddet, sokakta şiddet, okulda şiddet ve insanların kendine uyguladığı şiddet olarak tanımlanan intihar bile yaşamın doğal bir parçası olarak kabullenmiş hale gelmiştir. Bu olumsuz davranışları insanlar hayatlarında sıkça kullandıkları için birbirleriyle bazen karıştırabilmektedirler. Karıştırılan kavramlar genellikle saldırganlık, şiddet ve zorbalık olarak ortaya çıkmaktadır. Bu karıştırılan kavramlar arasında her ne kadar benzerlikler olmuş olsa da bunların farklılıklarını vurgulamak gerekmektedir(Gökler,2009).

Şiddet son yıllarda dünyanın her yerinde artmaya başladı. Dünyanın her yerinde konuşulan ve değinilen şiddet, Olweus'a (1999a) göre bir kimsenin fiziksel olarak ya da bir nesne kullanarak diğer bir bireyi göreceli olarak ciddi sayılabilecek biçimde

yaralaması ya da ona zarar vermesi olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık ise, canlı türünün en temel dürtülerinden biridir. Bu dürtü aynı zamanda canlının doğuştan getirdiği bir içgüdüdür. Saldırganlık yapılan bir “eylem” ya da “eylemde bulunan kişinin niyeti” belirtilerek tanımlanabilir. Kişi başka bir kişiye zarar verdiğinde bu bir düşüncenin “eyleme” dönüştüğü anlamına gelirken; “niyet” vurgulanan ifadelerde, hedefi yaralamak amacıyla girişilen herhangi bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Olweus, 1999a).

Saldırganlığın türlerinden birisi de zorbalıktır. Zorbalık, bir ya da birden fazla öğrencinin kendilerinden daha güçsüz olan diğer öğrencilere karşı onları bilerek ve sürekli olarak rahatsız etmesi ile ortaya çıkan ve bu rahatsızlığı maruz kalan kişinin kendini koruyamayacak halde olduğu bir saldırganlıktır (Pişkin, 2006). Olweus’a (1999a) göre zorbalık aynı zamanda bir saldırganlık olmakla birlikte, bu davranışın gerçekleşmesi için, yani olaya zorbalık dememiz için, bu davranışın ”sürekli olması, kasıtlı olması ve eşit olmayan güç ilişkisinin olması” gibi üç özelliği taşıması gerekmektedir.

Gökler (2009) bunu şu şekilde örneklendirmektedir: “ *Bedensel veya zihinsel yönden birbirine eşit güçlere sahip iki bireyin tartışması ya da kavga etmesi saldırganlık özelliği taşır; ancak zorbalık olarak nitelendirilemez. Ancak süreklilik özelliği taşıyorsa bile, şiddetli düzeyde ortaya çıkan saldırganca bir davranışın da zorbalık olarak nitelendirilebileceğini belirtmektedir.* “

Zorbalık, son zamanlarda çevremizde, özellikle de okullarda, artış göstermektedir. Okullarda yapılan bu zorbalıklar arasında “akran zorbalığı” önemli bir yer tutmaktadır. Akran zorbalığı, genel anlamda belirtilen zorbalığın bir alt türüdür. Akran zorbalığı aynı yaşta olan ya da birbirine yakın yaşlarda olan çocukların birbirlerine karşı uyguladıkları zorbalıktır. Bu tür zorbalık daha çok okul çağında olan çocukların birbirine uyguladığı zorbalık olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2017). Ayrıca İngilterede “bullying” kavramı ile açıklanmaya çalışılan akran zorbalığı, Türkçede güçler arasındaki dengesizlikten ortaya çıkıp saldırganlık yoluyla güçlülüğün daha çok vurgulanması ve kabadayılık şeklinde tanımlanmaktadır (Bilgin, 2007; Sabuncuoğlu vd., 2006).

Literatür taraması yapıldığında alan yazında birçok zorbalık tanımı ile karşılaşmaktadır. Bu tanımlara bakıldığında ortak olarak üzerinde görüş birliği sağlanan akran zorbalığının temel özellikleri şu şekilde belirtilmektedir:

- Zorbaca davranışlar kasıtlıdır ve bilinçli bir şekilde zarar verme niyetiyle doğarlar.
- Zorbaca davranışlar süreklilik gösterir ve bir kez gerçekleşen zorbaca davranışın tekrarlanma olasılığı yüksektir.
- Taraflar arasında fiziksel ya da psikolojik anlamda bir dengesizlik, farklılık bulunmaktadır. Genel olarak zorbalık fiziksel ve psikolojik alandadır.
- Zorbalık birebir olabileceği gibi grupça da gerçekleşebilir (Pişkin, 2006; Sabuncuoğlu vd., 2006; Gökler, 2009; Bilgin, 2007).

Zorbalık, öğrencilerin sosyal, duygusal, fiziksel, akademik problemler yaşamasına neden olan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin ihtiyaçlarını başarılı bir şekilde gidermesi önemli olduğu için, ihtiyaçlarını gerekli ve istenilen düzeyde karşılayamayanlar kendilerini geri çekerek pasifleşmektedir ve bu durumda bazı kişiler şiddet, bağımlılık veya sevginin olmadığı cinsellikten doyum alırlar bazıları ise duygusal rahatsızlığı yaşarlar (Pişkin,2006). Öğrencilerin temel ihtiyaçlarının karşılanamadığı durumda veya öğrenciler temel ihtiyaçlarını başarılı bir şekilde gideremediklerinde istenmeyen davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Bu davranışlardan bir tanesi, öğrencilerin okul içerisinde kendilerini güvende hissetmelerini engelleyici nitelikte olan akademik başarılarını, sosyal ilişkilerini, duygusal yaşantılarını olumsuz etkileyen zorbalıktır. Akranlar arasında yaşanan bu zorbalık önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1. Problem Cümlesi

Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları akran zorbalığını yordamakta mıdır?

1.2. Alt Problemler

1.2.1. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları ile akran zorbalıkları (Fiziksel zorbalık, Sözel zorbalık, Dışlama, Söylenti çıkarma ve yayma, Eşyalarına zarar verme ve Cinsel zorbalık) arasında ilişki var mıdır?

1.2.2. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan fiziksel zorbalık alt boyutunu yordamakta mıdır?

1.2.3. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan sözel zorbalık alt boyutunu yordamakta mıdır?

1.2.4. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan dışlama alt boyutunu yordamakta mıdır?

1.2.5. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan söylenti çıkarma ve yayma boyutunu yordamakta mıdır?

1.2.6. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan eşyalarına zarar verme alt boyutunu yordamakta mıdır?

1.2.7.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan cinsel zorbalık alt boyutunu yordamakta mıdır?

1.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığını yordayıp yordamadığını tespit etmektir.

1.2.Araştırmanın Önemi

Toplumsal bir varlık olan insan, çeşitli durumlar karşısında birçok duygu yaşamaktadır. Bu duyguların oluşmasına da yaşadıkları olaylar ve bu olaylar karşısındaki tutundukları tutumlar neden olmaktadır. Lise yıllarında özellikle ergenliğin etkileri ve kimlik kazanımlarının bu dönemdeki önemi gelecekteki yaşamlarını şekillendirmesi açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemde yaşanabilecek bir zorbalığın genci psikolojik açıdan zor duruma sokabileceği düşünülmektedir. Yaşadıkları akran zorbalığı neticesinde affedicilik ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının birey üzerinde neden olacağı etkisinin ortaya konulması, gerek alan yazına gerekse sonraki çalışmalara önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür taraması sonucunda, psikolojik ihtiyaçları, affedicilik ve akran zorbalığı konularında farklı araştırmalarda yer aldığı çalışmalar olmasına rağmen lise öğrencilerin bu konularda birlikte inceleyen herhangi bir çalışma bulunamamıştır. Ayrıca bu kavramların alt boyutlarını detaylı bir şekilde birebir karşılaştıran çalışmalara da rastlanmamıştır.

Bu araştırmanın, insan yaşamının önemli bir dönemi olan lise yıllarını kapsayan ergenlik sürecinde yaşanacak olan duyguların anlaşılmasına katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Ayrıca akran zorbalığının neden olabileceği sorunların önlenmesi ve affedicilik konularında hazırlanacak bilgilendirme programlarına, alandaki birikime ve bundan sonraki çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

1.3.Araştırmanın Varsayımları

1.3.1. Öğrenciler araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere doğru ve samimi bir biçimde cevaplar vermiştir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

1.6.1. Araştırma, Şanlıurfa ve Gaziantep merkez ilçelerindeki okullarla sınırlıdır.

1.6.2. Araştırmada elde edilen bulgular 2018-2019 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.

1.6.3. Araştırmada kullanılan ölçekler, ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

1.6.4. Araştırmanın sonuçları üzerinde katılımcılardan, araştırmacıdan ve uygulanan ortamdan kaynaklanan kontrol edilmesi mümkün olmayan faktörlerin etkisi olabilir.

1.5.Tanımlar

Psikolojik İhtiyaçlar: İnsanın hayatını sürdürebilmesi için yaşamında belli zamanlarda karşılanması gereken ve bunların belli miktarlarda ortaya çıkan organizmada gerginliğe sebep olan tüm biyo-psikolojik gereksinimlerdir (Eysenck vd., 1972).

Zorbalık: Zorbalık, bir ya da birden fazla öğrencinin kendilerinden daha güçsüz olan diğer öğrencilere karşı onları bilerek ve sürekli olarak rahatsız etmesi ile ortaya çıkan ve bu rahatsızlığı maruz kalan kişinin kendini koruyamayacak halde olduğu bir saldırganlıktır (Pişkin, 2006).

Akran Zorbalığı: Akran zorbalığı aynı yaşta olan ya da birbirine yakın yaşlarda olan çocukların birbirlerine karşı uyguladıkları zorbalıktır (Çakır, 2017).

Affetme: Kızgınlık, cezalandırma ve hayal kırıklığı gibi olumsuz tepkilerin yerine, empati, merhamet ve cömertlik gibi olumlu sonuçlara yol açabilecek tepkilerin bilerek ve isteyerek bilinçli olarak geliştirilmesi için çaba göstermektir (Bugay ve Demir, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Temel Psikolojik İhtiyaçlar

İnsanoğlunun yaşamında, ihtiyaçlar bazen zamana göre bazen de toplumlara göre değişiklik göstermiştir. Bu sebepten dolayı ihtiyaçlar konusunda farklı bakış açıları tarih boyunca ortaya atılmıştır. Bu bakış açılarının temel amacı insanoğlunun davranışlarının altında yatan temel ihtiyaçlarının neler olabileceğini incelemektir (Gök, 2017). Bu farklı bakış açıları günümüzde karşımıza kuramlar olarak çıkmaktadır. Bu bölümde kuramlar ile ilgili genel bilgilere yer verilerek psikolojik ihtiyaçların kuramsal yaklaşımlara göre nasıl ele alındığı incelenecektir.

2.1.1. Psikolojik İhtiyaçlar

İhtiyaç, bireyin her yönden gelişmesi ve çevresinde yaşayan bireylerle dengeli ilişkiler kurabilmesi için gerekli olan her türlü unsuru ifade etmektedir. İnsanın hayatı boyunca değişen birçok davranışı ve bu davranışlardan etkilenen ihtiyaçları vardır. Doğduktan sonra bir bebeğin ilk olarak gösterdiği davranışlar temel biyolojik-fizyolojik ihtiyaçlarca belirlenmektedir. Çocuk zaman içerisinde büyüdükçe ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılama biçimi ile ifade etme durumları da değişmektedir. Ortaya çıkan bu ihtiyaçların birey için yoğunluğu ve önemi farklıdır. Bu yoğunluk ve önem niteliklerine göre davranışlar da şekillenir. Bu davranışlara ve ihtiyaçlara etki eden birçok unsur bulunmaktadır. Bunlar; fizyolojik özellikler, kişinin yaşı, ilgi ve yetenekler, sosyo-kültürel özellikler ve sosyal çevresi gibi birden fazla değişken davranışların ortaya çıkmasından, şekillenmesine kadar birçok farklı yönden davranışları etkilemektedir (Hamurcu,2011).

Büyüyen ve zaman içerisinde gelişen gençler, psikolojik bir yenilenme ile karşı karşıya kalır (Girgin-Büyükbayraktar, Bozgeyikli ve Kesici, 2018). Yaşanan psikolojik yenilenmenin yanında, psikolojik ihtiyaçlar da zaman içerisinde değişmektedir. Literatüre bakıldığında bilim insanlarının, bireylerin ihtiyaçlarını çeşitli bakış açılarıyla ele aldıkları görülmüştür (Kesici, 2008b). Temel ihtiyaçlar

terimi genel olarak, insanoğlu için giyecek, yiyecek, barınak, su ve hava olarak yani fiziksel olarak hayatta kalmak için duyulan ihtiyaçlar anlamına geldiği düşünölmüştür. Bununla beraber, az sayıda araştırmacı temel ihtiyaçlar kavramının, insanların hayatta kalma seviyesinin ötesinde olduğunu söylemiştir (Girgin-Büyükbayraktar, Bozgeyikli ve Kesici, 2018).

Zhang'a (2008) göre, insanın yaşamının devam edebilmesi, gelişiminin sağlanabilmesi ve iyi oluş hallerinin daha da artırılması için ortaya çıkan ihtiyaçlarımız üç farklı türden oluşmaktadır:

a. Fizyolojik İhtiyaçlar: Doğuştan itibaren ortaya çıkıp, ölünceye kadar devam eden ihtiyaçlardır. İnsan hayatının devamlılığı için bu ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. Bu ihtiyaçların ihmali durumunda bireyde birçok bedensel zararlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin; su ve yemek insan için en temel fizyolojik ihtiyaçlardandır. İnsanın bunlara ulaşamaması ciddi sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

b.Sosyal İhtiyaçlar: Bu ihtiyaç doğuştan gelen bir ihtiyaç olmayıp insan hayatının devamlılığı için önemli bir ihtiyaçtır. Başarı, ilişki kurma, yakınlık ve güç gibi birçok sosyal ihtiyaç insanın hayatını tatmin edici bir şekilde devam ettirebilmesi için gerekli olan ihtiyaçlardır.

c.Psikolojik İhtiyaçlar: İnsanın hayatının sağlıklı bir gelişim aşamasından geçmesi için elzem olan ve insan doğasından kaynaklanan psikolojik unsurları içerisinde barındıran temel ihtiyalarımızdır. Bu ihtiyaçlara motive etmek, güdülemek ve özerk olmak örnek olarak gösterilebilir.

2.1.2. Psikolojik İhtiyaçlar ile İlgili Kuramsal Çalışmalar

2.1.2.1. Maslow İhtiyaçlar Kuramı

Bu kuramın temsilcisi Abraham Maslow'dur. Maslow'a göre insanların güdülenmesinin sebebi doyurulmamış ihtiyaçlarıdır. Bununla birlikte insanların davranışlarına yön veren iki temel güdü/ihtiyaç vardır. Bunlardan ilki, insanın ihtiyaç duyduğu bir nesnenin eksikliği sebebiyle ortaya çıkan yetersizlik güdüsüdür. Yetersizlik güdüsü içinde sevgi-ait olma, fizyolojik, güvenlik ve saygı-saygınlık

ihtiyaçlarını barındırır. Bireyin ihtiyaç duyduğu bir nesne eğer elde edilirse yetersizlik güduları doyuma ulaşır. İkinci ihtiyaç, kimseden karşılık beklemeden sevme ve kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Bunlar aynı zamanda gelişme ihtiyaçlarıdır. Maslow, gelişim ve yetersizlik ihtiyaçlarını beş ana sınıflandırarak bu sunuflandırmanın ihtiyaçların karşılama önceliğine göre kendi arasında hiyerarşik bir yapı sergilediğini belirtmiştir. Bu hiyerarşik yapıda bir diğer ihtiyaca geçmek için o ihtiyacın altındaki ihtiyaçların belli bir oranda karşılanması gerekmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi aşağıdaki şekilde belirtilmektedir (Boeree,2008; Burger,2006):

Şekil 1. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

a. Fizyolojik İhtiyaçlar

Bu ihtiyaçlar insan için en temel ihtiyaçlardır. Bunlara yiyecek, içecek, uyku, ve hava örnek olarak verilebilir. İnsanların diğer ihtiyaçlarına yönelebilmesi için bu

ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılaması gerekmektedir. Bu temel ihtiyaçlar asgari düzeyde giderilmezse güvenlik, saygı ve tanınma gibi diğer üst düzeyde bulunan ihtiyaçlar fark edilmez. Örneğin; açlıktan ya da susuzluktan ölmekte olan bir insanın aklına güvenlik ihtiyacı ya da saygı-tanınma ihtiyacı aklına bile gelmez. Onun öncelikli ihtiyacı su içmek ve yemek yemektir. Su içmedikçe ve yemek yemedikçe diğer üst düzeydeki ihtiyaçları düşünmez (Gök,2017; Yalçın,2010).

b. Güvenlik İhtiyacı

Bireylerin ihtiyaçlarının giderilmeye başlanması için öncelikle fizyolojik ihtiyaçların belli bir düzeyde karşılanması gerekmektedir. Fizyolojik ihtiyaçlar belli bir düzeyde karşılandıktan sonra sıra korunma, emniyet, yapı ve düzen, korku ve karmaşadan kurtulma ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Bu ihtiyaç ülkelerde kaosun, savaşın ya da krizin olduğu dönemlerde daha çok ortaya çıkmaktadır. İnsanlar bu durumlarda güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak istemektedirler. Bu ihtiyaç karşılanmadığı zaman insanlarda korku ve kaygı ortaya çıkmaktadır. Fizyolojik ihtiyaçlarda olduğu gibi güvenlik ihtiyacı da karşılanmadıkça bir üst düzeyde bulunan ait olma ve sevgi ihtiyacına geçilmez (Boeree,2008; Burger,2006).

c. Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı

İnsanların fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçları karşılandıktan sonra artık aile, sevgi, arkadaş, çocuklar ve eş gibi ilişkileri insan ön plana çıkarmaya başlar. Artık bu aşamada birey, varlığının diğer insanlar tarafından görülmesi ve kabul edilmesi ihtiyacı ortaya çıkar. Bireyde bu ihtiyaçlar karşılanmazsa, birey büyük bir yalnızlık ve sosyal kaygı ile karşı karşıya kalacaktır. Bu sosyal kaygı ve yalnızlığı gidermek için kişi, bir ev ve ailenin parçası olmak ister. Kendine bir arkadaş çevresi kurup komşularıyla da bir halka kurmak ister. Maslow, ait olma ve sevgi ihtiyacının yeterince karşılanmaması durumunda ciddi sorunlar çıkabileceğini belirtmiştir. Birçok psikopatolojinin temelinde bu iki ihtiyacın karşılanmamasının yattığını belirtmiştir. Bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra artık daha üstte yer alan saygı ihtiyacına geçilebilir (Gök,2017; Yalçın,2010).

d. Saygı İhtiyacı

Diğer alt düzeydeki ihtiyaçlar karşılandıktan sonra artık saygı ihtiyacı ortaya çıkmaya başlamaktadır. Herkes kendisine saygı duyulmasını ister ve bunun için belli bir çaba göstermeye çalışır. Saygınlık, birçok insan için önemlidir. Bu durum insandan insana değişebilmektedir. Bazı insanlar için saygınlık çok önemliyken bazılarına için de daha az önemli olabilmektedir. Maslow'a göre bu ihtiyaç ikiye ayrılmaktadır: Kendini yeterli görme ve başarılı algılama ihtiyacı ile beğenilme isteği ve saygı duyulma ihtiyacı. Maslow'a göre ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üst basamakta yer alan kendini gerçekleştirme yolunda saygı ihtiyacı çok önemli bir rol oynamaktadır. Saygı ihtiyacını karşılayamayan birisi kendini gerçekleştiremez. Elde edilecek bu saygınlığın hak edilerek kazanılması gereken bir saygı olması gerekmektedir. Saygı ihtiyacını belli bir oranda elde ettikten sonra artık kendini gerçekleştirme yoluna girilebilir (Boeree,2008; Burger,2006).

e. Kendini Gerçekleştirme

Altındaki bütün ihtiyaçlar karşılandıktan sonra artık en üstteki ihtiyaç olan kendini gerçekleştirmeye geçilebilir. Bu aşamaya gelmek kolay değildir. Herkes bu aşamaya gelemeyebilir. Bu aşamaya gelenler genellikle toplumların en önde gelen insanları olabilmektedir. Diğer ihtiyaçlarını karşılayan bireyde bu ihtiyaç tabii olarak ortaya çıkar. Bu ihtiyaç diğer bir ifadeyle kişinin potansiyelini tam olarak ortaya çıkarmasıdır. Diğer dört ihtiyaç tam olarak karşılanabilirken, kendini gerçekleştirme ihtiyacı hiçbir zaman tam olarak karşılanamamaktadır. Çünkü bu ihtiyaç için hiçbir zaman bitmeyen çok farklı gelişim fırsatları vardır. Maslow, bu ihtiyacı kendi içinde sınıflandırmıştır. Bunlar; tanıma-bilme ve estetik ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçlar da kendini gerçekleştirmenin ön koşulları olarak tanımlanmıştır. Kendini gerçekleştirmeye çalışan insan, doğruluk, adalet, bilgelik, gerçeklik ve anlam arayışı gibi birçok farklı ihtiyaçlara eğilim gösterir (Gök,2017; Yalçın,2010).

2.1.2.2. Henry A. Murray'a Göre İhtiyaç

Murray'a (1938) göre ihtiyaç, bireyin düşünce ve yaşayışıyla ilgili var olma ve istekleri doğrultusunda yaşamının davranışlarında değişiklik yapma ile ilgili bütün

süreçleri kapsar. Murray, ihtiyaçların fizyolojik eksikliklerden doğduğunu ve bireylerin belirgin kişilik özelliklerine göre şekil aldığını belirtmiştir. Bu ihtiyaçlar doğrudan gözlenebilir yerine, bireyin gözlenebilir davranışlarından ortaya çıkmaktadır (Akt: Yalçın, 2010).

Murray'in kişilik araştırma ve kuramlarına yaptığı en önemli katkı, davranışın yönünü ve motivasyonunu açıklamak için kullandığı kavramın ihtiyaç olmasıdır. İhtiyaç, beynin algılama ve zihinsel yeteklerini organize eden ve yön veren fizyokimyasal kuvvet içerdiği gibi temel açlık ve susuzluk gibi içsel süreçler ve çevrede oluşan olayların etkisini de içerir. Bireyin duyduğu ihtiyaç, organizmada belli bir miktarda gerginliğe sebep olur ve organizma bu gerginliği ortadan kaldırmak için ihtiyaçları giderir. İhtiyaçlar giderildikten sonra gerginlik ya azalır ya da tamamen ortadan kalkar (Gök,2017).

Murray'a (1938) göre ihtiyaçlar fizyolojik ve psikolojik olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır. Murray, fizyolojik ihtiyaçların doğuştan geldiğini belirtmiştir. Murray, doğduktan sonra ortaya çıkan ihtiyaçları genel olarak sosyal ihtiyaçlar olarak belirtmiştir. Sosyal ihtiyaçlar, sonradan öğrenilerek ortaya çıkan ihtiyaçlardır. Murray, bu sosyal ihtiyaçların dört temel üzerine oturtulabileceğini belirtmiştir. Bunlar; başarı ihtiyacı, baskın olma ihtiyacı, bağımsız olma ihtiyacı ve çevre tarafından tanınma ihtiyacıdır (Akt: Yalçın, 2010).

Murray, psikolojik ihtiyaçlar ile ilgili birçok alanda çalışmalar yapmıştır. Hall ve Lindzey'e (1957) göre bu çalışmalar sonucunda yirmi temel psikolojik ihtiyaç saptamıştır (Akt: Bilge, 1990):

- ✓ Başarı: Herhangi bir olayın üstesinden gelmek, zor bir şeyi öğrenmek ve yüksek bir seviyeye ulaşmak.
- ✓ Yakınlık: İlişkilerini geliştirmek, yeni arkadaşlıklar kurmak, yeni insanlar tanımak, dost edinme ve onlarla bir şeyler paylaşma.
- ✓ Uyma: Müttefik olabileceği kişilere uyum sağlama, bir lidere itaat etme, diğerlerini gerektiğinde takdir etme.

- ✓ Kendini Suçlama: Başarısız olduğu bir durumda ya olayda kendisi aşağı görme, yaptığı hatasından dolayı kendisini suçlama ve cezalandırma isteği.
- ✓ Saldırganlık: Başkasına saldırarak onu incitme, öfkelenme, eleştirme, hatalı davrananı aşağılama ve onu suçlama.
- ✓ Savunma-Korunma: Egosunu tatmin etme, başkalarının saldırısına karşı kendini savunma, başkalarının yaptığı eleştiri ve suçlamalara karşı kendini savunma.
- ✓ Bağımsızlık-Özerklik: Bağımsız olma isteği, kimsenin emrinde olmama isteği, zorlanmaya ve kısıtlanmaya boyun eğmeme, sorumluluktan kaçınma.
- ✓ Karşılık Verme: Başarısızlığı telefî etme, kendisine karşı yapılan engellemelere karşı koyma, öz saygısını korumak için her şeyi yapma.
- ✓ Başatlık: Başkalarına liderlik etme, ön plana çıkma, insanları yönetebilme, bulunduğu çevreyi kontrol edebilme.
- ✓ Gösteriş: Başkalarının ilgisini çekme, onları şaşırtıp kendisine hayran bıraktırma çabası, ilgi odağı olma.
- ✓ Soruları Anlama-Cevaplama: Olayları analiz etme, tartışmak, savunmak, genelleme yapmak, akıl ve mantığa vurguda bulunmak.
- ✓ Tehlikeli Durumlardan Kaçınmak: Her türlü tehlikeye karşı önlem olarak acıdan, fiziksel yaranmadan, ölümden ve hastalıktan kaçınma.
- ✓ Küçük Düşmekten Kaçınma: Başarısız olmaktan, alay edilmekten, ve başkalarının küçümsemesinden kaçınma.
- ✓ Düzen: Düzenli bir hayat yaşama isteği, yaptığı bütün işleri temiz ve düzenli bir şekilde yapma isteği.
- ✓ Şefkat Gösterme-Koruma: Yalnız, kafası karışmış, kendisini çaresiz bulan kişilere karşı iyilik yapma, cömert olma.
- ✓ Eğlence: Mevcut kötü durumdan kurtulma ya da rahatlamak için spor yapma, dans etme, yarışmalara katılma, arkadaşlarla gezmek, dergi okumak, seyahat etmek, partilere katılmak.
- ✓ Karşı Cinse İlgi: Karşı cinse duyulan sevgi ve ona duyulan ilgi.
- ✓ Reddetme: Kendinden seviye olarak daha aşağıda olduğu düşünülen kişilere karşı onları reddetme, onlardan yüz çevirme, onları dışlama.

- ✓ Duyusal İzlenimlerden Zevk Alma: Bireye hoş gelen her şeyi araştırma ve onlarla ilgilenme.
- ✓ Yardım İsteme-İlgi Görmek İsteme: Sevilen, desteklenen, korunan, şımartılan kişilerin başkalarından sevgi ve yakınlık görme isteği.

Murray'in belirttiği bu 20 ihtiyaç, bazı insanlar tarafından ömür boyu yaşanırken, bazı insanlar tarafından ise bu 20 ihtiyacın tamamını yaşamamaktadır. Belirtilen bu ihtiyaçların bazıları bazı insanlarda olmayabilmektedir. Murray'a göre bazı ihtiyaçlar ise adeta birbirinin tamamlayıcısı olarak görev yapmaktadır. Örneğin; ün sahibi olup ve zenginlik yaşamak isteyen birisi çok çalışarak başarı, özerklik ve hakimiyet ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Murray, özgür irademiz olsa da bireylerin çoğunun ihtiyaçlarının belirlenmesinde en temel faktörün çevre olduğunu belirtmiştir. Murray, bireyin ihtiyaçlarının oluşmasında çevrenin ve kalıtsal özelliklerinin aşağı yukarı aynı oranda etkiye sahip olduğuna inanmıştır (Schultz,1997).

2.1.2.3. Öz Belirleme Kuramı

Öz Belirleme Kuramı, deneysel olarak test edilmiş bireyin motivasyonu, iyi oluş durumunu ve gelişimini kapsamaktadır. Öz belirleme kuramı, bireyin ortaya çıkan performansını yordayan özerk, motivasyonsuz ve kontrollü davranışları ile iyi oluş durumlarına odaklanmaktadır. Öz belirleme kuramı özerklik, yeterlik ve ilişki olmak üzere üç temel psikolojik ihtiyaç üzerine vurgu yapmaktadır. Deci ve Ryan'a göre bu üç temel ihtiyaç everensel olup, bu ihtiyaçların tatmini insanın iyi oluş ve motivasyonunu artıran çok önemli bir unsurdur. Bu üç unsur bireyin doğuştan meydana gelen psikolojik ihtiyaçlarıdır (Deci ve Ryan,2008b).

a. Özerklik İhtiyacı

Özerklik, bireyin kendi seçimleri ve kararları üzerindeki içsel kontrolü olarak tanımlanmaktadır (Kesici, 2015). Öz belirleme kuramına göre, insanın sosyal kurum ve kurallarla uyumlu olup özgür iradesini kullanabilmesi özerklik ihtiyacıdır. İnsanın temel ihtiyaçlarından biri olan özerklik ihtiyacı, bireyin kişilik gelişimi ve çevresindeki bireylerle sağlıklı bir ilişki geliştirebilmesi için çok önemlidir. Yaşamın en temel evrelerinden biri olan ergenlik döneminde özerklik ihtiyacı önemli bir

gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Özerklik ihtiyacının ergenlik döneminde sağlıklı bir şekilde eğitim-öğretim ortamlarında giderilmesi gerekmektedir. Özerklik ihtiyacı aynı zamanda diğer temel ihtiyaçlar olan yeterlik ve ilişki ihtiyaçlarının da karşılanması için bir ön koşuldur (Hamurcu,2011). Özerklik ihtiyacı karşılandığında yeterlik ve ilişki ihtiyaçlarının tatmini de artmaktadır. Çevresinde ve kendi içinde özerk olmayan bir insanın kendini yeterli görmesi ve diğer bireylerle sağlıklı bir ilişki kurması oldukça zorlaşmaktadır (Ryan vd.,2011).

b. Yeterlik İhtiyacı

Kişinin bir görevi başarması sonucunda ortaya çıkan duygudur. Yani birey bir şeyi başardıysa kendisini yeterli hisseder. Yeterlik aynı zamanda kişinin sosyal ve fiziksel çevresiyle meydana gelen etkileşimlerinde başarı sağlaması durumunda kendini etkili hissetmesi durumudur (Filak ve Sheldon,2003). Bandura da öz yeterlik kavramı üzerinde durmuştur. Bandura'ya (1997) göre, kişisel yeterlik kuramı, algılanan kişisel kontrolün ve algılanan yeterliliğin güdülenmesi ve kişinin başarısındaki rolü üzerinde önemli bir yeri vardır. Bandura'ya (1997) göre, kişisel yeterlik yargısının kaynağı olarak gösterilen başarı, bireyin başarısına olan inancı ve içinde bulunduğu psikolojik durumudur.

Yeterlik ihtiyacının doyumunu için psikolojik sağlığın iyi olması tek başına yeterli görülmemektedir. Diğer iki ihtiyaç olan ilişki ve özerklik ihtiyaçlarının da iyi bir şekilde karşılanması durumunda yeterlik ihtiyacının doyumunu daha etkin ve yeterli olabilmektedir. Yeterlik kavramı bazen özerklik kavramı ile karıştırılabilmektedir. Yeterlik, bireyin gösterdiği davranışlarında amaçlarına ulaşmasına ilişkin duyguları ve etkin olmasını ifade ederken, özerklik ise bireyin yapacağı etkinlikleri ve belirlediği amaçları kendisinin seçmesidir (Gök,2017).

Yeterlik ve özerklik ihtiyacı bazen birbirinin tamamlayıcısı ve destekleyicisi de olabilmektedir. Bir birey kendini yeterli hissedip, özerk hissetmiyorsa o bireyde öğrenme için yeteri kadar içsel motivasyon oluşmayacaktır. İçsel motivasyonun oluşması için birçok durumda yeterlik ve özerklik ihtiyaçlarının karşılanması

gerekmektedir. Örneğin; bir futbolcu gol atabileceğine inanıyorsa, bu futbolcu kendini yeterli hissediyor demektir (Niemiec ve Ryan,2009).

c. İlişki İhtiyacı

İlişki, bir bireyin çevresindeki insanlarla doyurucu ve güvenli ilişkiler geliştirebilmesi için önemlidir. İlişki ihtiyacını başarılı bir şekilde gideren birey, yaşadığı hayatta birçok zorluğun üstesinden de gelebilmektedir. İlişki ihtiyacını başarılı bir şekilde gideren kişi çevresindeki insanlarla dostça sıcak ilişkiler geliştirerek mutlu olmaktadır. Diğer insanlarla iletişime geçilmediği durumda bu ihtiyaç karşılanamamaktadır. Bu ihtiyacın ilk koşulu insanlarla ilişki kurmaktır.

İnsan kimlik duygusunda doyuma ulaşmak ister. Bunun için içinde yaşadığı çevrenin, toplumun, ailenin ve dünyanın bir parçası olmak, bir yere bağlı ve ait olmak ister. Bunun yanında insan diğer insanlarla farklı olmak için de çaba gösterir. Belirlediği bir amaca ulaşamayan insan, bunu diğer insanlar ya da gruplara katılarak ve onlarla özdeşleşerek kendine sınırlı bir farklılık sağlamaya çalışmaktadır (Yalçın,2010).

İlişki ihtiyacı, özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Bir ebeveyn çocuğuna ilgi göstererek onun ilişki ihtiyacını giderebilmektedir. İlişki ihtiyacı giderilen çocuğun değerleri içsel olarak işselleştirmesi kolaylaşmaktadır. Aile, çocuk üzerinde aşırı kontrol davranışları içinde olursa, çocuğun ilişki ve özerklik ihtiyaçları ciddi şekilde zayıflayabilmektedir (Kındap,2011).

Çevresindeki sosyal ilişkilerinde desteklenene kişinin, özerkliği de desteklenmektedir. Böylece ilişki ihtiyacı ile birlikte özerklik ihtiyacı da doyurulmuş olmaktadır. Sınıfta öğrencilerini destekleyen bir öğretmen, öğrencilerin bazı konularda seçim yapmalarında onlara özgürlük tanırsa ve bu seçimlerini başlatmalarını ve ilerletmelerini desteklerse, öğrencilerin motivasyonu ve iyi oluşları artacaktır. Aksi durumda öğrencilere soğuk davranarak onların isteklerini sürekli reddederse, öğrencilerin motivasyonu düşerek iyi oluşlarında ciddi bir düşüş ortaya çıkacaktır (Ryan ve Deci, 2000).

Birçok insan için yalnız olmak ve bir hiç olduğunu düşünmek çok önemli problemlerdendir. Bir insan dünya ve evreni detaylıca incelediğinde, dünya ve evren içindeki durumunu, yani hiçliğini ve yalnızlığını görmeye başlar. Bu gerçeği anlayan insan tek başına yaşamını sürmesinin anlamı olmadığını fark eder. Bu durumda insan içinde olan güçlerini harekete geçirerek içinde olduğu yaşamı daha anlamlı kılabilceğinin farkına varmaktadır. Kişi bunu yaparak ilişki doyumunu sağlamaktadır (Köknel,1998).

2.1.2.4. Alderfer'in Erg Kuramı

Alderfer'in geliştirdiği "Erg Kuramı", Maslow'dan etkilenerek ortaya çıkmıştır. Erg kuramı, Maslow'un kuramının üstünde bazı değişiklikler yaparak ortaya çıkmıştır. Erg kuramı ihtiyaçları üç temel grupta incelemiştir (Aytaç,1997):

1. **Var Olmak (existence) İhtiyacı:** Maslow'un geliştirdiği ihtiyaçlar hiyerarşisinde, fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarına denk gelmektedir. Bu ihtiyacı gidermek için çalışmak, para kazanmak ve bunun sonucunda barınmak ve yemek gibi en temel ihtiyaçları karşılamak gerekmektedir.
2. **İlişki (relatedness) İhtiyacı:** Kişisel ilişkilerle ve sevgi ihtiyacı ile ilgili olarak kişinin başka insanlarla oluşan duygu ve düşüncelerini paylaşma, itibar ve saygı ihtiyacını içerir.
3. **Büyüme (growth) İhtiyacı:** Maslow'un saygı ihtiyacına denk gelmektedir. İnsanın kendi çabasıyla kendini geliştirme ihtiyacını içerir. Kişinin yeteneğini kullanarak mevcut potansiyelini ortaya çıkarması, büyüme ihtiyacı içinde yer alır.

Alderfer, insanın belli bir seviyedeki ihtiyacını karşılayamaması durumunda diğer alt seviyedeki ihtiyaçlarına geri döneceğini belirtmiştir. Maslow'a göre doyum gerçekleştiğinde, bir üst doyuma gidilmektedir. Alderfer bu özelliğe ilave olarak mevcut ihtiyacın doyumu sağlanmaması durumunda diğer bir alt doyumunu geçilme durumunu da eklemiştir (Aytaç, 1997).

2.1.2.5. McClelland Başarı İhtiyacı Teorisi

McClelland, başarı ihtiyacı teorisinde Murray'ın yaptığı çalışmalardan hareket ederek ‘başarma güdüsü’ üzerinde çalışmıştır. McClelland teorisinde, bazı bireylerin başarı ihtiyacı olan motivasyon kaynağından bahsederek, bu ihtiyacın başarı, güç kazanma ve bağlanma olmak üzere üç bölümden oluştuğunu belirtmiştir (Steward,2009:55).

Davis'a (1972) göre, bu kuramda dört önemli güdü vardır (Akt: Yalçın,2010):

1. **Başarı İhtiyacı:** İnsanlar sahip olduğu kapasitelerini ortaya çıkarmak için başarmak ve üretmek isterler. Başarma ihtiyacı sebebiyle bireyin zorluklarla mücadele etme gücü artar (Kesici, 2008b). Başarı, bireyin ilgilendiği işi mükemmel bir şekilde yapma isteği ve zor olanı başarma çabası olarak tanımlanmaktadır. Bir birey uğraştığı iş ile ilgili araştırma yapıp zamanın büyük bir bölümünü yaptığı işe harcıyorsa, o bireyde başarı ihtiyacı yüksektir. Başarı ihtiyacı yüksek olan bireyler daha çok yaratıcılığa açık ve çaba gerektiren işlerle uğraşmak isterler. Bu bireyler bir hedef belirlediklerinde, o hedefe gerekli özen ve titizliği de gösterirler (Avcı, Bozgeyikli ve Kesici,2017).
2. **Bağlanma (İlişki) İhtiyacı:** insan bir sosyal çevre içerisinde yer alarak bir gruba ait olmak ister. İnsan ilişki kurma güdüsünden yola çıkarak, diğer insanlarla sosyal etkileşimde bulunmak ister. Bir birey zamanın çoğunu sosyal çevresinde geçiriyor ve diğer insanlarla yakın ilişkiler kurup samimi bir ortam oluşturmakta çaba gösteriyorsa bu bireyin bağlanma ihtiyacı yüksektir. Bağlanma ihtiyacı aynı zamanda popüler olma arzusunu da içinde barındırmaktadır. Kişi içinde bulunduğu grupta sevilen ve sayılan bir kişi olma arzusunu da sürdürmektedir. Genel olarak bağlanma ihtiyacı yüksek olan kişiler, kişilerarası ilişkilerin korunmasına ve bu ilişkilerin geliştirilmesine büyük önem verirler.
3. **Güç Kazanma:** İnsan bir ortamda kendini otorite olarak görmek ister ve diğer insanları kontrol etme ile yönetme arzusunu içinde barındırmaktadır. Bir insan zamanının çoğunu insanları nasıl yöneteceğine, onlara nasıl hükmedeceğine ve kendisinin nasıl daha güçlü olacağına ayırıyorsa, bu

insanda güç kazanma ihtiyacı fazladır. Güç kazanma ihtiyacı yüksek olan insanlar, sürekli prestijlerini artırma ve statülerini yükseltme çabası içinde olurlar.

4. **Uzmanlık Güdüsü:** Uzmanlık güdüsü yüksek olan bireyler, yaptığı işleri kaliteli yapmaya özen gösterirler. Bu kişiler işlerinde profesyonelliği ön plana çıkarırlar. Bir işi uzmanı olan kişi yapmalıdır.

2.1.2.6. Eric Fromm'un İhtiyaçlar Kuramı

Eric Fromm, Alderfer ve Maslow'un kuramlarını geliştirmek amacıyla ilave olarak iki ihtiyaç daha eklemiştir (Aytaç,1997):

1. **Amaç Edinme İhtiyacı:** İnsanlar yaşamları için her zaman gelecekle ilgili hayaller ve planlar yaparlar. Bu hayaller ve planlar için bazı kriterlerin olması gerekmektedir. Bu kriterlerin en önemlileri ilgi ve amaç edinmedir. İnsanlar yaşamlarını sürdürürken kendilerine amaçlar edinirler. Bu amaçlara ulaşıldığında ya da bu amaçlardan vazgeçildiğinde kendilerine yeni amaçlar edinirler. Bu amaçlar insanları hayata bağlayarak onları daha sonraki yaşamlarında motive eder. Motive olan kişi de amaçlarına ve amaçlarını gerçekleştirmeye daha çok yoğunlaşır.
2. **Bir Dünya Görüşü İhtiyacı:** insanlar yaşamlarında bir yere, bir ortama, bir aileye ve bir görüşe ait olma ihtiyacı duymaktadır. Bir görüşe ait olma, bireyin düşüncelerini toparlamak ve düzene koymak için önemlidir. Kişi bir görüşe ait olarak çevresindeki insanlarla ilişki kurar ve çevresindeki insanları ve grupları da ona göre seçer. Bir dünya görüşüne ait olma, kişinin potansiyelini ortaya çıkarma konusunda da önemli bir rol oynamaktadır.

2. 1. 2. 7. William Glasser'in Seçim Kuramı

William Glasser'a (1965) göre insanlar doğduktan sonra, hepsinin ortak fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları vardır. Bu insanların hepsinin ortak fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçları olmasına rağmen, bu ihtiyaçlarını karşılama yolları farklılık

göstermektedir. Bütün insanların doğuştan itibaren aynı ihtiyaçları sahip olmasına rağmen bu ihtiyaçlarını giderme yolları farklılık göstermesinin altındaki temel sebepleri anlamak için genel olarak kabul edilen psikolojik ihtiyaçlar detaylı bir şekilde incelenmelidir. Bu insanlar arasında kültürel ve ekonomik alanda çok gelişmiş olanlarda bile yeteri kadar sevilmediğini, sayılmadığını ve değer göremediğini düşünenler vardır.

Glasser'a (1997) göre insan doğduktan sonra meydana gelen temel ihtiyaçların en iyi şekilde nasıl karşılanacağı ile ilgili bilgileri hafızasının kalite dünyalarıyla ilgili olan bir bölüme yerleştirmektedir. İnsan hafızasının bu bölümüne yerleştirdiği ihtiyaçlarını, hayatları boyutca inşa etmeye devam ederek bu bilgilere uyum sağlamaya çalışır. İnsan hayatı boyunca ortaya çıkan bu ihtiyaçları gideremediğinde acı çeker.

Glasser'a (2003) göre insanların beş temel ihtiyacı vardır. Bunlar arasında "ait olma (sevme/sevilme), güç, özgürlük ve eğlence ihtiyacı" psikolojik ihtiyaç, "hayatta kalma" ise fizyolojik ihtiyaçtır.

1. Ail Olma (sevme/sevilme) İhtiyacı

İnsan aile hayatı, iş hayatı, sosyal faaliyetler ve sivil toplum örgütleri gibi ilişkilerde ve faaliyetlerde bulunmaktadır. İnsanoğlunun sosyal bir varlık olarak, diğer insanlar ile ilişki içinde olmak, sevmek, sevilme, ait olmak vb. gibi ihtiyaçları vardır. Ait olma ihtiyacı da, kişinin diğer insanlarla ilişki kurup işbirliği yapmayı, bir şeyler paylaşmayı, ilgilenmeyi ve genel olarak ilişki içinde olmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu ihtiyacı gideremeyen kişi, ailesiyle ve çevresiyle sorunlar yaşayabilmektedir. Ait olma ihtiyacı gideremeyen kişi aynı zamanda kendi içerisinde de ciddi sorunlar yaşayabilmektedir (Eşici,2007; Erwin,2003).

2. Güç

Güç bir kavram olarak düşünüldüğünde, genel olarak kişinin baskın olması, otorite kurması ve bütün kontrolü elinde bulundurması anlamına gelmektedir. Seçim teorisinde kullanılan bu kavram ise daha çok olumlu anlamda

kullanılmaktadır. Seçim teorisinde güç kavramı, kişisel gelişmeyi ifade etmektedir. Bu kişisel gelişme içerisinde bilgi ve beceri kazanma, kendisi değerli hissetme, başarıya yönelme ve yaşam kalitesini artırma yer almaktadır (Erwin,2003).

Güç kavramı genel olarak, bireyin diğer bireylerle olan rekabeti olarak açıklanmaktadır. Bunun yanında güç kavramı aynı zamanda bir şeyleri başarmak olarak da açıklanmaktadır. Örneğin; futbol oynamak, yüzmek, koşmak gibi rekabete dayanılan eylemlerde birey başarı olduğunda, öz-saygı ve başarıma hissi bireyde oluşur. Bireyin kendisine gösterdiği bir hedefe ulaşması da onun güç ihtiyacını gidermeye yardımcı olmaktadır (Eşici, 2007; Wubbolding, 1988).

3. Özgürlük

Özgürlük, insanın hayatının kontrolünün ve vereceği kararların mümkün olduğunca elinde olmasıdır. Özgürlük kavramı, insanın bir yerden bir yere gitme, bir şeyler ile ilgili karar verme, bir konu ile ilgili fikirlerini söyleme ve bu konularla ilgili eylemlerde bulunabilmeyi de kapsamaktadır. Özgürlük ihtiyacı, kişinin içinden geldiği gibi davranması için gerekli ortamın oluşmasıdır. Özgürlük ihtiyacının giderilebilmesi için kişinin kendini kısıtlanmış hissetmemesi ve seçim yapma konusunda özgür olması gerekmektedir. Bireyin özgürlük ihtiyacı karşılandığında, birey kendi hayatının kontrolünü elinde bulundurma duygusuna sahip olur (Erwin, 2003; Wubbolding, 1988).

4. Eğlence

Eğlence ihtiyacı, kişinin eğlenmeye ve aynı zamanda öğrenmeye yönelik olan bir ihtiyacıdır. Örneğin; çocuklar arkadaşlarıyla oyun oynayarak eğlenirler ve bu süreçte onlarla iyi geçinmeyi de öğrenirler. Eğlence ihtiyacı sadece kişinin bir şeyler öğrenmesi ve iyi oluş halinin artması için gerekli değildir, aynı zamanda kişinin oyun oynayarak stresini azaltmasını, yaratıcılığını ortaya çıkarmasını ve kişilerarası ilişkilerinin kurulmasını ve bu ilişkilerin iyileşmesini sağlamaktadır. Eğlence aynı zamanda eğlenmek için duyulan bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bireyin bir işi sevme, bir hobi ile meşgul olma, espri yapma

yeteneğine sahip olma, geliştirdiği bir proje için heyecan duyma, tuttuğu futbol takımının şampiyon olması eğlenceye örnek olarak verilebilir (Eşici, 2007)

2.1.3. Psikolojik İhtiyaçlar ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu alanda önce yurtiçinde sonra da yurtdışında psikolojik ihtiyaçlar ile ilgili yapılan araştırmalara yer verilecektir.

2.1.3.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde psikolojik ihtiyaçlar ile ilgili ilk çalışmaları Kuzgun 1984 yılında yapmıştır. Kuzgun, öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak için “*Edward Kişisel Tercih Envanterini*” kullanmıştır. Kuzgun yaptığı çalışmanın sonucunda, öğrencilerin bazı ihtiyaçlara yüksek oranda ilgi gösterdiklerini saptamıştır. Öğrencilerin şefkat gösterme ve duyguları anlama ihtiyaç puanlarının yüksek olduğu; gösteriş, karşı cinsle ilişki ve uyarlık ihtiyaçlarının düşük olduğu görülmüştür. Öğrencilerin başarıya, yakınlık ve ilgi görme psikolojik ihtiyaçlarının orta seviyede olduğu saptanmıştır (Kuzgun, 1984).

Yücel (1995) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma bulgularının sonuçlarına göre; kız öğrencilerinin başatlık ihtiyaçlarının erkek öğrencilere göre daha az olduğu saptanmıştır. Öğrenciler yaş değişkenine göre incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlarda anlamlı bir değişiklik gözlenememiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerden şehir kökenli olanların değişiklik ihtiyacı, köy kökenli yerde yaşamış öğrencilerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Çankaya (2009) yaptığı bir çalışmada, Ryan ve Deci'nin (2000) geliştirdiği öz belirleme kuramının Türkiye kültürüne uygunluğu araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öz belirleme kuramında değişken olan öznel iyi oluşa bağımsız değişkenlerin (özerklik desteği ile ihtiyaç doyumu) doğrudan ve olaylı etkiler ortaya çıkarılmıştır. Test edilen kuramdan alınan verilerin uygunluk gösterdiği saptanmıştır. Bireylerin ailelerinden ve arkadaşlarından aldıkları özerklik desteğinin, onların

giderilen temel psikolojik ihtiyaçlarından ortaya çıkan doyumlarını etkilediği, ortaya çıkan bu doyumun da öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur

Şahin ve Owen (2009) yaptıkları bir çalışmada, lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ile saldırganlık düzeyleri farklı değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma yaklaşık 1000 öğrenci ile yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda öğrencilerin saldırganlık düzeyleri üzerinde serbest zamanlarda gerçekleşen etkinin türü, özerklik ihtiyacı, cinsiyet değişkenliği ve ilişki ihtiyacının anlamlı düzeyde etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Araştırmada ailede şiddeti uygulama durumu, cinsiyet, ilişki, yeterlik ihtiyacı ve algılanana anne-baba tutumlarının saldırganlık düzeyleri üzerinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine aynı zamanda özerklik ihtiyacı ile serbest zamanlarda yapılan etkinliklerin türünün saldırganlık düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisi ortaya çıkmamıştır.

İlhan ve Özbay (2010) yaptıkları çalışmada, psikolojik ihtiyaç doyumunu ile yaşam amaçlarının kişinin öznel iyi oluşu üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiştir. Araştırma ülke içinde kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır. Üniversitede okuyan 1474 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırma bulgularının sonucuna göre; kızlar ile erkeklerin değerlendirildiği bölümde, kız öğrencilerin içsel amaçları ile dışsal amaçlarda yer alan fiziksel çekicilik boyutunun erkeklere göre daha fazla önemsedikleri saptanmıştır.

Doğan (2015) yaptığı çalışmada, lise öğrencileri arasında olan üstün yetenekli olan öğrencilerin bazı değişkenlere göre psikolojik ihtiyaçları incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; başarı, başatlık ve özerklik ihtiyaçları arasında anlamlı bir farklılık gözlemlenmiştir. Yine öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumları ile onların ilişki ihtiyaçları arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Üstün yetenekli öğrencilerin kardeş sayıları ile özerklik ve ilişki ihtiyaçları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sosyo-ekonomik düzeye göre de üstün yetenekli öğrencilerin özerklik ve başarı ihtiyaçları arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yeter (2016) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırma bulgularına göre; romantik ilişki yaşayan öğrencilerin bütün bağlanma stilleri; yeterlik, ilişkili olma, özerklik psikolojik ihtiyaçları ile kişilerin yaşadıkları kıskançlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin özerklik ihtiyacı ile kıskançlık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin güvenli bağlanma düzeyleri arttıkça kıskançlık düzeyleri de düşmektedir.

Ayaz (2017) yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin kariyer uyumluluğunu yordamada temel psikolojik ihtiyaçların etkisi incelenmiştir. Araştırma Gaziantep'te bulunan Hasan Kalyoncu üniversitesinde bulunan 382 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, tek başına temel psikolojik ihtiyaçların kariyer uyumluluğunun sadece %41'ini, gayrette ısrar etme değişkeni eklendiğinde ise %49'unu açıkladığı sonucuna varılmıştır.

Çırak (2017) yaptığı çalışmada, spor yapan ile yapmayan öğrencilerin psikolojik ihtiyaçların karşılanması incelenmiştir. Araştırma Konya ve Ağrı illerinde okuyan 767 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; genel olarak spor yapan öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarını, spor yapmayan öğrencilere göre daha fazla karşıladıkları bulunmuştur. İllere göre temel psikolojik ihtiyaçların giderilme oranı incelendiğinde; Konya'daki öğrencilerin psikolojik ihtiyaçlarını orta ve yüksek düzeyde, Ağrı'daki öğrencilerin ise düşük düzeyde karşıladıkları saptanmıştır.

Demirci (2018) yaptığı çalışmada, ergenlerde psikolojik ihtiyaçlar hakkındaki irrasyonel inanışların sınav kaygısı ve mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çalışmada temel psikolojik ihtiyaçlar olarak yeterlik, özerklik ve ilişkili olma ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre sınav kaygısı ile ilişkili olma, özerklik ve yeterlik ihtiyacı ile irrasyonel inanışlar arasında anlamlı bir şekilde pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Ebeveynlerin beklentiler ile özerklik temel ihtiyacı irrasyonel inanışları ile yeterlik irrasyonel inanışı arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Can (2018) yaptığı çalışmada, ergen öğrencilerin akademik erteleme davranışlarının, temel psikolojik ihtiyaçlar ile internet bağımlılığı açısından nasıl açıklandığı

araştırılmıştır. Araştırmaya İstanbul’da bir lisede okuyan 914 öğrenci katılmıştır. Araştırma verilerinin sonuçlarına göre; ergen öğrencilerin akademik erteleme davranışlarının, bir günde internette geçirdikleri süreye, not ortalamasına ve sınıf düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca akademik erteleme davranışının ailenin aylık geliri, anne-baba eğitim durumu, okul türü ve cinsiyete göre farklılaşmadığı da bulunmuştur. İnternet bağımlılık düzeyi ile ilişkili olma, özerklik ve yeterlik psikolojik ihtiyaçlar arasında zayıf düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Ergenlerin gösterdikleri akademik erteleme davranışların, psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik ihtiyacını doğrudan, özerklik ve ilişkili olma ihtiyaçlarını ise dolaylı olarak açıkladığı bulunmuştur. Ergen öğrencilerde yaşana internet bağımlılığının bütün psikolojik ihtiyaçları doğrudan negatif yönde anlamlı düzeyde açıkladığı da saptanmıştır.

Girgin-Büyükbayraktar, Bozgeyikli ve Kesici (2018) yaptıkları çalışmada, gençlerin psikolojik ihtiyaçlarının neler olduğunu araştırmışlardır. Yapılan araştırma sonucunda gençler arasında toplumsal statü, yeterlilik, ait olma, başarı ve ilgi görme ihtiyaçlarının önemli olduğu ortaya çıkmıştır.

2.1.3.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Yurtdışında yapılan bir çalışmada Sheldon, Ryan ve Reis (1996) özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarının doyumunun kişinin günlük iyi oluş durumuna olumlu etki edip etmediğini araştırmışlardır. Bu araştırma 60 üniversite öğrencisiyle yapılmıştır. Bu çalışmaya katılan öğrenciler ile iki hafta yazma çalışması yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, kişilik özellikleri itibariyle yeterlik ve özerklik özelliklerine daha yüksek oranda sahip olan öğrencilerin günlük iyi oluşlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kişisel olarak yapılan analizlerde de günlük hayatta kendini yeterli ve özerk hissedenden öğrencilerin günlük hayatlarının daha iyi geçtiği saptanmıştır.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada Chirkov ve Ryan (2001) Rusya ve Amerika gibi birbirinden farklı kültürlere sahip olan ülkelerin kültürel ortamlarda özerklik desteğinin iyi oluş ve öz motivasyon üzerindeki etkisini incelemişler. Bu çalışmada toplam 246 lise öğrencisi yer almıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, Amerikalı

öğrenciler ailelerini ve öğretmenlerine Rusya'daki öğrencilere göre daha az kontrolcü olarak algılamaktadır. Amerika ve Rusya'da algılanan özerklik desteğinin akademik öz motivasyonu ve kişinin iyi oluşunu yordadığı saptanmıştır. Her iki kültürde de ailelerin öğrencilere verdikleri özerklik desteğinin iyi oluşa etkisi, öğretmenlerin öğrencilere verdikleri özerklik desteğinden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Her iki kültürde de öğretmenlerin ve ailelerin öğrencilerin motivasyonlarında etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada, Chirkov ve arkadaşlarının (2003) yaptıkları çalışmaya çok farklı uluslardan oluşan katılımcılar yer almıştır. Bu çalışmaya Türkiye, Amerika, Rusya ve Güney Kore'de üniversite okuyan 559 öğrenci katılmıştır. Bu araştırmada farklı kültürlerden uygulamaya katılan kişilerin diğer farklı kültürel uygulamaları içselleştirdikleri, tüm bu farklılıklara rağmen uygulamaya katılanların bu kültürel uygulamalarda geliştirdikleri özerk motivasyonlarının diğer bütün kültürlerde iyi oluşu yordayacağı hipotezi test edilmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırmanın sonucuna göre, cinsiyet ve kültürel farklılıklara rağmen iyi oluş ve özerklik ihtiyaçları arasında ilişkili olduğu hipotezi doğrulanmıştır.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada, Niemiec ve arkadaşları (2006) ergenlerin iyi oluşları, ergenlerin akademik hayatları için özerklik öz düzenlemeleri ve ergenlerin aileden algıladıkları ihtiyaç desteği arasındaki ilişkiyi incelemişler. Araştırma iki farklı çalışma şeklinde gerçekleşmiştir. Araştırmaya ilk aşamada 231 lise öğrencisi katılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, aileden algılanan ihtiyaç desteğinin birbirinden bağımsız olarak öğrencilerin iyi oluşlarını yordadığı bulunmuştur. Bununla birlikte anne-baba verileri ayrı bir şekilde incelendiğinde, anneden alınan ihtiyaç desteğinin babadan alınan destekten daha fazla ergenlerin iyi oluşunu etkilemiştir. Araştırmanın ikinci aşamasına 202 lise öğrencisi katılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre ergenlerin ailelerinden algıladıkları ihtiyaç desteği daha fazla olması durumunda, ergenlerin psikolojik sağlıkları da daha iyi olmaktadır.

Yurtdışında Fecteau'nun (2011) yaptığı bir başka çalışmada, ihtiyaç doyumu ve baş etme durumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada yer alan çalışma grubuna

üniversitelerde okuyan 113 öğrenci katılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilere iki farklı ölçek, farklı zamanlarda uygulanmıştır. Ölçekler vize sınavlarının öncesinde ve sonrasında uygulanmıştır. İhtiyaç doyumu ölçeği vizeden birkaç hafta önce (T1) uygulanmıştır. Baş etme ölçeği vizeden birkaç hafta sonra (T2) uygulanmıştır. Yapılan araştırmanın sonucuna göre, T1 ihtiyaç doyumunun; nevrozizm, sosyal beğenirlik, sorumluluk ve cinsiyet değişkenleri istatistiksel bakımından kontrol edilmesine rağmen, T2’ de bulunan görev odaklı baş etme ile geri çekilme odaklı baş etme durumlarının, baş etmenin her iki boyutunu da açıklayabildiği saptanmıştır.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada, Chen ve arkadaşları (2015) çalışmaya katılan kişilerin kültürel geçmişleri ve ihtiyacı hissetme yoğunlukları, ihtiyacın karşılanmasını istemeleri ya da ihtiyacı önemli algulamaları gibi kişilerarası farkların; özerklik, yeterlik ve ilişkide olma psikolojik ihtiyaçların doyumu ve engellenmesinin ergen öğrencilerin günlük iyi oluşlarına etkisini incelemişler. Çalışma iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada çalışmaya Çin ve Belçika’dan 685 ergen öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, yeterlik ve özerklik psikolojik ihtiyaçların doyumunun ergenlerin yaşamlarındaki iyi oluş ile ilgili olduğu ve ihtiyacı algılamadaki kişisel farkların var olan ilişkiyi etkilemediği saptanmıştır. İkinci aşamadaki çalışmaya Amerika, Peru, Belçika ve Çin’den 1051 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçların doyumunun, iyi oluşların yordanmasına yardımcı olduğu bulunmuştur. Bu psikolojik ihtiyaçların engellenmesi ise kişilerin iyi oluşlarını olumsuz yordadığı bulunmuştur.

2.2. Affetme

2.2.1. Temel Kavramlar

2.2.1.1. Affetme

Toplumsal yaşamda insanlar sürekli birbirleriyle etkileşim halinde olurlar. Bu etkileşimlerde insanlar bazen birbirleriyle zıtlaşabilmekte ve tartışabilmektedir. Bu tartışmaların dozu bazen düşük bazen de yüksek olabilmektedir. Yüksek dozda yaşanan bu tartışmalarda, insanlar birbirlerini kırabilmekte ve birbirlerine zarar verebilmektedir. Kırılan ve zarar gören kişi genellikle haksızlığa uğradığını düşünmektedir. Haksızlığa uğradığını düşünen kişi, haksızlık yaptığını düşündüğü kişi ile tekrar iletişim kurmaktan kaçınmakta ya da iletişimi en aza indirmektedir. Bu durumlarda haksızlığa uğradığını düşünen kişi, karşıdaki kişiyle ilişkisini tekrar düzenleyebilmekte ya da ondan intikam almayı düşünüp ona göre planlar yapabilmektedir. Haksızlığa uğradığını düşünen kişi, eğer karşıdaki kişiyle ilişkisini tekrar düzeltmek istiyorsa onu affetmeyi tercih eder.

Bir birey kendisine haksızlık yapan kişiyi ya da kişileri affederek, kendi yaşamını daha iyi yaşanabilir hale getirmek isteyebilir. Yani birey, karşıdaki kişiyi affederek, içine girdiği olumsuz olayın etkisinden kurtulmak ister (McCullough vd.,1997). Bu durumda affetmeyi düşünen kişinin hem kendisine hem de karşıdaki kişiye karşı faydası olmaktadır. Affetme olayı sadece haksızlığa uğrayan kişinin kendi iyiliği için yapmış olduğu bir şey değildir.

2.2.1.2. Affetme Kavramı

Affetme kavramının birçok açıklaması olmasına rağmen, herkes tarafından kabul edilen bir tanımı olmamaktadır. Affetmeyi tanımlayan kişiler genellikle, göz yumma, af, unutmama, mazeret, herhangi bir yanlışı reddetme ve uzlaşma; gibi benzer kavramlar kullanmışlardır (Ayten,2012). Bununla birlikte affetmenin bir ihtiyaç olduğu ve affetme yoksunluğunun psikolojik bir bozukluk olduğu görülmektedir. Yine aynı zamanda affetme bir uyum sağlama davranışı olarak değerlendirilebilmektedir. (Thompson vd.,2005).

Enright (1996) affetme kavramını, “*bir kişinin onu haksız yere inciten başka bir kişiye karşı cömertlik, merhamet ve sevgi gibi olumsuz hislerin teşvik edilmesiyle ilgisiz davranma, kızma ve yargılama gibi hislerin bilerek ve isteyerek terk etmesi*” olarak açıklamıştır. Bu tanımdan yola çıkarak affetme, hayal kırıklığı, kızgınlık ve cezalandırma gibi olumsuz tepkilerin yerine, empati, cömertlik ve merhamet gibi olumlu sonuçlara yol açacak iyi tepkilerin isteyerek ve bilerek geliştirilmesi için çaba göstermektir (Ayten 2012).

Enright (1996:108) affetmeyi şu şekilde açıklamıştır: “*Bir kişinin, suçlunun yararına olacak şekilde intikam ve kızgınlık hakkından vazgeçmesi ve suçluya iyilik, sevgi ve şefkat ile yaklaşmasıdır.*” Bir başka tanım ise “*kurbanın suçluya karşı davranış, düşünce ve hislerin prososyal değişimidir*” (McCullough, Pargament ve Thoresen,2001). Başka bir deyişle, kişinin bağışlama sürecinde, suçluyu görmezden gelme, zarar verme ve ondan intikam alma isteğiazılırken karşıdaki suçluya karşı olumlu davranma motivasyonu artar.

Haksızlığa uğramış kişi açısından affetme, yapılan yanlış davranışın kişinin özsaygısına ve ruhuna zarar verme durumunun devam etmesini önleme etkisine sahiptir (North,1998). Başka bir kişinin söylediği sözlerden ya da davranışlarından dolayı incinen kişi sıklıkla onu inciten kişiyle savaşı; incinen kişi diğerine karşı savaşmayı terk ettiğinde ve ona bir birey olmanın kabulünü, koşulsuz şartsız bir hediye olarak ona sunduğunda affetme olayı gerçekleşmiş olur (Çolak,2014).

2.2.1.3. Affetmeme Kavramı

Kendisine haksızlık yapıldığını düşünen kişi, karşıdaki kişiyi bazen affedebilmekte bazen de onu affetmeyip cezalandırmak ya da intikam almak istemektedir. İlgili alanyazın araştırmalarına göre insanlar kişilerarası suç işlediklerinde, genellikle karşıdaki kişileri affetmeyerek onlara tepki gösterdikleri görülmüştür. Affetmeme bir stres sonucu ortaya çıkan bir tepki olarak kavramsallaştırılmıştır (Worthington ve Scherer, 2004). Bazı affetmeme durumlarında, kişinin psikolojik saldırganlık düzeyinin yükselmesi, kişilerin ilişkilerini suistimal etme ve onların ilişkilerinin

pozitif açılarını bastırma olumsuz davranış zincirini, epey kolay bir şekilde ortaya çıkar (Fincham ve Beach,2001).

Affetme ve affetmeme kavramları genellikle birbirinin tersi olarak düşünülmektedir. Ancak bu düşünce her zaman doğru değildir. Bu kavramlar birbirinden ayrı bir şekilde değerlendirilmelidir. Yapılan bazı müdahaleler affetmeyi teşvik etme girişimleri olmadan bireyin affetmeme düzeyini azaltmayı da sağlamalıdır. Bu durum affetmenin kişi tarafından istenmediği durumlarda önemli olabilmektedir (Wade ve Worthington,2003). Örneğin; kendisine karşı bir hata yapan arkadaşını affetmeyi tercih etmeyen bir bireyin, arkadaşını cezalandırmaya ihtiyaç duyması, o kişinin bazı bilişsel ve duyuşsal düzensizlikler yaşadığını belirtir (Çolak,2014).

2.2.2. Affetme Süreci ve Affetme Modelleri

Affetme sürecine başlarken “bütün negatif olayların affedilmesi gerekiyor” şeklindeki bir söylemin doğru olmadığı düşünülmektedir. İnsanlar yaşanan olay ya da davranış karşısında affetme ya da affetmeme kararlarını vermeden önce yapılan suçun belirginliğini (kişisel ya da ilişkisel standartları kötüleştirme derecesi, ciddiyetliği ve amaçlılığı), çeşitliliğini ve yapılan kötü davranış ya da olayın öncesindeki ilişkinin kalitesi gibi bazı değişkenler dikkate alınmalıdır. Birey kendisini inciten kişileri affetmeyi seçme ve onları anlama becerisi, problem çözme stratejisi gibi kendisinde bazı içsel psikolojik niteliklerle de değişecektir (Enright, Gassin ve Wu, 1992). İncinen kişilerin, kendilerini inciten kişi ya da kişileri affetmeleri için en azından belli bir derecede benlik saygısı ya da belli bir derecede ego gücünün kendisinde olmasına ihtiyaç duymaktadır (Wade, Worthington ve Meyer, 2005). Kırıcı bir olay ya da durum meydana geldiğinde insanlar ya geri çekilerek ya da saldırarak kendilerini korumaya çalışırlar. Affetmek de aynı zamanda cesaret ister, çünkü kişinin affetme durumunda geri çekilme ya da saldırmayı bırakması gerekmektedir. Bu savunma mekanizmalarını bırakıp affetmeyi tercih etmek de cesaret istemektedir (Worthington,1998).

Affetme, davranışı sebebiyle kişinin kendisini inciten kişiye karşı olan öfkesi azaldığında, onun davranışlarını anlama yeteneğini de geliştirir. Öfke ortaya

çıktığında, bu durumun üstesinden gelip öfkeyi azaltmak ya da bitirmek için üç yöntem vardır. Bunlar; affetme, inkar ve dışavurumdur (Lowler-Row ve Piferi,2006). Öfke tam anlamıyla intikam isteğinin ortadan kalkması veya affetmek için bilinçli bir karar verilene kadar tam olarak çözülemez. Affetme ve öfke arasında ters bir ilişki oluşmaktadır. Birisi yükselirken diğeri azalmaktadır (Karakaş,2014).

Affetme sürecini, affetme ile ilgili söz sahibi olan araştırmacıların görüşleriyle birlikte ele almanın daha doğru olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla affetme alanında söz sahibi olmuş kişilere aşağıda yer verilmiştir.

2.2.2.1. Robert Enright ve Affetme Süreci

Affetme ve affetme süreci denilince akla gelen ilk isimlerden biri Robert Enright'tir. Enright, affetme ve affetme süreci ile ilgili ciddi çalışmalar yapmıştır. Enright "Human Development Study Group" adında bir grup kurmuş ve affetme ile affetme süreciyle ilgili araştırmalar yapmış, affetme ve affetme sürecinin karmaşık yapısını ortaya çıkarıp davranış, biliş ve duygulanımı bütünleştirmeye çalışmıştır. Enright olumlu düşünme, duygular ve hareket etme ile olumsuz düşünme, duygu ve hareketlerin affetme durumunda yer değiştirdiklerini belirtmiştir (Saticı,2016). Ayrıca Enright affetme sürecini bir model ile açıklamaya çalışmıştır. Ona göre affetmenin süreç modeli dört aşamadan oluşmaktadır (Enright ve Human Development Study Group,1996):

- Ortaya çıkarma (uncovering)
- Karar verme (decision)
- Çalışma (work)
- Derinleştirme (outcome)

1. Ortaya koyma (uncovering): Affetme sürecinin ilk modeli olan ortaya çıkarma evresinde, haksızlık yaşandığı düşünülen olay baştan ele alıp, olayda oluşan eşitsizlikler incelemektedir. Bu adımda, kişinin bilişsel ve duyuşsal olarak haksızlık yaşadığını düşündüğü olaydan nasıl etkilendiğinin farkına adım adım varacağı düşünülmüştür. Ayrıca haksızlığa uğraya kişinin o ana kadar başvurduğu bazı başa çıkma yollarının etkili olmadığı ve bu yolların kişinin amaçlarına hizmet etmediği

görülebilecektir. Bu evrede kişinin savunma stratejileri incelenerek öfke ve kızgınlıklarıyla yüz yüze gelmesi sağlanmaktadır. Yapılan yüzleşme sonrasında kişinin öfkesinden vazgeçmesi ve diğer olumsuz duygularından kurtulması amaçlanmaktadır. Kişide oluşan olumsuz düşüncelerin bilişsel farkındalığının artırılması amaçlanmaktadır (Enright ve Human Development Study Group,1996).

2.Karar verme (decision): Bu evrede affetme düşüncesi üzerine yoğunlaşıldığı için bu evre en kritik evre olarak görülmüştür. Bu evre kişinin daha önce kullandığı başa çıkma stratejilerin işe yaramadığının ve bunların yerine yenilerin getirilmesi gerektiği farkına varılır. Bu evre için değişim, dönüşüm ve yeni içgörüler temel kavramlardır. Kişi bu evrede kendisini inciten kişiyi affedebileceğinin farkına varır ve bu evreden itibaren bu kararı verebileceğini fark eder. Bu evreye kadar affetmeyi düşünmeyen kişi için, affetme olayının bundan sonra gerçekleşmesi çok zordur (Enright, Gassin ve Wu, 1992).

3.Çalışma (work): B u evrede haksızlığa uğrayan kişi haksızlığa uğradığı olayı ve onu yapan kişiyi tekrar düşünmektedir. Bu defa empati yaparak olayı karşı kişinin gözünden değerlendirmektedir. Bu değerlendirmede kişide empati ve duyarlılık gelişmekte ve kişi, başkasının hata yapabileceğini ve bunun bütün insanlar için geçerli olduğunu fark eder. Kişide oluşan bu farkındalık ile birlikte zarar veren bireyden intikam almak yerine onu affetmenin daha iyi olacağını farkına varır (Enright, Gassin ve Wu, 1992; Satıcı,2016).

4.Derinleştirme (outcome): Bu evrede haksızlığa uğrayan kişi, kendisinin ve diğer kişinin yaşadığı olaydaki acının rollerinin farkına vararak, karşı tarafı affettiğini belirtir. Bu evrede kişi affetme ile ilgili deneyimlerini kapsamlı bir şekilde gözden geçirerek affetme ile ilgili öğrendiklerini pekiştirmektedir (Enright,2001). Bu pekiştirme ile birlikte kişi daha sonra yaşayacağı benzer durumlarda nasıl davranması gerektiğini öğrenebilmektedir.

2.2.2.2. Michael McCullough ve Affetme Süreci

McCullough ve arkadaşları (1997), “Evolution and Human Behavior Laboratory” adında bir merkez kurarak affetmenin sosyal psikolojik belirleyicileri modelini

oluşturmuşlardır. Geliştirilen bu modelde iki olumsuz duyuya karşı iki güdüsel öge karşılık gelmektedir. Birinci duyuş incinmedir. İncinen kişi bir saldırı olduğunu anlayıp, kendisini inciten kişiden kaçınmaya başlamaktadır. Bu kaçınma güdüsünden sonra birey karşıdaki kişiye karşı bir öfke duymaktadır. Bu öfke duygusuyla, incinen kişi onu inciten kişiden intikam almak istemektedir. Bu durumda bireyde affetme yerine intikam alma düşüncesi oluşmaktadır (McCullough, Fincham ve Tsang, 2003). McCullough ve arkadaşları (1997) bireyi affetmeye götüren aşamada bireyde azalma eğiliminde olan intikam alma isteğinin ve kaçınma isteğinin oluşması gerektiğini savunmuşlardır. Bununla birlikte haksızlığa uğrayan kişide oluşmuş olumsuz duygular düzeltilip yardımsızlığın artırılması hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşıldığında incinen kişide oluşan intikam alma ve kaçınmaya yönelik olan istek azalarak affetmeye yönelik istek yeniden şekillenerek artmaya başlamaktadır.

2.2.2.3. Everett Worthington ve Affetme Süreci

Bu modele göre affetmede duygu-güdü bağlantısı ortaya çıkarılarak iki tür affetmeden söz edilebilir. Bunlar; duygusal affetme ve kararsal affetmedir. Duygusal affetme, kendi negatif duygularını değiştirerek karşıdaki kişiyi affetme olarak tanımlanmaktadır. Duygusal affetmede öncelikle zararlı düşünceler etkisiz hale getirilmeye çalışılarak negatif duyguların azaltılması amaçlanmaktadır (Worthington,1998). Kararsal affetme ise haksızlık yapan kişiye karşı haksızlığa uğrayan kişinin kendi davranışlarını ve güdülerini değiştirebileceğine yönelik yeni fikirlerinin oluşmasıdır (Worthington ve Wade,1999).

Worthington'a (1998) göre, affetme olayı duygusal yenilenmeyi sağlayarak olumlu duyguları yeniden ateşler. Ayrıca affetme olayı haksızlığı yapan kişiye karşı duyulan empati ile başlar ve incinen kişideki alçak gönüllülük seviyesine göre kolaylaşarak devam eder.

2.2.3. Affetmeyi Kolaylaştıran Etmenler

Yapılan araştırmalarda haksızlığa uğrayan kişinin, kendisine haksızlık yapan kişiyi bazı durumlarda daha kolay affettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumu kolaylaştıran bazı etmenler vardır. Bunlar (Satıcı,2016):

- Haksızlık yapan kişinin incinen kişiden samimi bir şekilde özür dilemesi
- Haksızlık yapan kişi ile incinen kişi arasındaki empati durumu
- Haksızlık olayının sonuçlarının ortadan kalkması
- Haksızlığı yapan ile haksızlığa uğrayan kişil arasındaki sosyal yakınlık düzeyi yüksek olması
- Olayda oluşan niyetin gerçekten zarar vermeye yönelik olarak gelişmemiş olması
- Zarar veren kişiye karşı bağlanma durumu
- Verilen zararın şiddetinin az olması
- Haksızlığa uğrayan kişinin affetme düzeyinin yüksek olması

2.2.4. Affetme ve Kişilik

Bireylerin kişilikleri affetme olayınca önemli bir rol oynamaktadır. Affetmeyi artıran birçok kişilik faktörleri duygusal istikrarı içermektedir. Uyumluluk düzeyleri ile duygusal istikrarları yüksek olan bireylerin diğer insanlara kırgınlıkları daha az sürmektedir. Uyumlu olan kişiler affetme olayını daha kolay gerçekleştirebilmektedir. Bu kişiler affetmeyi, olumlu ilişkileri sürdürmek için faydalı ve güzel bir mekanizma olarak görmektedirler (Neto,2007). Affetme ile dışadönüklük arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Dışadönüklük ne kadar artarsa affetme seviyesi de o derece artmaktadır. Haksızlık yapan kişiyi affetmede ciddi şekilde başarısız olan kişilerde, erkeklerde özellikle sosyal içedönük patolojisi olabilmektedir. Kadınlar başkasını affetmede ciddi şekilde zorluk yaşıyorsa, onlarda genellikle bu durum sosyal patoloji ile ilişkilendirilir. Hem kadın hem de erkek hata yaptıkları bazı durumlarda kendilerini affetmede ciddi bir zorluk yaşıyorsa, onlarda genellikle nevroitiklik, kaygı ve depresyon düzeylerinde bireysel psikopatoloji durumu olma ihtimali yüksektir (Satıcı,2016).

2.2.5. Affetmenin Faydaları

Affetmenin birçok faydası bulunmaktadır. Bu faydalar dört ana başlık altında incelenmektedir.

2.2.5.1. Fiziksel Faydalar

Affetmenin faydalarına bakıldığında, affetmeyi seçen kişilerde hastalık semptomlarının daha az olduğu görülmüştür. Bununla beraber affetmeyi seçen kişiler, ilaç alımlarında da affetmeyi seçmeyen kişilere göre daha az ilaç almaktadır. Aynı zamanda affetmeyi seçen kişilerin uyku kaliteleri de affetmeyi seçmeyen kişilere göre daha iyi olduğu yapılan çalışmalarla ortaya çıkarılmıştır (Van Tongeren,2015). Yapılan başka bir araştırmada da affetmeyi seçen kişilerin affetmeyi seçmeyen kişilere göre daha az sigara içtikleri de gözlemlenmiştir (Lowler-Row ve Piferi,2006). Affetmekte zorlanan kişiler, kendilerini inciten kişilere karşı genellikle düşmanca hisler besledikleri için genel olarak daha stresli bir hayat yaşadıkları için fiziksel sağlıklarında sorunlar yaşayabilmektedirler.

2.2.5.2. Zihinsel Faydaları

İnsanlar kafalarının her zaman rahat ve sakin olmasını ister. İnsanın kafası rahat ve sakin ise onun mutluluk düzeyi de artmaktadır. Mutlu olmanın da kişinin hayatında birçok faydası vardır. Affetmeyi tercih eden kişilerin de kafası genellikle rahat olur ve daha stressiz bir yaşam sürdürür. Stressiz ve kafası rahat olan kişi kolay kolay öfkelenmez ve depresyona girmez. Affetmeyi tercih etmeyen kişiler daha fazla ve daha çabuk öfkelenir ve depresyona daha kolay girer. Bunlar yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlarla örtüşmektedir (Eldeleklioğlu,2015). Ayrıca affetmenin, affetmeyi tercih eden kişilerin duygusal acı çekmelerinden kurtardığı ve pozitif duygulanım ile öz saygılarını ciddi şekilde arttırdığı tespit edilmiştir (Enright, Gassin ve Wu, 1992).

2.2.5.3. İlişkisel Faydaları

İnsan birçok defa hata yapabilmektedir. Bu durumda önemli olan yaptıkları bu hatalardan ders çıkarıp pişman olmalarıdır. Yaptığı hatalardan dolayı pişman olan bir

kişinin affedilmesi, genellikle hem kişinin kendisi hem de hatayı yapan kişinin lehine olmaktadır. En önemlisi o iki kişinin ilişkilerinin devam etmesine fayda sağlamaktadır. Yaşanılan olaydan sonra affetme olayı gerçekleştiğinde kişiler arasındaki bağlar bazen zayıflayabilmekte, bazen de eskiye göre daha da güçlenmektedir. Eğer haksızlığa uğrayan kişi, haksızlığı yapan kişiyi samimi bir şekilde affetmeyip sahte bir affetme gerçekleştiriyorsa, o iki kişi arasındaki ilişki daha da zayıflayabilmektedir. Eğer affeden kişi bunu gerçekten samimi bir şekilde yapıyorsa bu affetme, ikisi arasındaki ilişkiyi eskiye göre daha da güçlendirebilmektedir. Karşıdaki kişi ile ilişkinin güçlenmesi affeden kişiyi mutlu edecektir (Gündüz,2014).

2.2.5.4. Manevi Faydaları

Dini açıdan affetmenin faydaları düşünüldüğünde, nereyse bütün dinlerin affetme konusunda insanlara tavsiyede bulunduğu görülmüştür. Kendisine karşı bir hata yapan insanı affeden kişi, dini tavsiyeyi ya da telkini yerine getirdiği için sevap kazandığını düşünerek mutlu olmaktadır. Dini bir görevi yerine getirdiğini düşünen kişi de manevi olarak huzur bulmaktadır ve kafası rahatlamaktadır (Van Tongeren vd., 2015).

2.2.6. Affetmenin Kuramlarla İlişkisi

Enright ve arkadaşları (1992) geliştirdikleri bilişsel gelişim modelini Kohlberg'in kuramına dayandırmışlardır. Kohlber ahlaki gelişim kuramını geliştirmiştir. Enright ve arkadaşlarına göre affetme altı aşamada ele alınabilmektedir:

- İntikamcı affetme
- Telafi olarak affetme
- Beklentsel affetme
- Yasal olarak beklentsel affetme
- Sosyal uyum olarak affetme
- Sevgi olarak affetme

Bu altı aşama incelendiğinde, ilk iki aşamada bu model, affedicilik ve adalet karıştırıldığında affetmenin bozulmasından bahseder. İlk iki aşamadan sonra gelen beklentisel affetme ve yasal olarak beklentisel affetmede, affetmenin sosyal baskı ile teşvik edildiği ve affetmenin artık adalet ile karıştırılmadığı ima edilir. Beşinci aşamada sosyal uyum olarak affetmede, gösterilen sosyal uyumunun fedekarlık ile onarılmasında kişide affetme isteğinin oluşacağı belirtilmiştir. Son aşama olan sevgi olarak affetmede, insan için önemli olanın sevgi ve insan olduğu bilinip karşıdaki kişi koşulsuz bir şekilde affedilir (Baharudin, Amat, Jailani ve Sumari,2011).

Freud'un psikodinamik literatüründe affetmenin oluşması için kişinin kızgınlıktan ve öfkeden kurtulması gerekmektedir. Affetme aynı zamanda bir beceridir. Bu beceri, "gitmesine izin verme" becerisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Alpay,2009). Psikodinamik literatüründe insanlarla olan ilişkilerinin neticesinde bu becerinin ya güçlendiği ya da zayıfladığı belirtilmiştir (Taysi,2007).

Horney (1998) kuramında düşmanlık ve kaygının bir kısır döngüye yol açtığını belirtmiştir. Kaygı tehdit edilmişlik duygusunu oluşturur ve bu durum da düşmanlığa sebep olmaktadır. Oluşan bu düşmanlık duygusu da bastırıldıkça kişide kaygı durumu artmaya başlar. Horney'e göre kaygının ve düşmanlığın bu şekilde bir kısır döngü haline gelmesi de kişide nevrozların meydana gelmesine sebep olur. Oluşan bu nevrozlar, kişinin hayatını ciddi şekilde olumsuz etkileyebilmektedir. Kişi kendi sağlığı için düşmanlık ve kaygı duygularının ortaya çıkmaması için affetme becerisini geliştirmelidir.

Beş Faktör Kişilik Kuramında başkasını affetme ile kenisini affetme arasında dikey bir ilişki meydana geldiği belirtilmiştir. Bu kuramda başkasını affetme uyumluluk ile pozitif ilişkide olduğu bulunmuştur. Yine bu kurama göre, kendini affetme ile nevrozluğun arasında negatif bir ilişki saptanırken, uyumluluk ile herhangi bir ilişki bulunmamıştır (Çolak,2014).

2.2.7. Affetme ile İlgili Araştırmalar

Affetme ile ilgili yapılan araştırmalar iki başlık altında incelenecektir. Bunlar; yurtiçinde ve yurtdışında yapılan araştırmalardır.

2.2.7.1. Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde affetmeye yönelik ilk çalışmalar teoloji alanında yapılmıştır. Bu alanda özellikle dine yönelme, dindarlığa, kutsal kitaba ve İslam hukukuna göre affetme kavramı ele alınmış ve bu alanlara göre çalışmalar yapılmıştır. Ülkemizde teoloji biliminde affetme ile ilgili olarak çalışma yapan ilk kişinin Can olduğu gözlemlenmiştir. Can 1998 yılında “*İslam Ceza Hukukunda Af*” adlı yüksek lisans tezinde bu konuya değinmiştir.

Ülkemizde affetme ile ilgili çalışmalar özellikle son on yılda ciddi şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu alanda ülkemizde ilk çalışmaları, özellikle psikoloji bilimi ile ilgili olarak, 2007 yılında “*İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü*” adındaki doktora tezini hazırlayan Tayşi yapmıştır. Tayşi, bu çalışmasında kişilerin evlilik ile ilgili uyumları ve yaptıkları yüklemelerin evliliklerinde birbirlerini affetmeleri ile ne derecede ilişkili olduğunu anlamaya yönelik bir tez çalışması yapmıştır. Bu çalışmanın neticesinde evlilikte affetmenin uyum ile pozitif yönde; ilişkiyi sonlandırma, incinme ve kaçınma derecesi ile de negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Alpay (2009) yaptığı çalışmada, evli kişilerin birbirlerini affetmelerinde; bağlanma, ilişki doyumu, empatik eğilim, benlik saygısı, kıskançlık ve algılanan incinme düzeylerini incelemiştir. Alpay, yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre evli kişilerin birbirlerini affetmesinin empatik eğilim, benlik saygısı, kıskançlık ve incinme derecesini anlamlı derecede yordadığını saptamıştır.

Bugay ve Demir (2011) yaptıkları çalışmada affetme ile bazı psiko-sosyal değişkenlerin ilişkisini incelenmişlerdir. Bu çalışmaların bazılarıda yaşanan tartışmalarla hatayı kimin yaptığı, hatanın sonuçları, hatanın büyüklüğü ve hatadaki sorumluluk ile affetmenin ilişki içinde olduğu saptanmıştır.

Affetme ile ilgili yapılan çalışmaların diğer bir alanı üniversite öğrencileri ile onların ilişkileri olmuştur. Bu tür çalışmalarda daha çok onların grupla psikolojik danışma programları alanındaki çalışmaları ele alınmıştır. Bu yönde yapılan ilk çalışma Bugay ve Demir tarafından 2012 yılında gerçekleştirilmiştir. Bugay ve Demir üniversite

öğrencilerinin başkalarını ve kendilerini affetme düzeylerini geliştirmeleri amacıyla Affetme süreç modeline yönelik olarak beş oturum halinde gerçekleşen grupla psikolojik danışma programını oluşturmuşlardır. Bu programa göre grupla psikolojik danışma oturumlarının sonun agelindiğinde deney grubunda olan üniversite öğrencilerinin genel affetme durumlarında artış olduğu gözlemlenmiştir (Bugay ve Demir,2012).

Üniversite öğrencileri alanında yapılan bir çalışmada Çardak (2012) öğrencilere yönelik on oturumluk bir program hazırlanmıştır. Bu program affetme yönelimli bir psiko-eğitim programıdır. Bu programda katılımcıların psikolojik iyi oluş, affetme, sürekli kaygı, öfke ve belirsizliğe tahammülsüzlük konuları incelenmiştir. Araştırma ön-test, son-test ve izleme modeline dayalı bir deneysel çalışma olarak yapılmıştır. Yapılan çalışmanın neticesinde bu programın affetme de dahil olmak üzere çalışmadaki bütün değişkenler üzerinde deney grubunda olan kişilerin lehine anlamlı değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir.

Ülkemizde yapılan başka bir çalışmada Çolak (2014) deneysel olarak gerçekleşen “*Logo Terapi*” yönelimli olarak ortaya çıkan sekiz oturumluk bir grupla psikolojik danışma programı geliştirmiştir. Araştırma 12 kişi deney, 12 kişi de kontrol grubu olmak üzere 24 üniversite öğrencisi ile birlikte yapılmıştır. Bu çalışmada sekiz haftalık olarak gerçekleşen programın, üniversite öğrencilerine affetme becerisi ve esnekliği kazandırmada oldukça etkili olduğu saptanmıştır.

Yurtiçinde yapılan başka bir çalışmada Gündüz (2014), “*Üniveriste öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi*” adındaki yüksek lisans tezinde 459 üniversite öğrencisi ile araştırma yapmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre bilişsel çarpıtmalar ile kendini affetme arasında anlamlı bir ilişki olduğunu gözlemlemiştir. Bununla birlikte bilişsel çarpıtmalar ile başkasını affetme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Yurtiçinde affetme ile ilgili yapılan bir başka çalışmada araştırma sonuçlarına göre affetmenin umudu pozitif yönde yordadığı ortaya konmuştur. Yine aynı çalışmanın

sonuçlarına göre affetmenin öfkeyi negatif yönde yordadığı saptanmıştır (Taysi, Curun ve Orcan,2015).

Yurtiçinde affetme ile ilgili yapılan çalışmalarda bir diğer önemli konu ise affetme ve iyi oluş değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi olmuştur. Bu alanda ülkemizde yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin yaptıkları hatalar karşısında kendilerini affetmelerinin psikolojik olarak iyi oluşlarını pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır (Halisdemir,2013). Bir başka çalışmada üniversite öğrencilerinin kendilerine yapılan hatalar karşısında başkasını affetmenin, kendi öznel mutlulukları ile pozitif yönde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Uysal ve Satıcı,2014). Bir başka çalışmada ise kendini affetmenin öznel iyi oluşu pozitif yönde yordadığı ortaya çıkmıştır (Dolunay-Cuğ,2015).

Ülkemizde yapılan bir çalışmada Mameghani (2017), Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre karşılaştırılması konusunda araştırma yapmıştır. Bu çalışmada affetme, tolerans ve mutluluk düzeyleri arasında iki ülkeye göre farklılık düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya Türkiye ve İran'da üniversite okuyan 1234 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Türkiye ve İran'daki üniversite öğrencilerinin affetme düzeyleri cinsiyet, yaş, öğrenim durumu ve medeni durum değişkenlerine göre iki ülke arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir.

Yurtiçinde yapılan bir başka çalışmada, affetme odaklı grup rehberliğinin ergenlerin öznel iyi oluşları ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çalışmada kontrol ve plasebo grupları oluşturulmuştur. Araştırma verilerinin sonuçlarına göre, affetme odaklı grup rehberliğine katılan öğrencilerin yapılan uygulamalar sonucunda affetme eğilimleri, plasebo ve kontrol grubunda yer alan öğrencilere göre anlamlı düzeyde bir artış gözlemlenmiştir. Affetme odaklı grup rehberliği uygulamasının ergen öğrencilerin saldırganlık eğilimi ve zarar verici olaylarda kullandıkları başa çıkma stratejileri ve bu ergenlerin öznel iyi oluşları üzerinde anlamlı düzeyde etkili olmadığı sonucuna varılmıştır (Asıcı,2018).

2.2.7.2. Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Yurtdışında gerçekleşen ilk çalışmalar, yurtiçinde de olduğu gibi teolojiyle bağlantılı çalışmalar olmuştur. Bunun dışında affetme ile kişilerarası ilişkiler de çok sık ele alınmıştır. Bunların dışında affetmenin, umutla, öfkeyle, empatiyle ve öz kabul ile bağlantılı olduğu da saptanan çalışmalar yapılmıştır (Satıcı,2016).

Yurtdışında gerçekleştirilen bir çalışmada, Konstam, Chernoff ve Deveney (2001) öfke, empati, utanç ve suçluluğun affetmenin üzerindeki rolünü araştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre; affetme ve suçluluk eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Affetme ile utanma eğilimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yine bu çalışmada empatik ilgileri yüksek olan bireylerin affetme puanları da yüksek çıkmıştır.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada Lowler-Row ve Piferi (2006) affetmenin bireylerin öznel iyi oluşları ile fiziksel sağlıkları üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre affetme oranı yüksek olan bireylerin öznel iyi oluşlarının da yüksek olduğu görülmüştür. Yine affetme düzeyi yüksek olan bireylerin, depresyon ve stres puanlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Yurtdışında yapılan bir başka çalışmada Balliet (2010) affetme, dışadönüklük ve vicdanlı olmanın arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre; affetme ile vicdanlı olma arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bir diğer bulguda ise affetme ile dışadönüklük arasında da pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

Yurtdışında yapılan ilginç bir çalışmada, Apeel ve arkadaşları (2017) Pakistanlı katillerin intikam ve saldırganlıklarının affetmeyle ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; Pakistanlı katillerde affetme oranı arttıkça intikam alma ve saldırganlık gösterme isteklerinde azalma meydana geldiği saptanmıştır. Yine intikam alma duygusu arttıkça saldırganlık düzeyinin de arttığı saptanmıştır.

Yurtdışında yapılan bir diğer çalışmada, Quintana-Orts ve Rey (2018) ergenlerin siber zorbalık ve affetme durumları arasındaki ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; siber zorbalığa maruz kalan bir ergenin daha sonra siber zorba

olma oranı yüksek olmaktadır. Siber zorbalık yapma ile affetme arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Affetme oranı yüksek olan ergenlerden siber zorbalığa maruz kalanların, siber zorba olma oranı affetme oranı daha düşük olan ergenlere göre daha az olduğu saptanmıştır.

2.3. Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı konusuna geçilmeden önce akran zorbalığı ile yakından ilişkili olan bazı kavramlar ele alınmıştır.

2.3.1. Temel Kavramlar

2.3.1.1.Şiddet

Şiddet, bir kişinin fiziksel özelliklerini ya da bir nesne kullanarak başka bir insana, hayvana, bitkiye ya da nesneye ciddi şekilde zarar vermesi olarak açıklanabilmektedir (Olweus,1999a). Şiddet insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmaya başlamış ve günümüze kadar da bazen azalarak bazen de artarak devam etmiştir. Bazı insanlar şiddetin önlenmesiyle ilgili çalışmalar yaparken bazıları da şiddeti uygulamayla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Son yıllara baktığımızda, insanlar arasındaki şiddetin ciddi şekilde arttığı görülmektedir. Yaşanılan bu şiddetten dolayı insanlar ölmekte, göç etmekte ve evsiz kalmaktadır.

2.3.1.2.Saldırganlık

Saldırganlık ile ilgili çeşitli açıklamalar yapılmaktadır. Bu açıklamalardaki tanımlar çoğunlukla birçok açıdan birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin; bazı tanımlarda saldırganlığın sadece basit bir şekilde itme, vurma gibi zarar verici davranışlar olduğu belirtmiştir.. Bazı tanımlarda ise saldırganlığın daha ciddi ve dataylı olduğunu belirtilmiştir. Bu tanım, saldırganlığın basit bir şekilde sadece itme ve vurmaktan ibaret olmadığını, saldırganlığın aynı zamanda tehdit etme, aşağılama, küfür etme gibi sözel davranışları da içerdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan bu farklı tanımlardan yola çıkarak saldırganlığın fiziksel, sözel, doğrudan ya da dolaylı olarak başka bir kimseye verilen zarar olduğu söylenebilir (Şahin ve Akbaba,2017).

2.3.1.3.Zorbalık

Zorbalık, saldırganlığın bir türü olarak görülmektedir. Literatürde zorbalık, yaşı itibarıyla daha büyük ya da fiziksel olarak akranlarından daha çok gelişmiş çocukların kendilerine göre daha küçük ya da daha zayıf olan çocukları darp etmesi,

rahatsız etmesi, hırpalaması ve eziyet etmesi olarak açıklanmaktadır (Pişkin,2002). Zorbalık genellikle çocuklar arasında görülmektedir. Bu davranış özellikle okul ortamlarında ortaya çıkmaktadır. Bu alanda literatüre bakıldığında, en çok çalışmayı Olweus'un yaptığı görülmektedir. Bu çalışmada da Olweus'un araştırmalarına ve çalışmalarına sıkça yer verilecektir.

Zorbalık ile ilgili literatürde birçok farklı tanımlamalar yer almaktadır. Bu tanımlara baktığımızda ortak olan yönler şunlardır (Olweus,1999a):

- Bireye zarar verme amacıyla saldırgan davranış olması
- Davranışın zaman içerisinde tekrar etmesi
- Zorbalığı uygulayan(zorba) ile zorbalığa maruz kalan (kurban) kişi arasında güç dengesizliğinin olması

Olweus kişiler arasındaki bu güç dengesizliğinin fiziksel olabileceği gibi, psikolojik de olabileceğini belirtmiştir.

2.3.1.4.Akran Zorbalığı

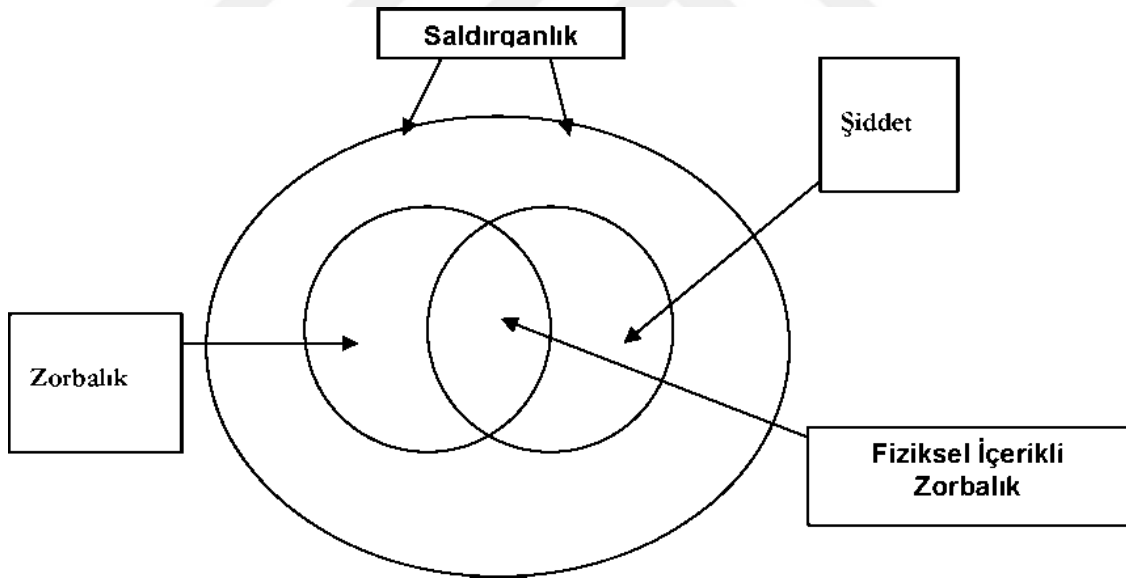
Bir öğrencinin ya da bir grup öğrencinin bir başka öğrenciye ya da öğrenci grubuna karşı bilinçli ve sistematik bir şekilde olumsuz davranışlarda ya da söylemlerde bulunmasına 'akran zorbalığı' denir (Pişkin, 2002). Birbirine eşit iki öğrencinin ya da grubun birbirlerine karşı yaptıkları kavga ya da tartışma zorbalık olarak kabul edilmemektedir. Zorbalığın olması için akranlar arasında 'güç dengesizliğinin' olması gerekmektedir (Olweus,1994). Bir diğer deyişle akran zorbalığı, birbirine yakın yaşlarda olan ve aralarında güç dengesizliği olan çocukların birbirlerine karşı bilinçli ve sistematik bir şekilde yaptıkları olumsuz eylemlerdir.

2.3.2. Zorbalığın Şiddet ve Saldırganlık ile İlişkisi

Literatüre bakıldığında zorbalık olarak adlandırılan eylemlerin aynı zamanda bir saldırganlık olduğu da görülmüştür. Her zorba davranış bir tür saldırganlık olmakla birlikte, her saldırganlık bir zorbalık değildir. Saldırgan davranışın, zorbalık olması için bunun kasıtlı, sürekli olması ve kişiler arasında güç dengesizliğinin olması

gerekmektedir. Aynı sınıfta yer alan ve bedensel ile zihinsel açıdan birbirine yakın güçleri olan iki kişinin kavga etmesi bir zorbalık olmamakla birlikte birinin diğerini vurması bir tür saldırganlıktır.

Olweus'a (1999a) göre şiddet, kişinin bedensel ve fiziksel özelliklerini ya da bir nesne kullanarak başka birine kasıtlı olarak zarar vermesidir. Tanımda da görüldüğü gibi şiddet de aynı zamanda bir saldırganlık türüdür. Bu saldırganlığın özünde de fiziksel güç kullanmak bulunmaktadır. Adam yaralama veya öldürme, tecavüz, gasp, hırsızlık vs. suçlar şiddet kategorisinde yer almaktadır. Şiddetin de zorbalığa benzeyen ve benzemeyen yönleri vardır. Bu bilgilerden yola çıkılarak saldırganlık, şiddet ve zorbalık ilişkileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 2. Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki (Olweus,1999a)

Şekil-2'den de yola çıkılarak saldırganlığın, şiddet ve zorbalığı içine aldığı görülmektedir. Şiddet ve zorbalığın bazı ortak noktaları olmasına rağmen farklı noktaları da vardır. Zorbalığın şiddetten ayrılan kısımlarına baktığımızda şu şekilde örnek vererek bu farklılığı açıklayabiliriz. Örneğin; sınıfta bir öğrenciyle dalga

geçme ya da ona lakap takma bir tür zorbalıktır. Aynı zamanda bu tür davranışlar bir tür saldırganlık olmakla birlikte şiddet için gerekli şartları barındırmadığı için şiddet olarak algılanamaz. Bununla birlikte birçok davranış şiddet olarak kabul edilirken, zorbalık olarak kabul edilmemektedir. Örneğin; aynı sınıf seviyelerinde bulunup aynı yaşlarda olan iki kişinin herhangi bir şey için kavga etmesi ve birinin diğerine ciddi şekilde zarar vermesi bir şiddet olmasına rağmen bir zorbalık değildir (Pişkin,2002).

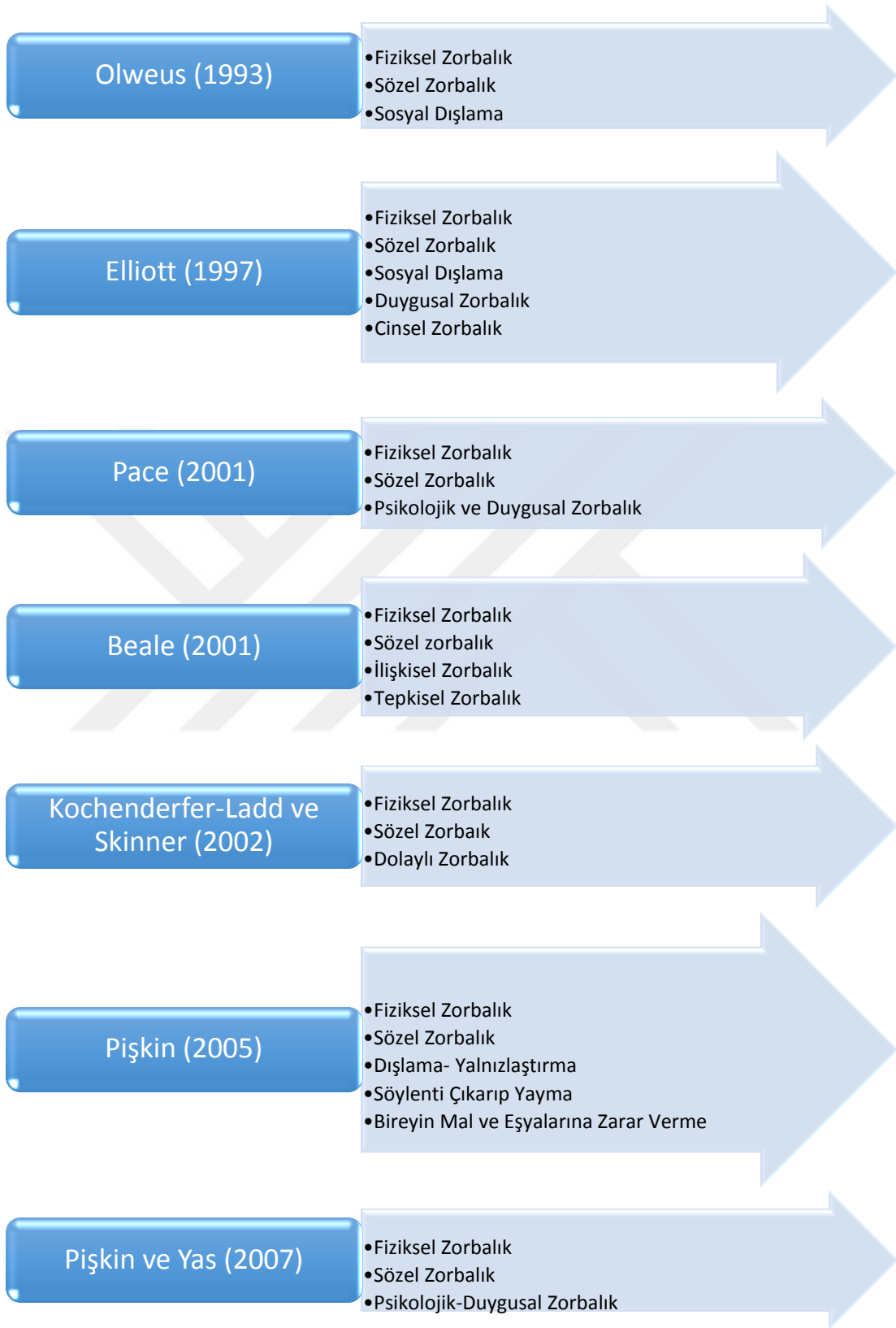
2.3.3. Zorbalık Davranışları

Aşağıda bazı zorbalık davranışlarına örnekler verilecektir. Bu örnekler incelenirken, bunların zorbalık davranışı olarak kabul edilmesi için kasıtlı olması, sürekli olması ve kişiler arasında güç dengesizliğinin olması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu davranışlara şunları örnek olarak verebiliriz (Ayas, 2008):

- Küfür etme
- Dövme
- İtme
- Eşyalara zarar verme
- Lakap takma
- Zorla eşya alma
- Tekme atma
- Korkutma
- Kişinin bir eksikliğiyle alay etme
- Kişi hakkında söylentiler çıkarma
- Tacizde bulunma
- Kişiyi ortamda yalnız bıraktırma çabası vs.

2.3.4. Zorbalığın Türleri

Literatür incelendiğinde, zorbalığın türlerinin yıllar geçtikçe farklılaştığı görülmüştür. Olweus'tan başlanarak günümüze kadar zorbalık konusunda çalışma yapmış kişilerin zorbalığı kaç kategoriye ayırdıklarına değinilecektir (Gümüşler-Başaran,2014).

Son yıllarda yapılan çalışmalarda yeni zorbalık türleri ortaya atılmıştır. Bu zorbalık türleri dünyanın değişimiyle birlikte ortaya çıkan bazı zorbalık türleri olabilmektedir. Keşfedilen bu zorbalık türlerinin bazıları ise insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalarda, son yıllarda ortaya çıkan zorbalık türleri şunlardır (Ergün,2011):

- Cinsel zorbalık
- Etnik-İrksal zorbalık
- Siber zorbalık

Literatürde genel olarak kabul edilmiş ve son yıllarda gelişen zorbalık türleri açıklanacaktır.

2.3.4.1.Fiziksel Zorbalık

Kişinin fiziksel temas yoluyla başka bir kişiye kasıtlı olarak zarar vermesidir. Fiziksel zorbalık davranışlarına şunları örnek olarak gösterebiliriz (Gümüşler-Başaran,2014):

- Dövme
- İtme
- Tokat atma
- Silahla yaralama
- Isırma
- Tekme atma
- Tükürme
- Kafasını duvara vurma
- Bir aletle yaralama
- Omuz ve dirsek atma
- Çelme takma
- Kulak çekme vs.

2.3.4.2.Sözel Zorbalık

Bir kişiye karşı kasıtlı olarak sistemli bir şekilde yapılan ve bireyin kişiliğini ve ruhsal bütünlüğünü olumsuz etkileyen sözel davranışlar sözel zorbalık olarak açıklanmaktadır (Pişkin,2002). Bu zorbalık türlerine aşağıdaki şekilde örnekler gösterilebilir:

- Küfür etme
- İsim takma
- Hakaret etme
- Tehdit etme
- Küçük düşürücü sözler söyleme
- Kişinin bir eksikliğiyle alay etme
- İftira atma vs.

2.3.4.3.Psikolojik-Duygusal Zorbalık

Herhangi birine karşı bilinçli ve sistemli bir şekilde yapılan ve kişinin duygularını ve genel psikolojisini olumsuz etkileyen, ruhsal bütünlüğüne zarar veren davranışlardır (Gümüşler-Başaran,2014). Bu zorbalık türlerine aşağıdaki şekilde örnekler gösterilebilir:

- Mobbing uygulamak
- Oyunlara katmamak
- Kişiyi yalnızlığa itmek
- Duygusal baskı yapmak
- Kişiyi arkadaş çevresinde yok saymak vs.

2.3.4.4.Cinsel zorbalık

Bir kişinin karşı cinsten birini bilinçli ve sistematik bir şekilde sözlü ya da fiziksel şekilde taciz etme, ona sarkıntılık yapma, cinsel içerikli laflar atma gibi davranışlara “cinsel zorbalık” denilmektedir. Cinsel anlamda isim takma ve cinsel içerikli olarak başkalarının önünde küçük düşürme de cinsel zorbalık olarak görülmektedir.

Örneğin; 16 yaşındaki bir kız çocuğuna ‘kaşar’ dendiğinde bu bir cinsel zorbalıktır. Teknolojik bir alet aracılığıyla ya da başka şekilde cinsel içerikli mesajlar yazarak kişiyi rahatsız etmek de bir cinsel zorbalıktır (Hamurcu,2011).

2.3.4.5.Etnik-İrksal Zorbalık

Bir kişinin bilinçli ve sistematik bir şekilde farklı ırktan ya da farklı etnik kökenden olan birine karşı, bu farklılık durumundan dolayı gösterdiği olumsuz davranışlara “etnik-ırksal zorbalık” denilmektedir. Örneğin; Arap kökenli olan birine arap diye isim takılması ya da dalga geçilmesi bir etnik-ırksal zorbalıktır. Aynı zamanda bu sözel ve duygusal zorbalığa da girmektedir. Bu zorbalık türünde dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan birisi zorba ve kurbanın ırksal bir farklılığın olması gerekmektedir. Tarihe bakıldığında ırksal zorbalığın dünyada birçok defa sorun olduğu görülmektedir. Son zamanlarda özellikle Amerika kıtasında, siyahi olan insanlar bu zorbalığa ciddi şekilde maruz kalmışlardır (Şahin ve Akbaba, 2017).

2.3.4.6.Siber Zorbalık

Son yıllarda özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte akran zorbalığına yeni bir tür olarak siber zorbalık katılmıştır. Siber zorbalık, bir kişinin ya da grubun bilinçli ve sistematik bir şekilde başka kişilere zarar vermek amacıyla sosyal medya hesapları, internet sayfaları ve forumları, cep telefonu, e-posta, çağrı cihazı gibi yöntemlerle teknolojiyi kullanmasına denir (Belsey,2008; Şam,2017).

Şam (2017) yaptığı araştırmada, teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünyada siber zorbalığın arttığını belirtmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte, teknolojiye ulaşan daha fazla insan olduğu için siber zorbalık da artmaya başlamıştır. Siber zorbalığa aşağıdaki davranışları örnek olarak gösterebiliriz:

- Birine zarar vermek amacıyla gizli bir numaradan sürekli aramak
- Bir kişiyi karalama amacıyla gönderilen e-postalar
- Bir kişinin teknolojik aletine zararlı virüsler gönderme
- Kişinin haberi olmadan onun görüntülerini çekip yaymak
- Birine tehdit ve hakaret içeren mesajlar gönderme vs.

2.3.5. Zorba ve Kurbanın Özellikleri

2.3.5.1.Zorba

Zorbalık yapan çocuklar diğer çocuklardan ya da zorbalık yaptığı kişiden daha iri, güçlü ve psikolojik olarak da daha iyi olmaktadır. Zorbalık yapan kişi akranları üzerinde hakimiyet ve baskı kurmak için, zorbalığı bir araç olarak kullanmaktadır (Ergün,2011). Zorba olan kişinin özelliklerine bakıldığında, genellikle kurallara uymayan, çabuk sinirlenen, toleransı düşük, insanları kandırarak avantaj elde etmeye çalışan insanlar olduğu görülmektedir. Genel olarak anne, baba, öğretmen ve diğer büyüklerine karşı saygısızca davranış gösterip onlara karşı saldırganca tutumlar içerisinde olabilmektedirler. Zorba olan kişilerde özellikle kurbanlara karşı empati oluşmamaktadır. Zorba olan kişide empati özelliği yok denecek kadar azdır. Bunlar kendilerine karşı da her zaman olumlu bir tutum içerisindeydirler. Zorba olan kişiler bazen bu davranışlarını, akran ortamında popüler olmak için de yapmaktadırlar. Yaptıkları zorbalıklar onları popüler yapmadığında bu zorbalılar, bu defa kendilerini destekleyen küçük bir grup oluşturup hakimiyetini bu grup üzerinde sağlamaya çalışmaktadır (Olweus,2005; Pişkin,2002). Zorba olan kişilerin kendilerine olan güvenleri zayıftır ve diğer insanlarla olan iletişim becerileri de zayıftır. Bunlar evde genellikle çok az zamana geçirirler ve aile içindeki ilişkileri de zayıftır. Zorbalılar kendilerini başarılı, becerikli ve sert olarak görürler. Bunların güce dayalı benlik algıları yüksektir (Şahin ve Akbaba,2017).

2.3.5.2.Kurban

Zorbalığa maruz kalmış kişi ya da kişilere “kurban” denilmektedir. Bu kişilerin özelliklerine bakıldığında; bunların akranlarına göre genellikle daha küçük, cılız ve güçsüz oldukları görülmektedir. Olweus (2005) kurbanların özelliklerini birincil ve ikincil belirtiler olarak ikiye ayırmışlardır. Bu belirtilerin bazıları okulda, bazıları ise evde olmaktadır.

a. Birincil Belirtiler

- Ona sürekli isim takılır
- Çoğu zaman küçük düşürülür

- Ona emirler verilir
- Kavga ettiğinde kendini savunamaz
- Parası ve eşyası çoğu zaman izinsiz alınır
- Eşyaları sıklıkla hasara uğrattır
- Zorbalardan yara alabilir
- Eve kıyafetleri ve eşyaları zarar görmüş şekilde gelirler

b. İkincil Belirtiler

- Sıklıkla arkadaş gruplarından dışlanırlar
- Daha çok öğretmen ve yetişkinlere yakın dururlar
- Sınıfta yakın bir arkadaşı yoktur
- Sınıf içerisinde kendisini ifade edemez
- Sürekli mutsuz ve depresif görünürler
- Genellikle kaygılı olurlar
- Sınıf arkadaşlarını eve çağırılmazlar
- Sınıf arkadaşlarıyla parkta, bahçede oynamazlar
- Davetlere katılmazlar
- Mide ve baş ağrısından yakınırırlar
- Okula gitmek istemezler
- Uyku bozukluğu yaşarlar
- Sık sık kabus görürler
- Akademik başarılarında düşüş görülür
- Ailesinden gereğinden fazla para isterler
- Ailesinden para çalabilirler

2.3.6. Akran Zorbalığının Nedenleri

Literatür incelendiğinde akran zorbalığı ile ilgili birçok çalışma yapıldığı görülmüştür (Ergün, 2011;Pişkin, 2002;Şahin ve Akbaba, 2017;Olweus,1993). Akran zorbalığı ile ilgili bu çalışmaların en önemlilerinde birisi de akran zorbalığının sebepleri üzerinde yapılan çalışmalar olmuştur. Bu davranışın sebeplerini bulmak, daha sonra o

davranışın azaltılması ya da ortadan kaldırılması için önemlidir. Bu sebeple bu bölümde akran zorbalığı ile ilgili literatürde yapılan çalışmalardan yola çıkılarak akran zorbalığının nedenleri özetlenmeye çalışılacaktır.

Akran zorbalığının nedenleri ile ilgili dünyanın değişik yerlerinde yapılan çalışmalar sonucunda, Olweus (1993) zorba davranışlarının nedenlerini dört kategoride incelemiştir:

2.3.6.1.Sosyal Sebepler

Araştırmalar kişinin sosyal çevresinin birçok değişken açısından incelenmesiyle yapılmıştır. Bu araştırmalarda bireyin yetiştiği ortam, o bölgenin suç oranları, çevrenin sosyo-ekonomik düzeyi ve bölgenin kültürel olarak zorbalık davranışları üzerindeki etkenler incelenmiştir. Araştırmalar sonucunda belirtilen etkenlerin zorbalık davranışı üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Şahin ve Akbaba,2017).

2.3.6.2.Yetiştği Ortam

Zorba davranışların ortaya çıkmasında bireyin yetiştiği ortam önemli bir rol oynamaktadır. Bireyin büyüdüğü ve yetiştiği aile ortamı, okulu ve okul ile ev arasındaki sosyal ortamı, zorbalığın ortaya çıkmasındaki en önemli etkenleri arasında yer almaktadır. Kişinin anne-babasıyla ve kardeşleriyle yaşadığı ilişkiler zorbalık davranışının ortaya çıkmasında önemli bir etkidir (Ayas, 2008). Aile içi şiddetin yaşandığı bir ortamda yetişen kişinin, zorba davranışlar sergileme ihtimali daha da yükselecektir.

2.3.6.3.Kişinin Arkadaş Çevresi

Bir çocuğun gelişim döneminde etkili olan bazı çevreler vardır. Bu çevreler aile çevresi, okul çevresi ve diğer arkadaş çevresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuğun gelişiminde önemli unsurlardan birisi de arkadaş çevresidir. Özellikle ergenlik döneminde arkadaş çevresi, ergenin gelişimini ciddi şekilde etkilemektedir. Özellikle çocuğun çevresindeki kötü ilişkiler ve edindikleri kötü arkadaşlıklar sebebiyle zorba davranışları gösterme eğilimleri artmaktadır. Çocuk edindiği kötü arkadaşlar

sebebiyle kötü alışkanlıklar edinebilme ve bu alışkanlıklar sebebiyle de zorba davranışlar sergileyebilmektedir (Yeşil,2011).

2.3.6.4.Kişinin Okul Ortamı

Çocuklar yaşamının büyük bir kısmını okulda geçirmektedirler. Çocuklar okulda birçok olumlu davranışları kazanırlar. Bu olumlu davranışların yanında çocuklar olumsuz davranışlar da kazanabilmektedir. Bu olumsuz davranışların kazanılmasında öğretmenler, idareciler ve öğrenciler etkili olmaktadır. Okul ortamında edinilen kötü arkadaşlıklar, öğretmenlerin ve idarecilerin yanlış tutumları çocuğun zorba davranışlar sergilemesinde etkilidir. Çocuğun gösterdiği zorba davranışların devam ettirilmesinde ya da azaltılıp bitirilmesinde öğretmenler ciddi şekilde rol oynamaktadırlar. Öğretmenin göstereceği bilinçli ve güzel bir tutum, çocuğun zorbalık davranışını bitirmesinde ya da azaltmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Belirtilen bu dört kategori dünya genelinde kabul edilen zorbalık davranışının genel nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda Türkiye genelinde yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan zorbalık davranışlarının nedenleri özetle belirtilmiştir(Ayas,2008;Ergün,2011;İrfaner,2009;Şahinve Akbaba,2017;Yeşil,2011):

- Olumsuz anne-baba tutumlarına maruz kalan çocuk, bunun acısını akranlarında çıkarmaktadır.
- Kötü bir arkadaş çevresinin içerisinde yer alan çocuk, burdan edineceği kötü alışkanlıklar ile akranlarına zorbalıkta bulunabilirler.
- Aileye yeni bir çocuk katılırsa, bu diğer çocuğun kıskançlık duymasına ve akranlarına zorbalık yapmasına sebep olabilmektedir.
- Çocuğun akademik başarısı düşük olursa, bunun yaşatacağı kaygıyı, zorbalık davranışına yansıtabilir.
- Akademik olarak arkadaşlarından başarısız olan öğrenci, bu duruma kızabilir ve bu sebeple zorbalık davranışını gösterebilir.
- Sınıf ya da okul içerisinde kendisinden daha popüler, daha fazla araç-gereçe sahip çocukların olduğunu gören çocuk, bu durumu kıskanabilir. Kıskançlık da zorba davranışlar sergilemenin en temel nedenlerinden biridir.

- Fiziksel olarak şişman, zayıf ya da çirkin olan çocuk, bu durumu örtmek için zorbalığı bir savunma mekanizması olarak kullanabilmektedir.
- Farklı bir ırktan ya da dinden gelen çocuklarla sınıf ya da okul ortamında alay edilebilir. Bu durum alay edilen çocuğu kızdırıp, onun zayıf ve güçsüz olan diğer çocuklara zorbalık yapmasına sebep olabilir.
- Özellikle ergenlik dönemindeki çocuk, arkadaş ortamlarında yer edinebilmek için zorbalık davranışını gösterebilmektedir.
- Zorbalık yapan çocuk kendince sosyal düzeni sağlamak amacıyla zorbalık yapabilmektedir.
- Empati düzeyi düşük olan öğrenciler zorbalık davranışını yapabilirler.
- Sorunların çözümünün saldırganlık olduğunu düşünen çocuklar zorbalık yapabilirler.
- Maddi olarak kötü durumda olan bir ailede yetişen çocuk para, kalem, defter, kıyafet gibi ihtiyaçlarını zorbalık yaparak elde etmeye çalışabilmektedir.
- Zorbalık davranışı ve bu davranışın önlenmesi ile ilgili çocuklara bilgi verilmeyen bir okulda, zorbalık davranışı çocuklar için normalleşebilmekte ve artabilmektedir.
- Ailesi tarafından istekleri sürekli reddedilen çocuk, başkalarına karşı olumsuz davranışlar sergileyerek zorbalıkta bulunabilmektedir.
- Düşün benlik algısına sahip olan çocuk çevresinden ilgi görmek ve takdir edilmek için zorbalık davranışını yapabilmektedir.
- Ahlaki değerleri düşük olan bir aile ortamında yetişen çocuk zorbalık davranışını sergileyebilmektedir.
- Utangaç, pasif, çekingen, içe dönük, boyun eğici gibi kişilik özelliklerine sahip olan çocuğun zorbalık davranışına maruz kalma ihtimali diğer arkadaşlarına göre daha yüksektir.
- Zorbalık davranışını görmezden gelen ve bu konu ile pek ilgilenmeyen okul idaresi ve öğretmenler sebebiyle zorbalık davranışı devam edebilmekte ve daha da artabilmektedir.
- Zorbalıkla baş edebilecek sosyal becerilere sahip olmamak, zorbalık davranışına maruz kalmaya sebep olabilmektedir.

2.3.7. Akran Zorbalığının Meydana Geldiği Yerler

Akran zorbalığının önlenmesi için bu davranışların hangi ortamlarda ne tür düzeyde gerçekleştiğini bilmek yararlı olacaktır. Akran zorbalığı alanında yapılan çalışmalarda, akran zorbalığının en çok çocukların oyun alanında ve sınıf ortamlarında olduğu saptanmıştır (Ergün,2011). Bununla birlikte Almanya ve İngiltere’de yapılan bir çalışmada zorbalığın en çok okuldan eve dönerken ve evden okula giderken yaşandığı görülmüştür. Yine aynı çalışmada çocukların okulun koridorlarında da ciddi şekilde zorbalığa maruz kaldığı görülmüştür (Wolke, Stanford ve Schulz, 2001)

Türkiye’de yapılan bir çalışmada, 2001-2006 yılları arasında Türk basınının yazılı ve görsel olarak yayınladığı paylaşımlarda akran zorbalığı ile ilgili olan haberler değerlendirilmiştir. Bu çalışmada akran zorbalığının %75’inin okul binasında, %25’in ise okul binası dışında olduğu saptanmıştır. Okul binası içinde gerçekleşen zorbalıkların %47’si sınıf ortamında, %33’ü okulun koridorlarında, %12’si okulun tuvaletlerinde, %8’i ise okulun atölye ve laboratuvarlarında olduğu gözlemlenmiştir (Bulut,2008).

Tıprıdamaz-Sipahi (2008) yaptığı bir çalışmada, akran zorbalığının %53.9’unun sınıf ortamında öğretmen olmadığında olduğu bulunmuştur. Okulda gerçekleşen zorbalığın %52.7’sinin spor sahasında ya da bahçe ortamında, %26’sının okulun merdiven ve koridorlarında, %10’unun tuvaletlerde, %7.1’inin okulun dolap odalarında olduğu gözlemlenmiştir.

2.3.8. Akran Zorbalığı ve Okul İlişkisi

Akran zorbalığı ile ilgili önceki bölümlere de bakıldığında, akran zorbalığının büyük bir kısmının okul ortamında olduğu görülmüştü. Bu sebeple akran zorbalığı ile okul ilişkisinin daha detaylı bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmüştür.

Akran zorbalığının nedenleri incelendiğinde, en önemli nedenlerden birinin çevre olduğu ifade edilmişti. Okul da çocuğun en önemli çevrelerinden biridir. Okulun

içinde bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu zorba davranışlarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte okulda bulunan idarecilerin ve öğretmenlerin zorba davranışlar hakkındaki bilgi ve tutumları da zorba davranışlar üzerinde önemli bir yer edinmektedir. Zorbalık davranışı üzerinde rol oynayan diğer bir faktör ise okulun türüdür. Okulun devlet okulu ya da özel okul olması, düz lise, anadolu lisesi ya da meslek lisesi olması da akran zorbalığını etkileyebilmektedir (Şahin ve Akbaba,2017).

Sullivan (2000) yaptığı çalışmada davranışların okul türünden ya da okul ortamından etkilenmesinin sebebini üç başlık altında incelemiştir:

1. Okuldaki öğrencilerin akademik başarısı zorba davranışları azaltır.
2. Okulun içinde bulunduğu çevrenin ve okulun yapısı, okuldaki öğrencilerin suç işleme eğilimini etkiler.
3. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ülkelerdeki okullarda suç işleme eğilimi daha yüksektir.

Pişkin ve Ayas (2005;2008) yaptıkları bir çalışmada, okulun akran zorbalığına etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, anadolu liselerinde eğitim gören öğrencilerin, diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre daha az akran zorbalığı yaptıkları gözlemlenmiştir. Sadece erkek öğrencilerin olduğu meslek liselerinde akran zorbalığı oranının yüksek, sadece kız öğrencilerin olduğu meslek liselerde ise akran zorbalığı oranının düşük olduğu saptanmıştır.

2.3.9. Akran Zorbalığının Görülme Sıklığı ve Yapılan Çalışmalar

2.3.9.1.Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Bu bölümde akran zorbalığının dünyada ve Türkiye’de görülme sıklıkları ve alanla ilgili yapılan çalışmalara yer verilecektir. Akran zorbalığı dünyada her yerde görülmektedir. Bu görülme bazı ülkelerde fazla, bazılarında ise az olabilmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında, Pişkin (2003) Ankara’da yaptığı bir çalışmada 4, 5, 6, 7, ve 8. sınıflarda okuyan 1154 öğrencinin katıldığı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre zorbalık yapan öğrencilerin oranı %6,

kurban olanların oranı ise %35 olarak bulunmuştur. Ayrıca %30 oranında da hem zorba hem de kurban olan öğrenci olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %34'ünün fiziksel, %29'unun ise sözel zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir.

Türkiye'de yapılan bir başka çalışmada Alikashifoğlu ve arkadaşları (2004) İstanbul'un farklı kesimlerinde yer alan 4153 öğrencinin katılımıyla bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmaya 9, 10, ve 11. sınıf öğrencileri katılmıştır. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin %19'unun okulda zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin %30'unun ise akranları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür.

Türkiye'de Ögel, Tarı ve Eke (2006) yaptıkları bir çalışma sonucunda, ortaöğretim kademesinde okuyan öğrencilerin %51'inin okul ortamında zorba davranışlara maruz kaldıklarını, %54'ünün ise okul ortamlarında zorbalık yaptıklarını tespit etmişlerdir. Bir başka çalışmada Garip ve Şavkın (2008) yaptıkları araştırmada, Türkiye'de öğrenciler arasında yapılan akran zorbalığının %30'unun fiziksel, %44'ünün sözel, %9'unun cinsel ve %18'inin ise duygusal olduğu saptanmıştır.

Atik (2006) yaptığı bir çalışmada Ankara'da 6, 7, ve 8. sınıflarda okuyan 742 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Araştırma verileri incelendiğinde, öğrencilerin %21.3'ünün kurban olduğu, %4.6'sının zorba olduğu, %6.5'inin ise hem kurban hem de zorba olduğu tespit edilmiştir. Yine çalışma verileri incelendiğinde, öğrenciler arasında en çok meydana gelen zorbalık türünün sözel zorbalık olduğu saptanmıştır.

Tıprıdamaz-Sipahi (2008) yaptığı bir çalışmada, İzmir'in Bornova ilçesinde 6. Ve 7. sınıflarda okuyan 13835 öğrenci araştırmaya katılmıştır. Bu çalışmada Olweus zorba/kurban anketinin geçerliliği ve güvenilirliği araştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, öğrencilerin akran zorbalığını yapma oranları %6.5, akran zorbalığına maruz kalma, yani kurban olma oranı %28.5 olarak bulunmuştur. Bununla birlikte zorba/kurban olma oranı ise %13.8 olarak bulunmuştur. Araştırmanın bir başka sonucuna göre, erkek öğrenciler kız öğrencilere göre zorbalık olaylarının içinde daha çok yer almaktadır.

Ergün (2011) Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) yaptığı bir çalışmada, KKTC'de bulunan 10487 ortaöğretim öğrencilerinin arasından rastgele 2137 öğrenci örneklem olarak seçilmiştir. Araştırma sonucuna göre öğrencilerin %4.7'sinin zorbalık yaptığı, %19.2'sinin kurban olduğu ve %5.5'inin ise her kurban hem de zorba olduğu bulunmuştur. Akran zorbalığının bütün türlerinde de erkek öğrenciler, kız öğrencilerden daha çok zorbalık olaylarının içinde olmuşlardır. Yine araştırma verilerinin sonuçlarına göre, akran zorbalığının 6. sınıf düzeyinde daha çok olduğu gözlemlenmiştir. Benlik saygısı, kardeş sayısı, okul başarısı, anne-baba eğitim durumu ve ebeveyn tutumlarının akran zorbalığı ile ilişkili olduğu da tespit edilmiştir. Araştırmacıya göre araştırmanın en önemli sonuçlarından biri ise KKTC'de göçmen olarak yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının diğer çocuklara göre daha fazla akran zorbalığına maruz kalması sonucunun ortaya çıkmasıdır.

Gümüşler-Başaran (2014) yaptığı bir çalışmada, Rize ilinde bulunan 917 öğrencinin katıldığı bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmada akran zorbalığı ve zorbalığı önleme eğitiminin etkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, vurma ve haraç alma %62.7 ile en yüksek, %22 oranıyla dedikodu yapma ise en düşük zorba davranışlar olarak tespit edilmiştir. Araştırmada zorbalığın okul türü ile ilişkisi de ele alınmıştır. Sonuca göre, İmam Hatip ve Meslek Liselerinde akran zorbalığı oranının diğer okul türlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çitemel (2014) tarafından yapılan bir çalışmada, “Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın” akran zorbalığı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmaya 12 erkek ve 12 kız öğrenci olmak üzere 24 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler 6 kız ve 6 erkek olmak üzere 12'şer çeklinde deney ve kontrol gruplarına dahil edilmişlerdir. Araştırmada deney grubunda yer alan 12 öğrenciye “Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışma” uygulaması 6 oturumluk şekilde uygulanmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere ise herhangi bir şey uygulanmamıştır. Araştırmada ön-test, son-test ve izleme testi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre deney grubunda yer alan öğrencilerin akran zorbalığı düzeylerinin azaldığı, kontrol grubundaki öğrencilerin ise değişmediği görülmüştür. Bu sonuca göre “Çözüm

Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın” akran zorbalığına olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Danışmanın akran zorbalığına olumlu etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Akran zorbalığını önleme ya da azaltma çalışmalarında bu yöntemin etkili olduğu düşünülmüştür.

Özada (2018) yaptığı bir çalışmada aile, arkadaşlık ilişkileri ve okulda yaşanan durumların akran zorbalığına etkisini incelemiştir. Bu çalışmaya Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde lise öğrencisi olan 836 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, ann-baba ilişkileini çok kötü olarak değerlendiren öğrencilerin zorbalık davranışlarına daha çok maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Okulu sevmeyen öğrencilerin, seven öğrencilere göre daha fazla zorba ya da kurban oldukları görülmüştür. Bu sonuca göre, okulu sevmenin akran zorbalığına etkisinin olduğu görüşü ileri sürülebilmektedir. Okulda en az bir defa disiplin cezası alan öğrencilerin zorba ya da kurban olma oranları, disilin cezası almayan öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.

2.3.9.2.Yurtdışında Yapılan Çalışmalar

Currie ve arkadaşlarının (2004) yaptığı çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri’nde 3., 4. ve 5. sınıf düzeylerinde olan 3530 öğrenci örneklem olarak alınmıştır. Bu araştırma sonucunda öğrencilerin %5.3’ü zorba ve öğrencilerin %12.2’sinin kurban olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin %14’ünün hem zorba hem de kurban oldukları saptanmıştır.

Bir başka çalışmada, Norveç’te bulunan 5171 öğrencinin katıldığı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin % 10.1’inin kurban olduğu bulunmuştur. Erkeklerin kızlara göre daha çok akran zorbalığına maruk kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmada özellikle ergenliğin ilk yıllarından olan 14 yaş grubundaki erkekler arasında akran zorbalığı oranının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Solberg ve Olweus,2003).

Fleming ve Jacobsen (2009) yaptıkları bir çalışmada 19 ülkeyi kapsayan geniş bir araştırma yapmışlardır. Bu çalışmada daha çok ekonomik seviyesi düşük ve orta seviyede olan ülkeler ele alınmıştır. Araştırmaya 19 farklı ülkede bulunan 104614

öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre akran zorbalığının yaygınlığı ülkelere göre şu şekilde sıralanmıştır: Filipin, Çin, Morokoi, Lübnan, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezüella'da %20-40 arası, Kenya, Şili, Guyana, Botsvana, Ürdün, Nambia, Svaziland, Zimbavede, Zambia ve Uganda'da %41-61 oranında akran zorbalığı yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan ülkeler arasında %20'nin altında kalan tek ülkenin Tacikistan olduğu görülmüştür. Bu kapsamlı araştırma gösteriyor ki, orta ve düşük gelir seviyesinde olan ülkelerde akran zorbalığının genel olarak yüksek oranda olduğu görülmüştür. Akran zorbalığının sosyo-ekonomik durum ile yakından ilişkili olduğu da bu araştırma ile ortaya çıkmıştır.

2.3.10. Akran Zorbalığını Önleme

Zorbalık davranışı, son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen teknoloji ile birlikte, insanların bireyselleşmeye başlamasıyla hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Dünyada 20-25 yıl önce nerdeyse olmayan siber zorbalık türü, teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte insanlar bireyselleşmeye ve yalnız olmaya başlamıştır. İnsanların bireyselleşmesi ve yalnız kalması sebebiyle de akran zorbalığı artmaya başlamıştır. Arkadaş grubu içerisinde olan bir bireye, başka birinin gelip zorbalık yapması daha zordur. Zorbalık davranışını yapacak kişi, karşı gruptaki diğer kişilerden çekinebileceği için zorbalık davranışını yapması kolay değildir. Bireyselleşen ve yalnız kalan kişilere ise zorbalık davranışı daha kolay yapılabilir.

Akran zorbalığı konusu dnilince dünyada akla gelen ilk kişi Olweus'tur. Akran zorbalığını önleme çalışmalarını ilk yapan kişilerden biri de Olweus'tur. Olweus (2005) akran zorbalığını önlemek için bir program geliştirmiştir. Bu programın temel amacı akran zorbalığını hem okul içinde hem de okul dışında olabildiğince azaltmak ve başka sorunların ortaya çıkmasına engel olmaktır. Bu genel amaç özel amaçlara indirildiğinde Olweus'un programın hazırlanması aşamasında dört tane temel hedefi vardır:

1. Zorbalık davranışını azaltmak
2. Zorba davranışları ortadan kaldırmak
3. Kurban olma durumunu ortadan kaldırmak
4. Okulda oluşabilecek yeni problemlerin önüne geçmek,

Olweus geliştirdiği bu programda okuldaki bütün öğrencileri zorbalık davranışından korumak istemiştir. “*Olweus Zorbalığı Önleme Programı*” Olweus ve arkadaşları tarafından 1991 yılından başlanarak 1999, 2003 ve 2005 yıllarında yapılan bazı düzenlemelerle son halini almıştır. Bu program 2003 yılında Norveç’in Bergen kentinde bulunan 42 okulda ve yaklaşık 2500 öğrenci ile yapılan bir çalışmada test edilmiştir. Program uygulanan okullar, yaklaşık 2 yıl boyunca gözlemlenmiştir. Yapılan gözlem sonuçlarına göre, bu okullarda ve okulların sınıf ortamlarında öğrencilerin tutumlarında ve davranışlarında gözle görülür şekilde olumlu gelişmeler gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmaya göre 2 yıl sonra akran zorbalığı davranışının %50 ‘den daha fazla azaldığı tespit edilmiştir. Olweus ve arkadaşları (1999) bu çalışmadan önce yaptıkları başka bir çalışmada ise programın uygulandığı okullardaki zorba davranışlar ve bu alandaki genele pronlemlerde %21 ile %38 arasında azalma olduğunu gözlemlemişlerdir.

Olweus’un hazırladığı “*Olweus Zorbalığı Önleme Programının*” içeriği aşağıdaki şekilde olduğu gibi hazırlanmıştır (Ergün,2011):

Genel Gereklilikler

- Farkındalık ve katılım

Okulda Alınacak Önlemler

- Yapılan anket çalışmaları ile durumun değerlendirilmesi
- Teneffüslerde ve öğle yemeklerinde öğretmenlerin daha iyi denetim yapması
- Okulun bahçesini daha çekici hale getirme
- Anonim bir telefon olması
- Okulda çalışanlar ile veliler arasında toplantılar düzenleme

- Okulun sosyal ortamını daha iyi hale getirmek için öğretmen toplantıları yapma
- Veli toplantılarını yapma
- Zorba davranışlar karşısında sınıfta kurallar belirleme
- Düzenli bir şekilde sınıf toplantıları yapma
- Zorbalık ile ilgili oyunların oynanması ve hikayelerin oluşturulması
- Küme-grup çalışmalarının yapılması
- Öğretmen ve veli/öğrenci toplantılarının yapılması

Öğrenci Düzeyinde Alınacak Önlemler

- Zorba ve kurban olan öğrenciler ile ciddi şekilde konuşmak
- Zorbalığa karışan öğrencilerin aileleriyle görüşmek
- Öğretmen ve velilerin zorbalığın önlenmesi için yaratıcılıklarını kullanması
- Zorbalığı önlemede zorbalığa karışmayan öğrencilerden yardım istenmesi
- Velilerden bu konu ile ilgili yardım ve destek istemek
- Zorba ve kurban öğrencilerin velilerinden oluşan tartışma grupları oluşturmak
- Son çare olarak sınıf ya da okul değiştirmek

“*Olweus Zorbalığı Önleme Programının*” ilk yılda etkisini ciddi şekilde göstermediği ve özellikle ikinci yıldan itibaren etkisini ciddi bir şekilde göstermeye başladığı belirtilmiştir (Ergün, 2011).

Akran zorbalığını önleme çalışmaları çerçevesinde Ttrofi ve arkadaşları (2008) farklı bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada akran zorbalığı ile ilgili 593 makale gözden geçirilmiştir. Yaptıkları bu çalışmanın sonucunda, akran zorbalığını önleme ile ilgili yapılan programların önemli oranda akran zorbalığını azalttığını gözlemlemişlerdir. İncelemeler sonucunda bir akran zorbalığını önleme programında yer alması gereken unsurların şunlar olduğunu belirtmişlerdir:

- Okul konferanları
- Ebeveyn eğitimi
- Disiplin metodları

- Oyun yerindeki denetimin geliştirilmesi
- Sınıf kurallarının oluşturulması
- Sınıf yönetimi ve akran zorbalığı ile ilgili görsel materyallerin kullanılması

Yurtdışında geliştirilen programların yanında, yurtiçinde de akran zorbalığını önleme ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bu alanda ülkemizde ilk çalışmayı Dölek (2002) yapmıştır. Dölek, ilokul öğrencilerine yönelik “*Zorbalığı Önleme Tutumu Geliştirme Projesi*” olarak adlandırdığı çalışmayı İstanbul’da özel bir ilköğretim okulunda yapmıştır. Bu çalışmada 8 kişilik deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Sekiz kişilik deney grubuna 40 dakikadan oluşan ve 10 oturum şeklinde devam eden bir program uygulamıştır. Araştırma ön-test ve son-test modeli uygulanarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda, deney grubunda yer alan grubun zorbalık eğilimlerinin azaldığı ve zorbalıkla baş etme tutumlarının arttığı gözlemlenmiştir.

Yurtiçinde yapılan bir diğer çalışmada, Şahin (2007;2012) yıllarında araştırma yapmıştır. Şahin, ilköğretim okullarında öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığını önlemeye yönelik olarak “*Empati Eğitim Programı*” adında bir çalışma yapmıştır. Çalışma ilk önce 2007 yılında 4. ve 5. sınıf öğrencileriyle, 2012 yılında ise 7. ve 8. sınıf öğrencileri ile yapılmıştır. Şahin’in yaptığı çalışmada, her iki araştırmada da deney grubunda yer alan öğrencilerin akran zorbalığı tutumlarının anlamlı düzeyde azaldığı görülmüştür. Deney grubunda yer alan öğrencilerin empati becerilerinde ve benlik saygılarında, kontrol grubundaki öğrencilere göre anlamlı düzeyde yükselme görülmüştür.

Yurtiçinde yapılan bir başka çalışmada, Gökkaya (2015), ilkokul öğrencilerinin zorbalık davranışlarını azaltmak için bilişsel davranışçı bir müdahale programının oluşturulması ve bu programın etkililiğinin değerlendirilmesi ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Gökkaya 5. ve 6. sınıflardaki 54 öğrenciyle “*Zorba-Kurban Ölçeği Zorbalık Uygulayan Testi*” ile çalışma yapmıştır. Araştırma sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin anlamlı düzeyde azaldığı görülmüştür.

Yurtiçinde ve yurtdışında geliştirilen programların akran zorbalığını önlemede etkili olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Akran zorbalığının ciddi bir sorun olarak ortaya çıktığı bir okulda bu programlardan, okul için uygun olanı ya da olanları uygulanabilir.

Akran zorbalığını önlemek için yapılan programlar dışında bu konuda sınıftaki ve okuldaki bazı öğrencilerden yardım almak da akran zorbalığını önleme yöntemlerinden birisidir. Bu öğrencilerden yardım almak için öncelikle bu öğrencileri belirleyip bu öğrencilere sosyal beceriler, problem çözme yaklaşımları ve çatışma çözme gibi eğitimler verilmelidir. Bu eğitimler belirlenen öğrencilere verildikten sonra bu öğrencilere artık “*akran arabulucu*” olarak görev verilebilir. Akran arabuluculuk programının okullarda istenmeyen birçok davranışın önüne geçtiği yapılan birçok çalışmayla ortaya konulmuştur. Bu yöntem sayesinde akran zorbalığı davranışı azaltılabilekte ya da tamamen önlenebilmektedir. Akran arabulucu olan kişiler, zorba ve kurban arasında arabulucu olarak yapılan zorbalığın azalması ya da yok olmasına yardımcı olmaktadır (Koruklu,2006; Gümüşler-Başaran,2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi üzerinde durulacaktır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Tarama modeli ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir. Bu araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2008).

3.2. Örnekleme

Araştırmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ve Gaziantep illerindeki liselerde öğrenim gören 181 kız ve 172 erkek olmak üzere 353 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin 113'ü 9.sınıfa, 96'sı 10.sınıfa, 102'si 11.sınıfa ve 42'si 12.sınıfa devam etmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. Affedicilik Ölçeği (Trait Forgiveness Scale): Affedicilik Ölçeği, Berry, Worthington, O'Connor, Parrott III, & Wade (2004) tarafından geliştirilmiştir. Sarıçam ve Akın (2013) ölçeği Türkçeye uyarlayıp ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerini yapmışlardır. Sarıçam ve Akın'ın (2013) yaptığı araştırmaya farklı 2 üniversiteden (289 + 388) toplam 677 üniversite öğrencisi katılmıştır. Ölçeğin psikometrik özellikleri, test-tekrar test, iç tutarlık, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleriyle incelenmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için Affedicilik Ölçeği ile birlikte Heartland Bağışlayıcılık Ölçeği ve

Alçakgönüllülük Ölçeği kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucu KMO örneklem uygunluk katsayısı .66.6, Barlett testi χ^2 değeri 518,353 ($p < .001$, $sd = 120$) bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizinde orijinal formla tutarlı olarak 10 maddenin tek boyutta uyum verdiği görülmüştür ($x^2 = 106.47$, $sd = 32$, $RMSEA = .077$, $CFI = .89$, $GFI = .95$, $AGFI = .91$, $SRMR = .062$). Ölçeğin faktör yükleri .52 ile .77 arasında sıralanmakta olup; Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı .67 olarak bulunmuştur. Ölçüt geçerliği çalışmasında affedicilik ile Heartland affetme arasında pozitif ($r = .84$) ilişki ve affedicilik alçakgönüllülük arasında pozitif ($r = .52$) ilişki olduğu görülmüştür. Test-tekrar test korelasyon katsayısı ölçeğin bütünü için .88 olarak bulunmuş; ayrıca ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının .37 ile $r = .48$ arasında sıralandığı görülmüştür.

Bu araştırma kapsamında yapılan analizde ise **cronbach alfa** iç tutarlılık güvenirlik katsayısı **.73** olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara dayanarak Affedicilik Ölçeğinin psikoloji, psikiyatri ve eğitim alanında kullanılabilir, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Ölçek 5'li likert tipi 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir.

3.3.2. Temel İhtiyaçlar Ölçeği

Öğrencilerin, Seçim Teorisi (Glasser, 2003) bağlamında temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyini belirlemek amacıyla Temel İhtiyaçlar Ölçeği kullanılmıştır. Temel İhtiyaçlar Ölçeği ilk olarak lise öğrencilerine yönelik olarak kullanılmak amacıyla İkinci (2003) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 26 maddeden oluşmaktadır.

3.3.2.1. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Alan yazın taraması ve alan uzmanlarının görüşlerine başvurularak son şekli verilen 26 maddelik "Temel İhtiyaçlar Ölçeği", geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının yapılması amacıyla, İkinci (2003) ölçeği araştırma kapsamı dışında tutulan 315 kişilik bir öğrenci grubuna uygulamıştır. Bu ön uygulama sonucunda elde edilen

veriler, geçerlik ve güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmış, güvenilirlik için de iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa ve madde toplam korelasyon değerleri hesaplanmıştır.

İkinci (2003) yaptığı araştırma sonucunda şu sonuçlara varmıştır: Ölçeğin yapı geçerliliği faktör analizi ile test edilmiş ve ölçeğin tek ya da çok faktörlü olup olmadığı araştırılmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Bu faktörlerde yer alan maddelerin ortak özellikleri göz önünde bulundurularak faktörlere isim verilmiştir. Buna göre; birinci faktör “Özgürlük”, ikinci faktör “Ait olma”, üçüncü faktör “Eğlence”, ve dördüncü faktör “Güç” biçiminde adlandırılmıştır. Dört faktörlü yapı gösteren ölçekte açıklanan toplam varyans % 42.41 olarak hesaplanmıştır. Faktör sayısının belirlenmesinde çizgi grafiği, faktör öz değerleri ve açıklanan varyans toplamı dikkate alınmıştır. Temel İhtiyaçlar Ölçeği'nin birinci faktöründe 5 madde yer almaktadır. “Ölçeğin bu faktöründeki maddelerin faktör yük değerleri .73 ile .58 arasında değerler almış ve maddelere ilişkin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .57 ile .42 arasında değişmiştir. Ölçeğin bu faktörüne ait iç tutarlılık katsayısı Cronbach Alfa .71 olarak bulunmuştur (n=317). Ölçeğin ikinci boyutunda 5 madde yer almış ve bu maddelerin faktör yük değerleri .68 ile .56 arasında değişmiştir. Bu boyuttaki ifadelerle ilişkin madde toplam korelasyonları .51 ile .41 arasında değişmiş ve Cronbach Alfa değeri ise .71 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üçüncü boyutunda 5 madde yer almış ve bu maddelerin faktör yük değerleri .71 ile .38 arasında değişmiştir. Ölçeğin bu boyutunda yer alan maddelere ait düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .44 ile .30 arasında değerler almış ve Cronbach Alfa .59 olarak bulunmuştur. Ölçeğin dördüncü boyutunda 5 madde yer almış ve bu maddelerin faktör yük değerleri .68 ile .56 arasında değişmiştir. Ölçeğin bu boyutunda yer alan maddelere ait düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .52 ile .40 arasında değerler almış ve Cronbach Alfa .68 olarak bulunmuştur (İkinci,2003).

Bu araştırma kapsamında yapılan **cronbach alfa** iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ait olma alt boyutu için .82, güç alt boyutu için .80, özgürlük alt boyutu için .68 ve

eğlence alt boyutu için .74 olarak bulunmuştur. Ölçeğin genel cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı ise .90 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarına ait maddeler şu şekildedir:

- Ait Olma 1, 2, 6, 9, 17, 18, 25
- Güç 3, 4, 10, 11, 12, 19, 20
- Özgürlük 5, 7, 15, 16, 23, 24
- Eğlence 8, 13, 14, 21, 22, 26

1.3.3. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği

Bu ölçek Ayas ve Pişkin (2015) tarafından geliştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda okullarda akranlar arasında görülen zorbalık olaylarını gerçekleştiren “zorba” ve bu tür olaylara maruz kalan “kurban” öğrencileri belirlemek amacıyla “Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu” geliştirilmiş ve bu ölçeğin psikometrik özellikleri incelenmiştir. Geliştirilen bu ölçek için kurulan model DFA ile test edilmiştir. DFA sonucunda 53 madde ve 6 faktörden oluşan model kuramsal ve istatistiksel olarak uygun olduğu bulunmuştur.

Ayas ve Pişkin’in (2015) güvenirlik çalışmaları kapsamında yaptıkları iç tutarlık kat sayıları sonuçlarına bakıldığında, **Zorba ölçeğinin** Cronbach α iç tutarlılık güvenirlik katsayısı toplam ölçek için 0.92, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için 0.83, “sözel zorbalık” alt ölçeği için 0.74, “izolasyon” alt ölçeği için 0.75, “söylenti yayma” alt ölçeği için 0.66, “esyalara zarar verme” alt ölçeği için 0.79 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için 0.88 olarak hesaplanmıştır. **Kurban ölçeğinin** Cronbach α iç tutarlılık güvenirlik katsayısı toplam ölçek için 0.93, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için 0.82, “sözel zorbalık” alt ölçeği için 0.75, “izolasyon” alt ölçeği için 0.77, “söylenti yayma” alt ölçeği için 0.75, “esyalara zarar verme” alt ölçeği için 0.80 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için 0.88’ olarak hesaplanmıştır.

Bu araştırma kapsamında yapılan cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı hesaplamalarına göre, **Zorba ölçeğinin** cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.95, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için 0.88, “sözel zorbalık” alt ölçeği için 0.79, “izolasyon” alt ölçeği için 0.78, “söylenti yayma” alt ölçeği için 0.86, “esyalara zarar verme” alt ölçeği için 0.88 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için 0.90 olarak hesaplanmıştır. **Kurban ölçeğinin** Cronbach α iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı toplam ölçek için 0.94, “fiziksel zorbalık” alt ölçeği için 0.84, “sözel zorbalık” alt ölçeği için 0.77, “izolasyon” alt ölçeği için 0.82, “söylenti yayma” alt ölçeği için 0.78, “esyalara zarar verme” alt ölçeği için 0.84 ve “cinsel zorbalık” alt ölçeği için 0.88” olarak hesaplanmıştır.

Bu sonuçlar ölçeğin güvenilir olarak çalışmalarda kullanılabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, bu çalışmada geliştirilen ‘‘Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formu’’ 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin zorba ve kurban olma düzeylerini ölçebileceğini göstermektedir. Ölçekteki maddelerin faktörlere göre dağılımı şu şekildedir; 1-15. Maddeler fiziksel, 16-22. maddeler sözel, 23-28. maddeler izolasyon, 29-33. maddeler söylenti yayma, 34-43. maddeler esyalara zarar verme ile ilgili olarak zorba ve kurbanı, 44-53. maddeler ise cinsel zorba ve kurbanı oluşturmaktadır. Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu biri ‘‘zorba ölçeği’’ diğeri ‘‘kurban ölçeği’’ olarak adlandırılan ve aynı maddelerin farklı biçimde sorulmasından oluşan paralel iki ölçekten oluşmaktadır. Öğrencilerin zorba ölçeğinde yer alan söz ve eylemleri ne sıklıkla yaptıklarını, kurban ölçeğinde ise bu söz ve eylemlere ne sıklıkla uğradıklarını işaretlemeleri beklenmektedir. Ölçeğin zorba ve kurban boyutlarından alınabilecek en düşük puan 53, en yüksek puan 265 dir. Puanlar arttıkça zorba ve kurban olma düzeyleri artar. Geliştirilen geçerlik ve güvenilir ölçek alan yazında zorbalık davranışları ölçmeye yönelik bir ölçek olarak kullanılabilecek niteliktedir. Ölçek kullanılarak zorbalık davranışlarını gösteren zorba ve kurban kişiliklerinin ortaya koyulması, demografik faktörler açısından zorba ve kurban davranışlarının farklılık gösterip göstermediğini incelemek açısından kullanılabileceği düşünülmektedir.

1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri toplamak amacıyla ilgili makamlardan gerekli izinler alınarak okullar ziyaret edilmiş ve eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde bir zaman planlanması yapılmıştır. Planlanan gün ve saatlerde ölçekler 420 öğrenciye uygulanmıştır. Ölçek sorularına geçerli cevap vermeyen öğrencilerin anketleri çalışmadan çıkarılmıştır. Bu durumda sorulara geçerli cevaplar veren 353 öğrencinin anketleri çalışmaya dahil edilmiştir. Ölçekler uygulanmadan önce öğrencilere gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır. Ölçekler bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama yaklaşık olarak 40 dakika sürmüştür. Uygulama sonucunda araştırmacı ölçekleri toplamıştır.

Veriler Şanlıurfa ve Gaziantep illerindeki Tes-İş Anadolu Lisesi, Eyyüp Göncü Anadolu Lisesi, Mehmet Güneş Anadolu Lisesi, Eyyübiye Anadolu İmam Hatip Lisesi, Gap Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Şanlıurfa Fen Lisesi, Eyyübiye Ayhan Şahenk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Şair Nabi Anadolu Lisesi ve Fitnat Nuri Tekerekoğlu Anadolu Lisesi okullarında öğrenim gören öğrencilerden toplanmıştır . Verilerin analizi ise öğrencilerden toplanan ölçeklerin kodlandıktan sonra öğrencilerin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları ile akran zorbalıkları arasındaki ilişki pearson momentler çarpımı analizi ile yapılmıştır. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumlarının öğrencilerin akran zorbalıklarını yordaması ise çoklu regresyon analizi ile yapılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre dağılım sonuçlarına yer verilmiş, sonrasında ise alt amaçların istatistiksel bulgularına yer verilmiştir.

Tablo-1. Lise Öğrencilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kadın	181	51,3	100,0	100,0
Erkek	172	48,7		
Toplam	353	100,0		

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerden 181'i kadın, 172'si erkek olduğu görülmektedir.

Tablo-2. Lise Öğrencilerinin Sınıf Değişkenine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
9.Sınıf	113	32,0	32,0	32,0
10.Sınıf	96	27,2	27,2	59,2
11.Sınıf	102	28,9	28,9	88,1
12.Sınıf	42	11,9	11,9	100,0
Toplam	353	100,0	100,0	

Tablo-2' ye bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerden 113'ü 9.sınıf, 96'sı 10.sınıf, 102'si 11.sınıf ve 42'si ise 12.sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo-3. Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları ve Affetme Tutumları İle Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkiye İlişkin Betimsel Tablo

DEĞİŞKENLER	\bar{x}	Ss	n	Çarpıklık	Basıklık
AFFEDİCİLİK	30.29	7.45	353	-,301	,515
ZORBA OLMA	45.61	5.11	353	-,130	,259
MAĞDUR OLMA	43.70	5.47	353	-1,232	1,457
TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR	34.29	7.44	353	-,540	,181
AİT OLMA	36.55	9.57	353	-,717	-,206
GÜÇ	36.61	8.75	353	-,829	,297
ÖZGÜRLÜK	29.14	8.79	353	,147	-,323
EĞLENCE	32.93	9.24	353	-,328	-,582

Tablo-3 incelendiğinde, araştırma grubundaki öğrencilerin; affedicilik puanlarının ortalaması (\bar{x}) 30.29 (ss=7.45), zorba olma ortalaması (\bar{x}) 45.61 (ss=5.11), mağdur olma ortalaması (\bar{x}) 43.70 (ss=5.47), temel psikolojik ihtiyaçlar puanlarının genel ortalaması (\bar{x}) 34.29 (ss=7.44), ait olma ortalaması (\bar{x}) 36.55 (ss= 9.57), güç ortalaması (\bar{x}) 36.61 (ss=8.75), özgürlük ortalaması (\bar{x}) 29.14 (ss=8.79), eğlence ortalaması (\bar{x}) 32.93 (ss=9.24) olarak bulunmuştur. Çarpıklık değerlerinin -1.232 ile 0,147 arasında, basıklık değerlerinin -0,582 ile 1,457 arasında değiştiği görülmüştür. Tabachnick ve Fidell (2013) çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5- +1,5 arasında olmasının normal dağılımı gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu sonuçlar da dağılımın normal olduğunu göstermiştir.

1.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları ile akran zorbalıkları (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalarına zarar verme ve cinsel zorbalık) arasındaki korelasyon nedir?

Bu alt amaçta temel psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları ile akran zorbalıklarının alt boyutları arasındaki ilişki pearson momentler çarpımı analizi yapılarak bulunmuştur.

Tablo-4. Affetme ve Psikolojik İhtiyaçlar ile Akran Zorbalığı Alt Türleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Değerleri Sonuçları

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	FİZİKSEL ZORBA	SÖYLENTİ ÇIKARMA VE YAYMA ZORBALIĞI	EŞYALARA ZARAR VERME ZORBALIĞI	CİNSEL ZORBALIK	FİZİKSEL MAĞDURİYET	SÖZEL MAĞDURİYET	İZOLASYON MAĞDURİYETİ	SÖYLENTİ ÇIKARMA VE YAYMA MAĞDURİYETİ	EŞYALARA ZARAR VERME MAĞDURİYETİ	CİNSEL MAĞDURİYET	ZORBALIK TOPLAM PUAN	MAĞDUR OLMA TOPLAM PUAN
AFFETME	-,046	-,074	-,112*	-,064	,066	-,024	-,128*	-,069	-,109*	-,116*	-,091	-,062
PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR	-,034	,023	-,041	,049	,082	,115*	,157**	,095	,016	,036	-,003	,103

*anlam düzeyi $p < 0,05$ olan korelasyon değerleri

**anlam düzeyi $p < 0,01$ olan korelasyon değerleri

Tablo-4 incelendiğinde; affetme ile sözel zorbalık ($r = -,112$, $p < .05$), eşyalara zarar verme zorbalığı ($r = -,112$, $p < .05$), izolasyon (dışlama) mağduriyeti ($r = -,128$, $p < .05$), eşyalara zarar verme mağduriyeti ($r = -,109$, $p < .05$) ve cinsel mağduriyet ($r = -,116$, $p < .05$) arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçları karşılama düzeyi ile akran zorbalığı alt boyutu olan sözel mağduriyet ($r = ,115$, $p < .05$) ve izolasyon (dışlama) mağduriyeti ($r = ,157$, $p < .01$) arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

2.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan fiziksel zorbalık alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-5. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Fiziksel Mağdur Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P	Tolerance	VIF
(Sabit)	3,741	,199		18,815	,000		
Ait olma	,180	,054	,255	3,309	,001	,462	2,166
Güç	,010	,060	,013	,168	,866	,459	2,180
Özgürlük	-,014	,054	-,018	-,252	,801	,560	1,787
Eğlence	-,134	,059	-,183	-2,283	,023	,426	2,347
Affetme	,070	,051	,077	1,373	,171	,868	1,153

F=3,745 P=0,003 R=0,227 R²=0,051

Tablo-5 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel mağduriyetinin ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir model olduğu görülmüştür (F=3,745; p<0,05). Ait olma (B=.25, p<.01) ve eğlence (B= -.18, p<.05), fiziksel mağduriyeti yordamaktadır ve fiziksel mağduriyete ilişkin toplam varyansın % 5,1'ini açıklamaktadır.

Tablo-6. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Fiziksel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,422	,195		22,76	,000
Ait olma	,192	,053	,275	3,605	,000
Güç	,006	,059	,008	,098	,922
Özgürlük	-,070	,053	-,091	-1,323	,187
Eğlence	-,177	,058	-,244	-3,072	,002
Affetme	,005	,050	,006	,107	,915

F=5,515 P=0,000 R=0,272 R²=0,074

Tablo-6 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir (F=5,515; p<0,05). Ait olma (B=.27, p<.01)

ve eğlence (B= -.24, p<.05), fiziksel zorbalığı yordamaktadır ve fiziksel zorbalığa ilişkin toplam varyansın % 7,4'ünü açıklamaktadır.

3.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan sözel zorbalık alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-7. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Sözel Mağdur Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	3,819	,240		15,80	,000
Ait olma	,135	,066	,160	2,055	,041
Güç	,081	,072	,088	1,125	,262
Özgürlük	,004	,065	,004	,057	,955
Eğlence	-,086	,071	-,098	-1,211	,227
Affetme	-,046	,062	-,042	-,748	,455

F=2,492 P=0,031 R=0,186 R²=0,035

Tablo-7 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir (F=2,492; p<0,01). Ait olma (B=.16, p<.05), sözel mağduriyeti yordamaktadır ve sözel mağduriyete ilişkin toplam varyansın % 3,5'ini açıklamaktadır.

Tablo-8. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Sözel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,646	,198		23,40	,000
Ait olma	,190	,054	,267	3,507	,001
Güç	,002	,059	,003	,033	,973
Özgürlük	-,087	,054	-,113	-1,633	,103
Eğlence	-,128	,058	-,174	-2,199	,029
Affetme	-,066	,051	-,072	-1,298	,195

F=5,449 P=0,000 R=0,270 R²=0,073

Tablo-8 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının

ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=5,449$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.26$, $p<.01$) ve eğlence ($B= -.17$, $p<.05$), sözel zorbalığı yordamaktadır ve sözel zorbalığa ilişkin toplam varyansın % 7,3'ünü açıklamaktadır.

4.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan dışlama(izalasyon alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-9. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin İzalasyon(dışlama) Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	3,979	,251		15,86	,000
Ait olma	,180	,069	,198	2,616	,009
Güç	,116	,075	,117	1,545	,123
Özgürlük	-,070	,068	-,071	-1,031	,303
Eğlence	-,006	,074	-,006	-,080	,936
Affetme	-,191	,064	-,164	-2,968	,003

$F=6,492$ $P=0,000$ $R=0,293$ $R^2=0,086$

Tablo-9 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=6,492$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.19$, $p<.01$) ve affetme ($B= -.16$, $p<.01$), izolasyon (dışlama) mağduru olmayı yordamaktadır ve izolasyon(dışlama) mağduru olmaya ilişkin toplam varyansın % 8,6'sını açıklamaktadır.

Tablo-10. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin İzalasyon Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,389	,193		22,74	,000
Ait olma	,228	,053	,327	4,305	,000
Güç	,003	,058	,004	,051	,959
Özgürlük	-,085	,052	-,111	-1,618	,107
Eğlence	-,101	,057	-,140	-1,775	,077
Affetme	-,039	,050	-,044	-,789	,431

$F=6,086$ $P=0,000$ $R=0,284$ $R^2=0,081$

Tablo-10 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan aşamalı çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=6,086$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.32$, $p<.01$), izolasyon(dışlama) zorbası olmayı yordamaktadır ve izolasyon(dışlama) zorbası olmaya ilişkin toplam varyansın % 8,1'ini açıklamaktadır.

5.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan söylenti çıkarma ve yayma alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-11. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Söylenti Çıkarma ve Yayma Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,187	,224		18,663	,000
Ait olma	,124	,061	,155	2,014	,045
Güç	,125	,067	,143	1,856	,064
Özgürlük	-,076	,061	-,087	-1,244	,214
Eğlence	-,068	,066	-,083	-1,031	,303
Affetme	-,074	,058	-,072	-1,284	,200

$F=3,986$ $P=0,002$ $R=0,233$ $R^2=0,054$

Tablo-11 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=3,986$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.15$, $p<.05$), söylenti çıkarma ve yayma mağduru olmayı yordamaktadır ve söylenti çıkarma ve yayma mağduriyetine ilişkin toplam varyansın % 5,4'ünü açıklamaktadır.

Tablo-12. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Söylenti Çıkarma ve Yayma Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,644	,180		25,826	,000
Ait olma	,105	,049	,163	2,137	,033
Güç	,099	,054	,140	1,835	,067
Özgürlük	-,139	,049	-,198	-2,861	,004
Eğlence	-,060	,053	-,090	-1,133	,258
Affetme	-,031	,046	-,038	-,676	,500

$F=5,397$ $P=0,000$ $R=0,269$ $R^2=0,072$

Tablo-12 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=5,397$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.16$, $p<.05$) ve özgürlük ($B= -.19$, $p<.01$), söylenti çıkarma ve yayma zorbalığını yordamaktadır ve söylenti çıkarma ve yayma zorbalığına ilişkin toplam varyansın % 7,2'sini açıklamaktadır.

6.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan eşyalara zarar verme alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-13. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Eşyalara Zarar Verme Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,550	,184		24,759	,000
Ait olma	,113	,050	,170	2,237	,026
Güç	,096	,055	,133	1,742	,082
Özgürlük	-,119	,050	-,165	-2,385	,018
Eğlence	-,077	,054	-,112	-1,417	,157
Affetme	-,065	,047	-,077	-1,380	,168

$F=5,449$ $P=0,000$ $R=0,270$ $R^2=0,073$

Tablo-13 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=5,449$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.17$, $p<.05$) ve özgürlük ($B= -.16$, $p<.05$), eşyalara zarar verme mağduriyetini yordamaktadır ve eşyalara zarar verme mağduriyetine ilişkin toplam varyansın % 7,3'ünü açıklamaktadır.

Tablo-14. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Eşyalara Zarar Verme Zorbası Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,802	,164		29,307	,000
Ait olma	,134	,045	,224	2,991	,003
Güç	,062	,049	,094	1,253	,211
Özgürlük	-,150	,044	-,230	-3,373	,001
Eğlence	-,093	,048	-,150	-1,917	,056
Affetme	-,038	,042	-,049	-,899	,369

F=7,909 P=0,000 R=0,320 R²=0,103

Tablo-14 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir (F=7,909; p<0,01). Ait olma (B=.22, p<.01) ve özgürlük (B= -.23, p<.01), eşyalara zarar verme zorbalığını yordamaktadır ve eşyalara zarar verme zorbalığına ilişkin toplam varyansın % 10,3'ünü açıklamaktadır.

7.Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan cinsel zorbalık alt boyutunu ne kadar yordamaktadır?

Tablo-15. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Cinsel Zorbalık Mağduru Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,615	,174		26,482	,000
Ait olma	,162	,048	,254	3,390	,001
Güç	,096	,052	,137	1,823	,069
Özgürlük	-,091	,047	-,131	-1,929	,055
Eğlence	-,134	,051	-,202	-2,596	,010
Affetme	-,069	,045	-,084	-1,538	,125

F=7,997 P=0,000 R=0,322 R²=0,104

Tablo-15 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli

istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=7,997$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.25$, $p<.01$) ve eğlence ($B= -.20$, $p<.05$), cinsel zorba mağduru olmayı yordamaktadır ve cinsel zorba mağduru olmaya ilişkin toplam varyansın % 10,4'ünü açıklamaktadır.

Tablo-16. Ait Olma, Güç, Özgürlük, Eğlence ve Affetme Tutumlarının Lise Öğrencilerinin Cinsel Zorba Olma Durumunu Açıklamaya İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	B	Std. Hata	Beta	t	P
(Sabit)	4,594	,157		29,339	,000
Ait olma	,169	,043	,294	3,939	,000
Güç	,072	,047	,115	1,533	,126
Özgürlük	-,089	,042	-,142	-2,087	,038
Eğlence	-,129	,046	-,217	-2,786	,006
Affetme	-,021	,040	-,028	-,520	,603

$F=8,306$ $P=0,000$ $R=0,327$ $R^2=0,107$

Tablo-16 incelendiğinde, psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları olan ait olma, güç, özgürlük, eğlence ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutu olan fiziksel zorbalığının ne kadarını yordadığını bulmak için kurulan çoklu regresyon modeli istatistiksel olarak anlamlı bir modeldir ($F=8,306$; $p<0,01$). Ait olma ($B=.29$, $p<.01$), özgürlük ($B= -.14$, $p<.05$) ve eğlence ($B= -.21$, $p<.01$) cinsel zorbalığı yordamaktadır ve cinsel zorbalığa ilişkin toplam varyansın % 10,7'sini açıklamaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığını ve alt boyutlarını (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalarına zarar verme ve cinsel zorbalık) yordayıp yordamadığına ilişkin bulguların tartışması ve yorumu yapılmıştır.

5.1.1. Lise Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları ve Affedicilik Tutumları İle Akran Zorbalıkları (Fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, Söylenti çıkarma ve yayma, eşyalarına zarar verme ve cinsel zorbalık) Arasındaki İlişkilerin Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın birinci alt problemi “Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçları ve affedicilik tutumları ile akran zorbalıkları (fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve yayma, eşyalarına zarar verme ve cinsel zorbalık) arasında ilişki var mıdır?” ifade edilmiştir. Bulgular incelendiğinde, temel psikolojik ihtiyaçları karşılama düzeyi ile zorbalık alt boyutları olan sözel mağduriyet ve izalasyon(dışlama) mağduriyetleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Temel psikolojik ihtiyaçları karşılama düzeyi arttıkça sözel ve izalasyon (dışlama) mağduriyeti de artmaktadır. Eşici (2007) yaptığı araştırmasında temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorbalığa maruz kalma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu sonuç yapılan araştırmayla benzer olmamaktadır. Gök (2017) yaptığı çalışmada; özerklik, yeterlik ve ilişki ihtiyaçları ile öğrenci mağduriyet puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki saptamıştır. Öğrencinin ihtiyaçları giderildikçe mağduriyet yaşama durumu da azalmaktadır. Bu araştırma da elde edilen bulgularla benzeşmemektedir. Ergenlerin zamanlarının çoğu genelde okulda geçmektedir. Okulda geçirilen bu zaman içerisinde ergen öğrencinin birçok temel ihtiyacı vardır. Bu temel ihtiyaçlar takdir edilme, saygı görme, kabullenme gibi

ihtiyaçları içermektedir. Ergenlerin bu temel ihtiyaçları karşılanırsa, ergen okulda zorba olma ve mağdur olma gibi davranışlarının etkisini düşük seviyede hissedecektir ya da hiç hissetmeyecektir (Özdemir, Tuncer, Yavuz, Özdemir 2015). Temel psikolojik ihtiyaçları karşılama düzeyinin artmasıyla beraber sözel ve dışlama mağduriyeti yaşama düzeyinin artması sonucu, diğer çalışmaların sonuçlarıyla çelişmiştir. Bunun durumun sebebi olarak, temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan bireyin özgüveni yüksek olacağı için (Hamurcu ve Sargın,2011), özgüveni düşük olan diğer arkadaşları bu durumu kıskanabilir ve bu durumdan rahatsızlık duyabilirler. Dolayısıyla arkadaşları bu bireye sözel olarak zorbalıkta bulunup onu ortamlarından dışlayabilirler. Bu ihtimalden dolayı temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi yüksek olan bireylerin sözel ve dışlama mağduriyeti olabileceği düşünülmektedir.

Ebeveynlerin kendilerine karşı tutumları ve davranışları olumlu olan ve ailesiyle ilgili ilişki ihtiyacı giderilen kişilerin, akran zorbalığı faaliyetlerinde bulunma ihtimalinin az olduğu görülmüştür (Rigby,1993). Bowes ve arkadaşlarına (2010) göre aile ortamında sıcak ilişkilerde bulunma ve ev ortamının genel olarak olumlu olması kişiyi zorba mağduru olmaktan koruyabilmektedir. Yapılan bir başka çalışmada temel psikolojik ihtiyaçların tamamının doyurulması halinde, kişinin çevresiyle olan ilişkilerinde güvenli bağlanma oluşmaktadır. Güvenli bağlanma özelliğinin kazanan kişinin de akran zorbalığına maruz kalma olasılığı düşük olmaktadır (Ryan ve Deci, 2000).

Hamurcu ve Sargın (2011) yaptıkları çalışmalarında ergenlerin kimlik gelişimlerinde temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle temel psikolojik ihtiyaçlar içinde özerklik ve ilişki ihtiyacı yeterince karşılanmayan öğrencilerin, akranları karşısında boyun eğici davranışlar sergiledikleri saptanmıştır. Ergen kişi ya özerklik ihtiyacı için çatışıp mücadele edecek ya da boyun eğecektir. Ergen öğrenci, akranlarına boyun eğdiğinde de zorbalığa maruz kalacaktır. Atik, Özmen ve Kemer (2012) akranlar arasında boyun eğici davranışlarda bulunmanın zayıflık ve güçsüzlük emareleri olarak görüldüğünü belirtmişlerdir. Bu davranışlar, mağdur olan ya da zorbalığa maruz kalan kişilerde

sıkça görülmektedir. Zorbalığa uğrayan kişi, kendini çaresiz hisseder, içine kapanık olur, özsaygısı düşük olur, aşağılık duygusuna sahip olur ve içine kapanık olur. Bu kişiler genellikle fiziksel olarak da zayıf ve güçsüz olurlar. Bir başka çalışmada zorbalık davranışkarında mağdur olan kişilerin temel psikolojik ihtiyaçları arasında yer alan ilişki ihtiyacının karşılanma düzeylerinin de düşük olduğu belirtilmiştir (Young-Jones, Fursa, Byrket ve Sly 2015).

Gök (2017) yaptığı çalışmada, ilişki ve özerklik ihtiyacı giderilmeyen erkek öğrencilerin zorbalık davranışlarında mağdur olma olasılıklarının daha da arttığını söylemiştir. Erkekler kızlara göre anne-babalarını daha az idealleştirdikleri için (Esen-Çoban, 2013) kızlara göre dışarıda daha fazla arkadaş çevresine sahip olmaktadır. Bu durum da erkeklerin kızlara göre daha fazla etkinlikler içinde olma ve zorbalık davranışları ile daha fazla karşılaşma ihtimallerini arttırmaktadır (Erçevik, 2014). Toplum içerisinde ve sosyalleşme sürecinde erkeklerin kızlara göre daha fazla dominant olması beklendiği için zorbalık davranışları erkekler arasında daha fazla görülmektedir (Şirvanlı-Özen ve Aktan 2010). Erkeklerin daha fazla dominant, atılgan ve saldırgan olmaları beklendiği için bu doğrultuda hareket etmeyip daha pasif baş etme yollarını tercih eden öğrencilerin zorbalığa maruz kalma ihtimallerinin de artacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın diğer bulgularına baktığımızda, affetme ile akran zorbalığı alt boyutlarından olan; cinsel mağduriyet, eşyalara zarar verme mağduriyeti, izalasyon (dışlama) mağduriyeti, eşyalara zarar verme zorbalığı ve sözel zorbalık arasında negatif yönde düşük ama anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani affetme arttığında, lise öğrencilerinin cinsel mağduriyet, eşyalara zarar verme mağduriyeti, izalasyon (dışlama) mağduriyeti yaşama ve eşyalara zarar verme zorbası ve sözel zorba olma durumları azalmaktadır.

Barcaccia, Schneider, Pallini ve Baiocco (2017) yaptıkları bir çalışmada; affetmeyi, zorbalığa maruz kalmanın ergen öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerine aracılık eden bir değişken olma hipotezinden yola çıkarak ele almışlardır. Araştırma bulgularına göre; affetme, kurbanın zorbadan intikam almaya veya kaçmasına yönelik olumsuz motivasyonlarının azalış göstermesine ve psikolojik iyi oluş

hallerinin artmasına yardımcı bulunmaktadır. Çardak (2012) yaptığı çalışmada affedicilik ile psikolojik iyi oluş ve öfke kontrolü arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu tespitlerden yola çıkarak kişinin öfkesini kontrol altına alma bilinci arttıkça affetme düzeyinin de arttığını söylenebilir. Bu sonuçlar gösteriyor ki, hayata ve insanlara karşı iyimser olan kişilerin affetme düzeyleri de yüksek olduğu için bu kişilerin, kendisinden zayıf olan birisine karşı zorbalık davranışlarında bulunma ihtimali de düşük olacaktır. Zorbalık davranışı sergileyen kişinin, bu davranışından vazgeçmesi için, kişide bazı değişiklikler olmalıdır. Bu değişikliklerin başında da suçluluk duygusu gelmektedir (Gündüz,2014). Yaptığı davranıştan sonra suçluluk duygusunu hissedip, bu durumdan rahatsız olan kişi, olumsuz davranışlarını değiştirebilir. Malakçioğlu (2018) yaptığı çalışmada, suçluluk duygusunun affetmeyi anlamlı düzeyde etkilediğini tespit etmiştir. Kendini suçlu olarak gören kişi, daha önce yaptığı davranışın hatalı olduğunu kabul eder. Bu kişi, bu hatasını gidermedikçe de kendini suçlu hissetmeye devam eder. Gestalt terapi kuramına göz atıldığında, bu kurama göre kişi hatasını fark edip kabullendikten sonra ‘şimdi ve burada’ özelliğiyle bu hatasını gidermedikçe kendisini affetmekte zorlanacaktır (Satıcı,2016). Suçluluk duygusu bazen affetmeyi olumsuz da etkileyebilmektedir. Örneğin; ortamda sevilen ve saygı görülen bir kişinin, kendisinden zayıf olan birisine karşı zorbalık davranışında bulunduğu, bu kişi daha sonra bu davranışının pişmanlığıyla kendini suçlu bularak, kendisini cezalandırma yoluna da gidebilir. Bu durumda kişi kendisini cezalandırmak için affetmeyebilir.

Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, bu araştırmada ortaya çıkan sonuçlar ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

5.1.2. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve Eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan fiziksel zorbalığı ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın ikinci alt probleminde bulgulara göre, ait olma ve eğlence ihtiyacı, **fiziksel zorbalığın** % 7,4’ünü açıklamaktadır. Ait olma ihtiyacı, fiziksel zorba olmayı pozitif yönde anlamlı bir şekilde etkilemekte ve eğlence ihtiyacı, fiziksel zorba olmayı negatif yönde anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Bir diğer sonuca göre,

ait olma ve eğlence, **fiziksel mağduriyetin** % 5,1'ini açıkladığı sonucuna varılmıştır. Ait olma, fiziksel mağdur olma üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etki gösterdiği bulunmuştur. Eğlence ihtiyacının ise fiziksel mağdur olma üzerinde negatif yönde anlamlı bir etki göstermiştir. Bu sonuçlara göre, ait olma ihtiyacının karşılanma düzeyi arttıkça, öğrenci hem fiziksel zorba hem de fiziksel mağdur olabilmektedir.

Literatür incelendiğinde temel psikolojik ihtiyaçlar ile birebir yapılan bir çalışma bulunmayıp farklı psikolojik ihtiyaçlar ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara rastlanmıştır. Psikolojik ihtiyaçlar ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi Şahin ve Korkut Owen (2009) incelemiştir. Ülkemizde yapılan bu araştırmanın bulgularına göre, erkeklerden annelerini aşırı derecede koruyucu olarak algılayanların diğer arkadaşlarına karşı saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Yine bu çalışmada babalarından yeteri kadar ilgi görmediklerini düşünen öğrencilerin de diğer arkadaşlarına karşı saldırganlık düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada ait olma ihtiyacı karşılama düzeyi arttıkça fiziksel zorbalık yapma düzeyinin de arttığı görülmüştü. Şahin ve Korkut Owen'ın (2009) yaptığı araştırma ile elde edilen sonuçlar arasında benzeyen ve benzemeyen sonuçlar bulunmuştur. Annesine karşı ait olma ihtiyacı karşılanan erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri artarken, babalarına karşı ait olma ihtiyacı yeterince giderilmeyen öğrencilerin zorbalık yapma düzeyleri yüksek olmuştur. Bu çalışmada yer alan ve aynı zamanda temel psikolojik ihtiyaçlardan olan kişilerarası ilişki ve yeterlik ihtiyacı alt düzeyde karşılanan lise öğrencilerinin de saldırganlık düzeyleri akranlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Bu araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak temel psikolojik ihtiyaçları giderilemeyen öğrencilerin akran zorbalığı davranışında bulunma ihtimalinin yüksek olduğu görülmektedir. Psikolojik ihtiyaçları giderilemeyen çocuğun saldırganlık düzeyi yüksek olduğu için, kendisinden zayıf ve küçük olan diğer çocuklara zarar vererek bu ihtiyaçlarını gidermeye çalışabilmektedir. Örneğin; ergenlik döneminde olan bir lise öğrencisinin, ailesinden saygı görmediğine düşündüğü için, arkadaş ortamında saygın olmak için kendisinden küçük ve zayıf olan diğer çocuklara zorbalıkta bulunarak, çevresindeki diğer arkadaşların saygınlığını kazanacağını düşünebilmektedir. Bu konuda yapılan bir başka çalışmada, Gök (2017) kişinin ilişki ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru

olması arasında negatif yönde anlamlı bir sonuç bulmuştur. Bir başka çalışmada Bowes ve arkadaşları (2010) ilişki ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bir diğer çalışmada Troy ve Sroufe (1987) ilişki kurma ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmalar ile elde edilen bulgular arasında benzer sonuçlar görülmektedir.

Affetme ile fiziksel zorbalık arasında anlamlı bir ilişki sonucuna varılmamış olmasına rağmen araştırma bulguları ile benzer olmayan çalışmalara da rastlanmıştır. Affetmenin, Saldırganlık düzeyine yordayıp yordamadığını inceleyen Naami, Asgari ve Roshani (2014) affetmenin üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyine anlamlı ve negatif yönde yordadığını bulmuştur. Bu araştırma göster ki öğrencilerin affetme düzeyleri arttıkça saldırganlık düzeyleri düşmektedir. Buradan yola çıkarak affetme düzeyi yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri düşük olduğu için bu kişilerin kendisinden küçük ve zayıf olan akranlarına karşı zorbalık da bulunma ihtimali de düşecektir.

Literatür ve yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu çalışma ile benzeşen ve benzeşmeyen çalışmalara rastlanmıştır. Birbirinde farklı sonuçların ortaya çıkmasından dolayı daha detaylı araştırmalar yapılarak daha net sonuçlar elde edilebileceği düşünüldüğünden, bu alanda yeni çalışmaların yapılmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir.

5.1.3. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan sözel zorbalığı ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın üçüncü alt problemi, ‘‘ Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan sözel zorbalık alt boyutunu ne kadar yordamaktadır? ‘‘ şeklindedir. Araştırmanın bulgularına göre **sözel zorba** olmayı; ait olma ihtiyacı pozitif yönde, eğlence ihtiyacı ise negatif yönde yordamaktadır. **Sözel mağdur** olmayı, ait olma ihtiyacının pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Diğer bulguların

sözel zorbalığı anlamlı düzeyde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, ait olma ihtiyacının karşınlanma düzeyi arttıkça, öğrenci hem sözel zorba hem de sözel mağdur olabilmektedir.

Literatür incelendiğinde sözel zorbalık ile ait olma ve eğlence temel psikolojik ihtiyaçlarını birebir inceleyen çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Hein, Koka ve Hagger (2015) yaptıkları bir çalışmada, öğretmenler ve öğrenciler arasındaki ilişkinin, öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarla ilişkisini ele almışlardır. Sonuçlara göre, öğretmenler öğrenciler ile sınıfta ve okulda iletişim kurarken, onları sözlü olarak taciz ettiğinde, onlara haksız yere bağırdığında, onları aşağıladığında öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının engellendiği tespit edilmiştir. Öğretmeni tarafından sözlü olarak ya da zorbalığın diğer türlerine maruz kalan öğrenci, öğretmeni ile yeterince ilişkide bulunmamaktadır. Bu durumda öğrencinin temel psikolojik ihtiyaçlarından olan ait olma ihtiyacı giderilemeyecektir. Bu durumda öğrenci okul hayatında sorunlar yaşayabilmektedir. Bu araştırmanın sonucu araştırmamızın sonucu ile benzer olmamaktadır. Bu konuda yapılan bir başka çalışmada, Gök (2017) kişinin ilişki ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olması arasında negatif yönde anlamlı bir sonuç bulmuştur. Bir başka çalışmada, Bowes ve arkadaşları (2010) ilişki ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu sonuçların sonucu araştırmamız ile benzerlik göstermektedir. Eğlence ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan kişi, genellikle ailesiyle ve arkadaş çevresiyle ilişkileri iyi olan bireylerden oluşmaktadır (Boeree,2008). Ailesiyle ve arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içerisinde olan bireyin birçok temel ihtiyacı karşılanacağı için, bu kişinin zorbalık yapma ihtimalinin düşük olacağı düşünülmektedir. Zorbalık yapan bireylerin genellikle ailesiyle ve arkadaş çevresiyle iyi ilişkiler içerisinde olmadığı görülmektedir. Bu bireylerin, ilişki ve saygınlık ihtiyaçlarını gidermek için kendisinden küçük ve zayıf olan diğer çocuklara karşı zorbalık davranışında bulunma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre ait olma ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan bireyin hem zorbalık yapma ihtimali hem de zorbalığa maruz kalma ihtimalinin yüksek olacağı görülmüştü. Ait olma ihtiyacı özellikle ailesi tarafından yüksek düzeyde

karşılanaan bireyin özgüveni yüksek olmaktadır (Can,2018). Bir bireyin özgüveninin yüksek olması çoğu zaman olumlu sonuçlar doğurmasına rağmen bazen de olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Yeter,2016). Ailesi ve arkadaş çevresi tarafından sürekli değer verilen bireyin, bazı çocuklar tarafından kendisine değer verilmediğinde, bunu bir saygısızlık olarak görüp bu çocuklara zorbalık yapma ihtimalinin de olacağı düşünülmektedir. Bu birey çevresindeki insanların kendisine sürekli değer vermesine ve kendisini önemsemesine alıştığı için kendisine değer vermeyen insanlar gördüğünde bu durum onu öfkeliendirebilmektedir. Bu durumda kendisinden zayıf ve küçük olan bireylere zorbalık davranışında bulunma ihtimalinin de artacağı düşünülmektedir. Yine ait olma ihtiyacı özellikle ailesi tarafından yüksek düzeyde karşılanan bireyin, diğer çevresi tarafından yeterince ilgi görmediğini düşündüğü zaman kendisini bu ortamlardan izole edebilmekte ve çevresine karşı pasif olabilmektedir. Arkadaş çevresinden izole olan ve pasif davranan çocukların zorbalığa maruz kalma ihtimalinin bu durumlarda artacağı düşünülmektedir.

5.1.4. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığının alt boyutlarından olan dışlama (izolasyon) zorbalığını ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın dördüncü alt amacı, ‘‘ Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan dışlama (izolasyon) alt boyutunu ne kadar yordamaktadır? ‘‘ şeklindedir. Araştırma sonuçlarına göre, dışlama (izolasyon) zorbası olmayı, ait olma ihtiyacı pozitif yönde yordarken, dışlama (izolasyon) mağduru olmayı ait olma pozitif yönde, affetme ise negatif yönde yordamaktadır. Diğer değişkenler dışlama (izolasyon) zorbalığını ve mağdur olmayı anlamlı düzeyde yordamamaktadır. Bu sonuçlara göre, ait olma ihtiyacının karşılanma düzeyi arttıkça dışlama(izolasyon) mağduru ve zorbası olma düzeyleri de artmaktadır. Affetme düzeyi arttıkça da dışlama mağduru olma düzeyi azalmaktadır.

Mann, Kristjansson, Sigfusdottir ve Smith (2009) yaptıkları çalışmalarında toplum, aile, akran ve okul faktörleri ile zorbalığın ilişkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, arkadaşları ile öğretmenleri arasındaki ilişkilerinde kötüleşme

meydana geldiğinde öğrenciler kendilerini arkadaşlarından ve diğer çevrelerinden izole edebileceği sonucuna varılmıştır. Aile ile kurulan bağların zorbalığı etkilediği sonucu da bulunmuştur. Aile desteğini alan kişi, kendini diğer insanların tamamından izole etmeyip ilişkilerde bulunabilmektedir. Bu şekilde bu kişilerin zorbalık davranışlarını yapma ihtimallerinin de düşeceği sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlar incelendiğinde, genel olarak kendini toplumdan izole etmeyip toplum tarafından da dışlanmayan kişilerin, ailelerinden ve diğer çevrelerinden destek alacakları için zorbalık davranışlarında bulunma ve mağdur olma durumlarının olma ihtimallerinin de düşük olacağı düşünülmektedir. Demonet ve Houtte (2012) akran zorbalığına maruz kalan ya da zorbalık yapan kişilerin ailelerine ve okullarına bağlılıklarının zayıf olduğunu, aile ve okul bağları kuvvetli olan ve toplum ile ilişki içinde olanların ise zorbalık olayları içinde pek yer almadıklarını söylemiştir. Gök (2017) yaptığı çalışmada, temel psikolojik ihtiyaçları (ilişki, özerklik ve yeterlik) doyurulmayan ve anne-babaya duygusal erişilebilirliği zayıf olan kişilerin diğer akranlarına göre daha fazla zorba mağduru olma ihtimalleri yüksek olmaktadır. Bu sonuçlar yapılan araştırma ile benzeşmemektedir. Araştırmada ait olma ihtiyacı karşılama düzeyi arttıkça dışlama mağduru olma düzeyinde de artma görülmüştür. Bu araştırma sonuçlarına göre ailesi ile ilişkileri yeterince kuvvetli olmayan ve kendini onlardan izole eden kişilerin akranlarına karşı zorba mağduru olabileceği görülebilmektedir. Bu duruma farklı bir bakış açısıyla bakıldığında; ailesi ve bazı arkadaşları tarafından ait olma ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan birey, kendisine istediği seviyede değer vermeyen ve saygı duymayan kişiler olduğunda, bu durumdan rahatsız olacaktır. Bu durumun üstesinden gelmek için de bu kişileri kendi ortamından çıkarmak ve onları küçük düşürmek için dışlama zorbalığını yapabileceği düşünülmektedir. Diğer konuya bakıldığında, özellikle ailesi tarafından ait olma ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan birey, arkadaş çevresi tarafından da ait olma ihtiyacının yüksek düzeyde karşılanması beklentisine girebilmektedir. Arkadaş çevresi tarafından istediği düzeyde ait olma ihtiyacı karşılanmayan birey, bu duruma kızabilir ve arkadaşlarını suçlayabilir. Bu arkadaşlarına kızdığı için ve onları suçladığı için, arkadaş çevresinin onu dışlayabileceği düşünülmektedir. Bu durumdan faydalanmak isteyen bazı kişilerin ise bu bireye dışlama zorbalığında bulunma ihtimalinin olduğu söylenebilir.

Dışlama ile affedicilik arasındaki ilişki incelendiğinde, literatürde bu alanda çok fazla çalışma olmadığı görülmüştür. Soylu (2010) yaptığı çalışmada psikolojik dışlama, sosyal dışlama ve sosyal reddedilme olgularının, kişilerin sergiledikleri saldırganlık tepkileri açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ve dışlanan kişilerin saldırganlık tepkilerinde cinsiyet, negatif duygulanım ve affedici kişilik özelliklerinin rolünü tespit etmeye çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, affedici kişilik davranışlarını sergileyen kişilerin saldırganlık tepkileri üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğu gözlenmiştir. Bu sonuca göre affedici kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin saldırganlık düzeyleri, affedici kişilik özelliği daha düşük olanlara göre azdır. Genel olarak akran zorbalığı ile affetme arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalara bakıldığında, akran zorbalığı ile affetme arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki sonucuna varan çalışmalar bulunmaktadır (Çardak, 2012; Gündüz, 2014; Barcaccia, Schneider, Pallini, Baiocco, 2017; Malakçıoğlu, 2018). Bu çalışmalar çalışmamız ile benzerlik göstermektedir. Kendisine karşı bir kötülük olduğunda, bunu affeden kişi karşıdaki insana yeni bir şans verdiği anlamına gelmektedir. Karşıdaki insana yeni bir şans veren bireyin, dışlama zorbalığında bulunma ihtimalinin de olmayacağı düşünülmektedir.

5.1.5. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutlarından olan söylenti çıkarma ve yaymayı ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın beşinci alt amacı, ‘‘ Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan söylenti çıkarma ve yayma alt boyutunu ne kadar yordamaktadır? ‘‘ şeklindedir. Araştırma sonuçlarına göre, söylenti çıkarma ve yayma zorbalığını ait olma ihtiyacı pozitif yönde yordamaktadır. Söylenti çıkarma ve yayma mağduru olmayı, özgürlük ihtiyacı negatif yönde yordarken, ait olma ihtiyacı pozitif yönde yordamaktadır. Bu sonuçlara göre ait olma ihtiyacı karşılama düzeyi yükseldikçe, öğrencinin söylenti çıkarma ve yayma mağduru ve zorbası olma düzeyi de yükselmektedir. Bireyin özgürlük ihtiyacını karşılama düzeyi arttıkça söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma düzeyi de azalmaktadır.

Son yıllarda teknolojinin gelişmesi ile birlikte zorbalık literatürüne yeni bir kavram olarak ‘‘siber zorbalık’’ girmiştir. Günümüzde çoğunlukla, insanlar sosyal medya aracılığıyla sosyalleşmekte ve ilişki kurmaktadır. Ergenler de sosyal medya ortamını ciddi şekilde kullanmaktadır. Son zamanlarda sosyal medya ve internet aracılığıyla ciddi şekilde zorbalık davranışları da görülmektedir. Kokkinos, Baltzidis ve Xynogala (2016) yaptıkları bir çalışmada, zorbalık davranışlarının çoğunun sosyal medya hesaplarını ele geçirerek o kişinin adına mesajlar yazmak ve gönderiler paylaşmak olduğunu belirtmişlerdir. Bu araştırmadan da yola çıkarak söylenti çıkarma ve yayma zorbalığının son yıllarda daha çok siber zorbalık kanalından yapıldığı söylenebilmektedir. Siber zorbalık ve temel psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar vardır. Dilmaç (2009) yaptığı çalışmada, saldırganlık ile ilgi görmenin siber zorbalığı olumlu bir şekilde yordadığını, duyguları anlama ile siber zorbalık arasında ise negatif yönde bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Ayrıca sebat ve yakınlığın siber zorbalık da mağdur olmayı negatif olarak yordadığını ve bununla birlikte değişim ihtiyacı ile siber zorbalıktan mağdur olma arasında da zayıf ama anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sabancı (2018) yaptığı bir çalışmada psikolojik ihtiyaçlar ile siber zorbalık ve mağduriyet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, başarı ihtiyacı ile siber zorbalık ve mağduriyet arasında anlamlı ve negatif bir ilişki bulunmuştur. Yani öğrencinin başarı ihtiyacı yeterince karşılandığında öğrencinin siber zorba veya mağdur olma ihtimali düşmektedir. Young-Jones, Fursa, Byrket ve Sly (2015) yaptıkları çalışmalarında özerklik ihtiyacı ile mağdur olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Gök (2017) yaptığı çalışmada da özerklik ihtiyacı ile mağdur olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu sonuçlar araştırmamızdaki özgürlük ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasındaki ilişki ile benzer olmaktadır. Yapılan çalışmaların genel olarak sonuçlarına bakıldığında, temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan bireyin söylenti çıkarma yayma zorbalığında bulunması ve söylenti çıkarma ve yayma mağduru olması ihtimalinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Dilmaç (2009) yaptığı çalışmada saldırganlık ile ilgi görmenin siber zorbalık üzerinde olumlu etkisinin olduğunu söylemiştir. Ailesi ve akranları tarafında aşırı şekilde ilgi gören çocuğun, kendisine yeterince ilgi göstermeyen arkadaşları olduğunda, bu durum onu rahatsız edebilmektedir. Bu

durumda bu birey kendisine yeterince ilgi göstermeyen akranlarına karşı söylenti çıkarma ve yayma zorbalığında bulunarak onu küçük düşürüp bulunduğu ortamdan dışlanmasını sağlayabileceği düşünülmektedir. İlgi görmeye alışmış bir çocuğun, ilgi görmediği zamanda öfkelenebileceği ve normalde yapmayacağı davranışları yapabildiği gözlemlenmiştir (Ergün,2011).

Literatür ve yapılan çalışmalar incelendiğinde, söylenti çıkarma ve yayma akran zorbalığı ile psikolojik ihtiyaçlar arasındaki ilişkiyi birebir inceleyen çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Araştırmalara bakıldığında birbirinden farklı sonuçların ortaya çıkmasından ve çalışmaların az olmasından dolayı daha detaylı araştırmalar yapılarak daha net sonuçlar elde edilebileceği düşünüldüğünden, bu alanda yeni çalışmaların yapılması daha doğru olacaktır.

5.1.6. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutlarından olan eşyalara zarar verme zorbalığını ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın altıncı alt amacı, “ Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan eşyalara zarar verme alt boyutunu ne kadar yordamaktadır? ” şeklindedir. Araştırma sonuçlarına göre, eşyalara zarar verme zorbalığını ait olma ihtiyacı pozitif yönde yordarken, özgürlük ihtiyacı negatif yönde yordamaktadır. Eşyalara zarar verme mağduru olmayı ise ait olma ihtiyacı pozitif yönde yordarken, özgürlük ihtiyacı negatif yönde yordamaktadır.

Alanyazına bakıldığında, eşyalara zarar verme zorbalığı ile ait olma ve özgürlük temel psikolojik ihtiyaçlarını birebir inceleyen çalışmaların çok az olduğu gözlemlenmiştir. Sarıbeyoğlu (2007) yaptığı çalışmada, ailesinde fiziksel şiddete ve kötü muameleye maruz kalan çocukların saldırgan olduğu ve çevresindeki insanlara ve eşyalara zarar verdiğini belirtmiştir. Fiziksel şiddete ve kötü muameleye maruz kalan çocuk, akranlarına da zorbalık davranışlarının çoğunu yapabilmektedir. Olweus(1980) yaptığı bir çalışmada, zorbalık yapan çocukların aile içinde şiddete maruz kaldığı ve yetersiz ilişkilerinin olduğunu söylemiştir (Akt: Koç,2006).

Özellikle ilişki ihtiyacı giderilmemiş çocuğun akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kurması beklenemez. İlişki ihtiyacı yeterince karşılanamayan çocuğun, ailesine ve akranlarına karşı ait olma ihtiyacı da yeterince karşılanamayacaktır. Akranları ile sağlıklı ilişkilerde bulunmayan ve ait olma duygusu gelişmeyen çocuk, öfkelenebilir ve bu öfkesini akranlarına ya da eşyalarını saldırarak dışarı vurabilmektedir. Bu sonuçlar yapılan araştırma ile benzer olmamaktadır. Yapılan araştırmada ait olma ihtiyacı karşılama düzeyi yüksek olan bireylerin, eşyalara zarar verme zorbası ve mağduru olma düzeyinin de yüksek olduğu bulunmuştur. Ailesi ve akranları tarafından ait olma ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan bireyin, diğer akranları tarafından istekleri yerine getirilmediğinde ve o akranları tarafından saygı görmediğini düşüneneğinden dolayı o akranlarına zorbalıkta bulunma ihtimalinin olduğu düşünülmektedir. Ailesi ve arkadaşları tarafından her isteği yerine getirilen çocuk bu duruma alışacaktır. Bunun aksi olduğunda çocuğun bu duruma tepki verme ihtimali olmaktadır. Dolayısıyla istekleri karşılanmayan çocuğun, akranlarının eşyalarına zarar verme ihtimalinin olduğu düşünülmektedir. Araştırmada ortaya çıkan diğer sonuca bakıldığında; özellikle ailesi tarafından ait olma ihtiyacı yüksek düzeyde karşılanan çocuğun, bu ihtiyacı akranları tarafında karşılanmadığı zaman çocuk bu durumdan olumsuz etkilenip kendine bulunduğu ortamdan soyutlabilmektedir. Zorbalığa maruz kalma ihtimali yüksek olan çocukların, bir arkadaş çevresi olmayan ve kendini ortamlardan soyutlayan çocukların olduğu alanyazında belirtilmişti. Bu durumda yalnız olan çocuğa, bazı akranları tarafından eşyalara zarar verme zorbalığının yapılabilme ihtimalinin yüksek olacağı söylenebilir.

Young-Jones, Fursa, Byrket ve Sly (2015) yaptıkları çalışmalarında özerklik ihtiyacı ile mağdur olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Gök (2017) yaptığı çalışmada da özerklik ihtiyacı ile mağdur olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu sonuçlar araştırmamızdaki özgürlük ile söylenti çıkarma ve yayma mağduru olma arasındaki ilişki ile benzer olmaktadır. Özgürlük ihtiyacı yeterince karşılanan kişinin akranlarıyla sağlıklı ilişkiler içinde olduğu görülmektedir (Pişkin,2006). Akranlarıyla sağlıklı ilişkiler geliştiren çocuğun akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığını yapma ihtimalinin düşük olacağı

alanyazında görülmüştü. Arkadaşlarıyla sağlıklı ilişkiler geliştiren çocukların zorbalık olaylarının içerisinde bulunma ihtimalinin düşük olacağı, yapılan diğer çalışmalara da bakıldığında, ortaya çıkmıştır.

5.1.7. Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı alt boyutlarından olan cinsel zorbalığı ne kadar yordadığına ilişkin bulguların tartışılması

Araştırmanın yedinci alt amacı, ‘‘ Lise öğrencilerinin psikolojik ihtiyaçlarının(Ait olma, Güç, Özgürlük ve eğlence) ve affedicilik tutumlarının akran zorbalığı ölçeğinin alt boyutlarından olan cinsel zorbalık alt boyutunu ne kadar yordamaktadır? ‘‘ şeklindedir. Araştırma sonuçlarına göre, cinsel zorba olmayı ait olma ihtiyacı pozitif yönde, özgürlük ihtiyacı negatif yönde ve eğlence ihtiyacı negatif yönde yordamaktadır. Cinsel mağdur olmayı ise ait olma ihtiyacı pozitif yönde, eğlence ihtiyacı ise negatif yönde yordamaktadır. Temel psikolojik ihtiyaçlar ile cinsel zorbalık alt boyutunu incelediğimizde, bu iki kavram arasında ilişki olduğunu belirten çalışmalar vardır. Weiss ve arkadaşları (1992) yaptıkları çalışmada, anne-babaların çocukları ciddi ve katı bir disiplinle yetiştirdiklerinde, çocuklarında saldırganlık eğilimlerinin arttığını söylemişlerdir (Akt:Sarıbeyoğlu,2007). Bu çocukların akranlarına zorbalıkta bulunma ihtimali de artmaktadır. Bu çocukların ‘‘ özgürlük’’ temel ihtiyacı karşılanmadığı için sonraki yaşamlarında saldırgan davranışlar gösterip akranlarına zorbalıkta bulunabilmektedir. Literatür incelendiğinde cinsel zorbalık davranışında bulunan çocukların, genellikle aile içi şiddete maruz kaldığı ya da cinsel istismara uğradığını gösteren çalışmalar vardır. Sarıbeyoğlu (2007) yaptığı çalışmada, istismara uğrayan, fiziksel cezaya ve kötü muameleye maruz kalan çocukların saldırgan oldukları ve akranlarına zorba davranışlarda bulduklarını söylemiştir. Ayrıca bu çocukların psikolojik ihtiyaçları karşılanmadığı için, bu çocuklar düşük benlik saygısına sahipler. Bu çocukların genel olarak gelişimleri aileleri tarafından desteklenmemektedir. Gelişimleri ailelere tarafından desteklenmeyen çocukların ait olma ihtiyacı yeterince karşılanmamakta ve bu çocukların zorbalık davranışlarında bulunma ihtimali de artmaktadır. Bu konuda yapılan bir başka çalışmalara bakıldığında, Gök (2017) kişinin ilişki ihtiyacı ile akran

zorbalığı mağduru olması arasında negatif yönde anlamlı bir sonuç bulmuştur. Bir başka çalışmada Bowes, Maughan, Caspi, Moffitt ve Arsenaault (2010) ilişki ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bir diğer çalışmada Troy ve Sroufe (1987) ilişki kurma ihtiyacı ile akran zorbalığı mağduru olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Bu çalışmalar ile yapılan çalışma arasında benzer sonuçların olduğu görülmektedir.

Temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan kişilerin genel olarak zorba olma ve mağdur olma ihtimalinin düşük olduğu alanyazında belirtilmişti. Zorbalık davranışlarında bulunan çocukların aile ve akran ilişkilerinin iyi olmadığı gözlemlenmiştir (Pişkin,2007). Ailesiyle ve arkadaşlarıyla iyi ilişkiler içinde olmayan ve saygı görmeyen çocuk, bu temel ihtiyaçlarını karşılamak için başka yollara başvuracaktır. Bu temel psikolojik ihtiyaçları elde etmek için gücünün yettiği, kendisinden küçük olan çocuklara karşı zorbalık davranışlarında bulunarak ihtiyaçlarını sağlamak isteyecektir. Çocuk kendisinden zayıf ve küçük olan çocuklara karşı zorbalık yaparak, kendisine saygı duyulan bir çevre ve ortam yaratma çabası içerisinde olacağı düşünülmektedir. Özgürlük ve eğlence ihtiyaçları yeterince karşılanan çocukların, çevresiyle iyi ilişkiler içerisinde olacağı ve dolayısıyla bu çocukların akranlarına cinsel zorbalık davranışlarında bulunma ihtimalinin düşük olacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada ait olma ihtiyacı yeterince karşılanan ergenlerde cinsel zorba ve kurban olma ihtimalinin yüksek olabileceği sonucuna varılmıştır. Literatüre ve bu çalışmanın sonuçlarına bakıldığında genel olarak temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan ergenlerin zorbalık yapma ve mağdur olma ihtimallerinin düşük olduğu sonucu çıkmıştır, ama ait olma ihtiyacı ile cinsel zorbalık ve cinsel mağdur olma arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Yani ait olma ihtiyacı yeterince karşılanan ergenlerin cinsel zorba ve mağdur olma ihtimalinin de olabileceği görülmüştür. Ait olma ihtiyacı üst düzeyde karşılanan ergenlerin belli bir süre sonra bu ilişkilerden sıkılabileceği ve kendisini farklı bir macerada bulmak için, kendisinden zayıf olan akranlarına cinsel zorbalık davranışında bulunabileceği düşünülmektedir. Örneğin; sınıfta yeterince ait olma ihtiyacı karşılanan bir çocuğun, sırf eğlenmek için ve popülerliğini daha da artırmak için, kendisinden zayıf olan bir arkadaşına karşı cinsel lakaplar takabilir. Ergen bu durumda arkadaşlarını

eğlendirdiğini ve popülerliğini artırdığını düşünecektir. Başka bir duruma bakıldığında; ait olma ihtiyacı karşılanan ergen, çevresiyle iyi ilişkiler kurup güvenli bir ortam içinde olduğunu düşünecektir. Bu durumda bu ergen, akranlarına ve çevresindeki insanlara güvenecektir. Ergen, bu durumda çevresindeki herkesin güvenilir olduğunu düşünmesinden dolayı, çevresindeki kötü niyetli arkadaşlarının ya da kendisinden büyük kişilerin kurbanı olma ihtimalinin de olacağı düşünülmektedir. Ergen kişinin, çevresindeki herkese duyduğu bu güven nedeniyle, bazı kötü niyetli bu insanlar tarafından cinsel zorbalığa maruz kalabileceği düşünülmektedir. Cinsel zorbalık olaylarına bakıldığında genellikle, zorbalığı yapan kişilerin, çocuğun çevresindeki yakın insanlar olduğu görülmektedir (Şahin ve Akbaba, 2017). Çocuk, çevresindeki yakın insanların güvenli olduğunu varsayacağı için bu insanlara güvenmektedir. Cinsel zorbalık davranışında bulunmak isteyen kişiler de bu güveni kullanarak, cinsel zorbalık davranışında bulunabilmektedir. Olaya farklı bir bakış açısıyla bakıldığında, örneğin; ailesi tarafından ve yakın arkadaşları tarafından ait olma ihtiyacı yeterince karşılanan bir çocuk, farklı bir ortama girdiğinde, bu yeni ortamındaki arkadaşlarının bazıları ondan hoşlanmadığı için farklı sebepler ileri sürerek, ona cinsel lakaplar takıp cinsel zorbalık davranışında bulunabilmektedir. Ergenin ait olma ihtiyacı, ailesi ve yakın çevresi tarafından yeterince karşılanırsa bile, ergen yeni bir ortama girdiğinde bu ihtiyacı karşılanmadığı için, ergenin zorbalık davranışlarına maruz kalabileceği ve zorbalık davranışlarını yapabileceği düşünülmektedir.

5.2. Sonuç

1. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, lise öğrencilerinin affetme düzeyi artıkça, akran zorbalığının alt boyutlarından olan sözel zorbalık, eşyalara zarar verme zorbalığı, izolasyon (dışlama) mağduru olma, eşyalara zarar verme mağduru olma ve cinsel mağdur olma düzeylerinde azalma olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca lise öğrencilerinin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyleri artıkça, sözel mağdur olma ve izolasyon (dışlama) mağduru olma düzeylerinde de artış olduğu gözlemlenmiştir.

2. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının fiziksel zorbalığı anlamlı bir şekilde pozitif yönde, eğlence ihtiyacının ise anlamlı bir şekilde negatif yönde fiziksel zorbalığı yordadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacı fiziksel mağdur olmayı anlamlı bir şekilde pozitif yönde, eğlence ihtiyacı ise anlamlı bir şekilde negatif yönde yordadığı görülmüştür.

3. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının sözel zorbalığı anlamlı bir şekilde pozitif yönde, eğlence ihtiyacının ise negatif yönde anlamlı bir şekilde sözel zorbalığı yordadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacının sözel mağdur olmayı anlamlı bir şekilde pozitif yönde yordadığı görülmüştür.

4. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının izolasyon (dışlama) zorbalığını pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacının izolasyon (dışlama) mağduru olmayı anlamlı bir şekilde pozitif yönde yordadığı görülürken, affetmenin izolasyon (dışlama) mağduru olmayı anlamlı bir şekilde negatif yönde yordadığı gözlemlenmiştir.

5. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının söylenti çıkarma ve yayma zorbalığını pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, özgürlük ihtiyacının ise anlamlı bir şekilde negatif yönde söylenti çıkarma ve yayma zorbalığını yordadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacının, söylenti çıkarma ve yayma mağduru olmayı pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı gözlemlenmiştir.

6. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının, eşyalara zarar verme zorbalığını pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, özgürlük ihtiyacının ise anlamlı bir şekilde negatif yönde eşyalara zarar verme zorbalığını yordadığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacının, eşyalara zarar verme mağduru olmayı pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, özgürlük ihtiyacının ise eşyalara zarar verme mağduru olmayı negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı gözlemlenmiştir.

7. Araştırmanın bulgularından yola çıkılarak, ait olma ihtiyacının, cinsel zorbalığı pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, özgürlük ve eğlence ihtiyaçlarının ise anlamlı bir şekilde negatif yönde cinsel zorbalığı yordadıkları gözlemlenmiştir. Ayrıca ait olma ihtiyacının, cinsel mağdur olmayı pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı, eğlence ihtiyacının ise cinsel mağdur olmayı negatif yönde anlamlı bir şekilde yordadığı gözlemlenmiştir.

1.2. Öneriler

1. Anne Babalara Öneriler

- a. Araştırma sonucuna ve literatüre bakıldığında anne-babaların çocuklarına destek oldukları ve temel psikolojik ihtiyaçlarını karşıladığı durumlarda, öğrencilerin zorba olma ya da zorba mağduru olma ihtimalinin düşük olduğu görülmüştür. Bu sebeple anne-babaların, çocuklarına destek vermeleri ve onların temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir.
- b. Araştırma sonucuna göre, affetme düzeyi yüksek olan öğrencilerin, zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ihtimallerinin de düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan yola çıkılarak ailelerin, çocuklarına affetmeyi ve affetmenin faydalarını anlatmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

2. Psikolojik Danışmanlara Öneriler

- a. Araştırmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında, temel psikolojik ihtiyaçları karşılanan öğrencilerin akran zorbası ve mağduru olma ihtimallerinin düşük olduğu görülmüştür. Okul psikolojik danışmanlarının, öğrencilerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması konusunda, okul yönetimini ve aileleri bilgilendirerek, okul yöneticilerinin ve ailelerin bu konu hakkında hep birlikte çalışmalar yapmaları teşvik edilebilir.
- b. Affetme düzeyi yüksek olan öğrencilerin, akran zorbası olma düzeyinin düşük olduğu görülmüştür. Lise öğrencilerine, affetme ve akran zorbalığı ilişkisi ve etkileri ile ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılarak, öğrencilerin bu konu hakkında farkındalık kazanması sağlanabilir.
- c. Eğlence ihtiyacı karşılanan öğrencilerin genel olarak zorba ve mağdur olma ihtimalinin düşük olduğu görülmüştür. Okul psikolojik danışmanı, özellikle sınıf düzeyinde, yapacağı etkinlikler ile öğrencilerin eğlenmesini ve birbirleriyle kaynaşmasını sağlayarak sınıflardaki akran zorbalıklarını azaltabilir.

3. Okul Yöneticilerine Öneriler

- a. Lise öğrencilerinin, özellikle eğlence ihtiyaçları karşılandığında zorbalık yapma düzeylerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Okul yöneticileri, okulda öğrencilerinin eğlence ihtiyaçlarını karşılayacak aktiviteler organize ederek, öğrencilerin arasında yaşanacak zorbalıkları azaltabilirler.

4. Gelecek Araştırmalar İçin Öneriler

- a. Bu çalışma, Şanlıurfa ve Gaziantep illerindeki öğrenciler ile yapıldı. Bu konu Türkiye genelindeki lise öğrencileri ile yapılarak daha genel sonuçlara varılabilir.
- b. Bu çalışmada temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorba olma ve zorbalığa maruz kalma arasındaki bazı alt boyutların literatür ile benzer olmayan sonuçlar ortaya çıktığı görülmüştür. Bu konu ile ilgili yeni çalışmalar yapılarak daha net sonuçlar elde edilebilir.
- c. Literatüre bakıldığında temel psikolojik ihtiyaçlar alt boyutları ile akran zorbalığı alt boyutlarını birebir inceleyen çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Bu sebeple, bu alanda yeni çalışmalar yapılabilir.
- d. Ait olma temel psikolojik ihtiyacı karşılanan öğrencilerin zorba ve kurban olma ihtimalinin olduğu görülmüştür. Bu ihtiyacın literatürdeki bazı çalışmalarla benzer olmadığı görülmüştür. Ait olma temel psikolojik ihtiyacı ve akran zorbalığı ile ilgili daha detaylı bir çalışma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Adalar, T., E. (2018). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığı ve akran mağduriyeti: Madenli beldesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Avrasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Alikaşifoğlu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Uysal, Ö., Kaymak, D. A., İltter, Ö. (2004). Violent behavior among Turkish high school students and correlates of physical fighting. *European Journal of Public Health*. 14, 173-177.
- Alpay, A. (2009). *Yakın İlişkilerde Bağışlama: Bağışlamanın Bağlanma, Benlik Saygısı, Empati Ve Kıskançlık Değişkenleri Yönünden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Asıcı, E. (2018). *Affetme Odaklı Grup Rehberliğinin Ergenlerin Saldırgan ve Öznel İyi Oluşları Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Atik, G. (2006). *The role of locus of control, self-esteem, parenting style, loneliness, and academic achievement in predicting bullying among middle school students*. Master Thesis. Middle East Technical University, Social Sciences.
- Atik, G., Özmen, O., Kemer, G. (2012). Zorbalık ve boyun eğme davranışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 45(1), 191-208.
- Avcı, A., Bozgeyikli, H. ve Kesici, Ş. (2017). Psychological Needs as the Predictor of Teachers' Perceived Stress Levels. *Journal of Education and Training Studies*, 5(4), 154-164.
- Ayas, T. (2008). *Zorbalığı Önlemede Tüm Okul Yaklaşımına Dayalı Bir Programın Etkililiği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ayas, T., Pişkin, M. (2015). Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Ergen Formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 316-324.

- Ayaz, A. (2017). *Üniversite Öğrencilerinde Kariyer Uyumluluğunun Yordanmasında Psikolojik İhtiyaçlar ve Azmin Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Aytaç, S. (1997). *Çalışma Yaşamında Kariyer Planlaması Geliştirilmesi Sorunları*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Ayten, A., Göçen, G., Sevinç, K., & Öztürk, E. (2012). Dini Başa Çıkma şükür ve Hayat Memnuniyet ilişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(2), 45-79.
- Aqeel, M., Rohail, I., Ahsan, S., Ahmed, A. ve Saad, M. B. (2017). Moderating Role of the Forgiveness between Vengeance and Aggression in Pakistani Murderers. *Wulfenia Journal*. 24 (3), 269-283.
- Baharudin, D. F., Che Amat, M. A., Jailani, M. R. M. ve Sumari, M. (2011). *The Concept of Forgiveness as a Tool in Counseling Intervention for Well-being Enhancement/PERKAMA International Convention 2011*. <http://ddms.usim.edu.my/handle/123456789/5265> (Erişim: 01.01.2019).
- Balliet, D. (2010). Consientiousness and Forgivingness: A Meta-Analysis. *Personality and Individual Differences*, 48, 259-263.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Barcaccia, B., Schneider, B. H., Pallini, S. ve Baiocco, R. (2017). Bullying and the Detrimental Role of Un-Forgiveness in Adolescents' Wellbeing. *Psicothema*, 29(2), 217-222.
- Belsey, B. (2008). *Cyberbullying: An emerging threat to the always on generation*. <http://www.cyberbullying.ca> (Erişim: 12.10.2017).
- Bilge, F. (1990). *Sporcuların Psikolojik İhtiyaçları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Bilgin, A. (2007). Yatılı ve gündüzlü ilköğretim okulu öğrencilerinin zorbalığa ilişkin görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 8(1), 1-18.
- Boeree, C. G. (2008). *Personality Theories*
<http://webspaceship.edu/cgboer/maslow.html> (Erişim: 11.03.2019)
- Bowes, L., Maughan, B., Caspi, A., Moffitt, T.E., Arseneault, L. (2010). Families promote emotional and behavioural resilience to bullying: Evidence of an environmental effect. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(7), 809–817.
- Bugay, A., & Demir, A. (2011). Hataya ilişkin özelliklerin başkalarını affetmeyi yordaması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 8-15.
- Bugay, A., Demir, A., & Delevi, R. (2012). Assessment of reliability and validity of the Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale. *Psychological Reports*, 111(2), 575-584.
- Bulut, S. (2008) Okullarda görülen öğrenciden öğrenciye yönelik şiddet olaylarının bazı değişkenler açısından arşiv çalışması yöntemiyle incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 23-38.
- Burger, J.M. (2006) *Kişilik* (Çev: İnan Deniz, Erguvan Sarioğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Can, M. (1998). *İslam Ceza Hukukunda Af*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Can, S. (2018). *Ergenlerin Akademik Erteleme Davranışları, İnternet Bağımlılığı ve Temel Psikolojik İhtiyaçları: Bir Model Önerisi*: Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Chen, B., Vansteenkiste M., Beyers, W., Liesbet B., Edward L. Deci, Jolene Van der K.-D., Joke V. (2015). Basic Psychological Need Satisfaction, Need Frustration, and Need Strength Across Four Cultures. *Motivation and Emotion*. 39(2), 216-236.

- Chirkov, V. I., Ryan, R. M. (2001). Parent and Teacher Autonomy-Support in Russian and US Adolescents: Common Effects on Well-Being and Academic Motivation. *Journal of cross-cultural psychology*. 32(5), 618-635.
- Chirkov, V. I., Ryan, R. M., Kim Y., Kaplan U. (2003). Differentiating Autonomy From Individualism and Independence: A Self- Determination Theory Perspective on Internalization of Cultural Orientations and Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*. 84(1), 97–110.
- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O., Rasmussen, V. B. (2004). *Young people's health in context: international report from the HSBC 2001/02 survey*. WHO Policy series: health policy for children and adolescents Issue 4, WHO Regional Office for Europe, Copenhagen.
[www.euro.who.int/ data/assests/pdf file/0008/110231/e82923.pdf](http://www.euro.who.int/data/assests/pdf_file/0008/110231/e82923.pdf)
(Erişim:01.01.2019).
- Çakır, N. (2017). *Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çankaya, Z.C. (2009a). Öğretmen Adaylarında Temel Psikolojik İhtiyaçların Doyumu ve İyi Olma. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. Yaz 2009. 7 (3), 691-711.
- Çardak, M. (2012). *Affedicilik yönelimli psiko-eğitim programının affetme eğilimi, belirsizliğe tahammülsüzlük, psikolojik iyi oluş, sürekli kaygı ve öfke üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çitemel, N. (2014). *Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çıracak, M., F. (2017). *Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Karşılanması İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

- Çolak, T. S. (2014). *Affetme esnekliği kazandırmada logoterapi yönelimli grupla psikolojik danışmanın etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum.
- Deci, E. L., & Ryan, R.M., (1996). Need satisfaction and the self-regulation of learning. *Learning & Individual Differences*, 8(3), 165-183.
- Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2000). The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 1, 227–268.
- Deci, E.L., Ryan, R.M. (2008b). Self Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology*. 2008. 49(3), 182-185.
- Demanet, J., Houtte, M.V. (2012). The impact of bullying and victimization on students' relationships. *American Journal of Health Education*, 43(2), 104-113.
- Demirci, E. (2018). *Ergenlerde Temel Psikolojik İhtiyaçlar İrrasyonel İnanışları ile Mükemmelliyetçilik ve Sınav Kaygısı Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1291–1325.
- Dizen, M., Berenbaum, H., & Kerns, J.G. (2005). Emotional awareness and psychological needs. *Cognition And Emotion*, 19 (8), 1140-1157.
- Doğan, S. (2015). *Üstün Yetenekli Öğrencilerin Psikolojik İhtiyaçlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Dolunay-Cuğ, F. (2015). *Öznel İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Kendini Affetme, Özduyarlılık, Öznel Yaşama Enerjisi ve Mutluluğa Yönelim*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eldeleklioğlu, J. (2015). *Predictive effects of subjective happiness, forgiveness, and rumination on life satisfaction*. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43(9), 1563-1574.
- Enright, R. D., Gassin, E. A., & Wu, C. R. (1992). Forgiveness: A developmental view. *Journal of Moral Education*, 21(2), 99-114.
- Enright, R.D., & the Human Development Study Group (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness, and self-forgiveness. *Counseling and Values*, 40(2), 107-126.
- Enright, R. D. (2001). *Forgiveness is a Choice: A Step-By-Step Process for Resolving Anger and Restoring Hope*. Washington: American Psychological Association.
- Erçevik, A. (2014). *Lise öğrencilerinin duygusal özerklik ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ergün, D. (2011). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ortaöğretim 6., 7., ve 8., Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbaları Yayınlığı ve Risk Faktörünün Belirlenmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Erwin, J.C. (2003). Giving Students What They Need. *Educational Leadership*, 61 (1), 19-24.
- Esen-Çoban, A. (2013). Türkiye'de ergenlerin duygusal özerkliklerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 357-371.

- Eşici, H. (2007). *İlköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin temel ihtiyaçlarının karşılanma düzeyi ile zorbaca davranışlar arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eysenck, H., J.,W. Arnold and R. Meili (1972). *Encyclopedia of Psychology*. Fontana/Collins.
- Fecteau, Marie-Claude. (2011). *The Mediating Role of Coping in the Relationship Between Satisfaction of Psychological Needs and Academic Goal Progress: A Self-Determination Perspective*. Doctoral Dissertation. Université d'Ottawa/University of Ottawa.
- Filak, V.F., Sheldon, K.M. (2003). Student psychological need satisfaction and college teacher-course evaluations. *Educational Psychology*, 23(3), 235-247.
- Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2001). Forgiving in close relationships. *Advances in Psychology Research*, 7, 163-197.
- Fleming, L. C., Jacobsen, K. H. (2009). Bullying among middle-school students in low and middle income countries. *Health Promotion International*, 2, 1-12.
- Garip, G. ve Şavkın, B. (2008). *Akran Zorbalığı*. PDREM Bülteni.
- Girgin-Büyükbayraktar, Ç., Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Gençlerin Psikolojik İhtiyaçları Nelerdir?. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(8), 13-26.
- Glasser, W. (1965). *Reality Therapy: A New Approches to Psychiatry*. New York: Harper And Row.
- Glasser, W. (1997). Choice Theory and Student Success. *Education Digest*. 63 (3),16-21.
- Glasser. W. (2003). *Seçim Teorisi* (çev: Müge İzmirli). İstanbul: Hayat Yayınları.
- Gümüşler-Başaran, A. (2014). *Rize İli Lise Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Zorbalığı Önleme Eğitimi Etkisinin Değerlendirilmesi*.Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

- Gündüz, Ö. (2014). *Üniversite öğrencilerinde affetmeyi yordayan değişkenlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gök, F. (2017). *Lise öğrencilerinde akran zorbalığına maruz kalma: Temel psikolojik ihtiyaçlar ve anne-babaya duygusal erişilebilirlik*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gökkaya, F. (2015). *İlköğretim Öğrencilerinde Zorbalık Eğilimini Azaltmaya Yönelik Bilişsel Davranışçı Bir Müdahale Programının Geliştirilmesi ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gökler, R., 2009, Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 512-534.
- Halisdemir, D. (2013). *Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşları, Kendini Affetme Düzeyleri ve Geçmişe Yönelik Anne Kabul Red Algıları Arasındaki İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hamurcu, B. (2011). *Ergenlerin yetkinlik inançları ve psikolojik iyi oluşlarını yordamada psikolojik ihtiyaçlar*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Hamurcu, H., Sargın, N. (2011). Lise öğrencilerinin boyun eğme davranışları ile psikolojik ihtiyaçları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 171-187.
- Hein, V., Koka, A., Hagger, M.S.(2015). Relationships between perceived teachers' controlling behaviour, psychological need thwarting, anger and bullying behaviour in high-school students. *Journal of Adolescence*, 42, 103-114.
- Horney, K. (1998). *Çağımızın Nevrotik Kişiliği* (Çev: Başak Kıcıır, S. Budak).Ankara: Öteki Psikoloji.

- İkinci, M. (2003). *Ergenlerde Temel İhtiyaçların Karşılama Düzeyi İle Davranışları Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- İlhan, T., Özbay, Y. (2010). Yaşam Amaçlarının ve Psikolojik Ghtiyaç Doyumunun Öznel İyi Oluş Üzerindeki Yordayıcı Rolü. *Türk PDR Dergisi*, 33,109 – 119.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler Arasında Gerçekleşen Zorbalık Eylemleri ve Zorbalık Konusunda Öğrencilerin ve Okul Yöneticilerin Görüşleri ve Tutumları*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Karakaş, A., C. (2014). *Gerçeklik Terapisi Yönelimli Dini Başa Çıkma Psikoeğitim Programının Affetme Esnekliği, Empati ve Stresle Başa Çıkma Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kesici, Ş. (2008b). Sixth-, seventh, and eighth-grade students' guidance and counseling needs according to parents' views. *Eurasian Journal of Educational Research*, 32, 101-116.
- Kesici, S. (2015). Psychological needs as predictors of human values in high school students. *The Anthropologist*, 19(2), 499-506.
- Kındap, Y. (2011). *Kendini Belirleme Kuramı Temelinde Ergenlikte Destekleyici Ebeveynlik, Akademik ve Sosyal Uyum ve Kendini Belirleme Düzeyi Arasındaki İlişkilerin Boylamsal Olarak İncelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koruklu, N.Ö. (2006).Eğitimde Arabuluculuk ve Okulda Arabuluculuk Sürecinin İşleyişine İlişkin Bir Model. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 20, 11-20.
- Köknel, Ö. (1998).*Dolu Dolu Yaşamak*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kuzgun, Y. (1984). Edwards Kişisel Tercih Envanterinin Türkiye’de Güvenirliği ve Geçerliği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 17 (1-2), 69-84.

- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kokkinos, C. M., Baltzidis, E. and Xynogala, D. (2016). Prevalence and personality correlates of Facebook bullying among university undergraduates. *Computers in Human Behavior*, 55, 840–850.
- Konstam, V., Chernoff, M. ve Deveney, S. (2001). Toward Forgiveness: The Role of Shame, Guilt, Anger, and Empathy. *Counseling And Values*. 46, 26-39.
- Lawler-Row, K. A. ve Piferi, R. L. (2006). The Forgiving Personality: Predicting A Life Well Lived. *Personality And Individual Differences*. 41, 1009- 1020.
- Malakcioğlu, C. (2018). *Bitirilmemiş işler ile öfke, suçluluk, utanç ve affetme arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Mameghani, S.,S. (2017). *Türkiye ve İran'daki Üniversitesi Öğrencilerinin Affetme, Tolerans ve Mutluluk Düzeylerinin Karşılaştırılması*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Mann, M. J., Kristjansson, A. L., Sigfusdottir, I. D., Smith M. L. (2015). The role of community, family, peer, and school factors in group bullying: Implications for school-based intervention. *Journal of School Health*, 85(7), 477-486.
- McCullough, M. E., Worthington Jr, E. L., & Rachal, K. C. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(2), 321-336.
- McCullough, M. E., Pargament, K. I., & Thoresen, C. E. (2000). *The Psychology of Forgiveness: History, Conceptual Issues, and Overview*. M. E. McCullough, K. I. Pargament, ve C. E. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, Research, and Practice* 1-14. New York: The Guilford Press.
- McCullough, M. E., Fincham, F. D., & Tsang, J. A. (2003). Forgiveness, forbearance, and time: the temporal unfolding of transgression-related

- interpersonal motivations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(3), 540-557.
- Murray, H.A. (1938). *Explorations in Personality*. New York: Oxford University Press.
- Naami, A., Asgari, P. ve Roshan, K. (2014). Predicting Collegiate Students' Aggression Based on the Amount of Forgiveness and Their Belief in A Just/Unjust World. *Journal of Life Science and Biomedicine*, 4(1), 4-8.
- Neto, F. (2007). Forgiveness, personality and gratitude. *Personality and Individual Differences*. 43(8), 2313-2323.
- Niemiec, C. P., Martin F. Lynch, Maarten Vansteenkiste, Jessey Bernstein, Edward L. Deci, Richard M. Ryan. (2006). The Antecedents and Consequences of Autonomous Self-Regulation for College: A Self-Determination Theory Perspective on Socialization. *Journal of Adolescence*. 29(5), 761-775.
- Niemiec, C.P., Ryan, R.M. (2009). Autonomy, competence, and relatedness in the classroom applying self-determination theory to educational practice. *Theory and Research in Education*, 7(2), 133-144.
- North, J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 42, 499-508.
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi*. Ankara: İmge Yayınları
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell Publishers.
- Olweus, D. (1994). *Bullying at School, What We Know and What We Can Do*. Blackwell Published. Oxford.
- Olweus, D. (1999a). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalona & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective*, 7-27, London and New York: Routledge.
- Olweus, D. (2005). A useful evaluation design and effects of the Olweus Bullying Prevention Program. *Psychology. Crime & Law*. 11, 389-402.

- Ögel, K., Tarı, I. ve Eke, C.Y. (2006). *Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özdemir, Y., Tunçer, İ., Yavuz, G., Özdemir, M. (2015).Ergen öğrencilerin okulda temel psikolojik gereksinimleri ölçeğinin psikometrik özellikleri: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 441-458.
- Özada, A. (2018). *Gençlerin Demografik Özellikleri, Aile ve Arkadaşlık İlişkileri ile Okul Yaşamının Akran Zorbalığına Etkisi*.Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531-562.
- Pişkin, M. (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: akran zorbalığı. 7. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı*: 125-126.
- Pişkin, M., (2006). Okul Şiddeti: Tanımı, Yaygınlığı ve Önleme Stratejileri. *Kamu'da Sosyal Politika*, 2(1), 45-62.
- Pişkin, M. Ve Ayas, T. (2007). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Ergen Formunun Geliştirilmesi. *IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. (Dokuz Eylül Üniversitesi. Çeşme: 17–19 Ekim 2007).
- Rigby, K. (1993). School children's perceptions of their families and parents as a function of peer relations. *The Journal of Genetic Psychology*, 154(4), 501-513.
- Ryan, R. M., Deci, E., L. (2000). Self-Determination Theory and The Facilitation Of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Ryan, R. M., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., & Deci, E. L. (2011). Motivation and Autonomy in Counseling, Psychotherapy, and Behavior Change: A look at Theory and Practice. *The Counseling Psychologist* 39, 193- 260.
- Sabancı, Y. (2018).*Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyetin yordayıcıları olarak akılcı olmayan inançlar psikolojik sağlamlık ve psikolojik ihtiyaçlar*.

Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Sabuncuoğlu, Ö., Ekinci, Ö., Bahadır, T. Akyuva, Y., Altınöz, E. & Berkem, M. (2006). Ergen öğrenciler arasında akran örselenmesi ve depresyon belirtileriyle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 9, 27-35.

Sarıbeyoğlu, N., S. (2007). *Lise öğrencilerinde aile içi çocuk istismarı ile zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarıçam, H., Akın, A. (2013). Affedicilik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2013-1), 37-46.

Satıcı, S., A. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Affetme, İntikam, Sosyal Bağlılık ve Öznel İyi Oluşları: Farklı Yapısal Modellerin Denenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Schultz, D., (1976). *Erich Fromm, In: D. Schultz, Theories of Personalities*. Monterey, Calif. (Brooks/Cole Publ.) 1976. 86-101.

Schultz, D., Schultz, S. (1997). *Theories of personality*. Americ: Brooks/Cole Pub.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Sheldon, Kennon M., Richard Ryan, Harry T. Reis. (1996). What Makes for A Good Day? Competence and Autonomy in The Day and in The Person. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 22(12), 1270-1279.

Sipahi, H.T. (2008). *İzmir İli Bornova İlçesinde İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Etkileyen ve Eşlik Eden Faktörler*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Solberg, M. E., Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior* 29, 239-268.

- Soylu, B. (2010). *Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Steward, J.C. (2009). *Motivating The 21st Century Worker: A Case Study of Maslow's Hierarchy of Needs As It Applies to the Current Generationally Diverse Workforce*. A Dissertation Doctor of Philosophy, Capella University.
- Şahin, E.S. (2007). *Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, E.S., Owen, F.K. (2009). Psikolojik İhtiyaçları Farklı Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri. *Türk PDR Dergisi*. 32, 64-74.
- Şahin, Mustafa ve Akbaba, Sırrı (2017). *Okulda ve Sanal Ortamda Zorbalık ve Empati* (1.Baskı), İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şam, M. (2017). *Ergenlerde Siber Zorba ve Mağdur Olmanın Anne Baba Tutumları ve Okul İklimi ile İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Şirvanlı-Özen, D., Aktan, T. (2010). Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Başa çıkma stratejilerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25(65), 101-113.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. (2013). *Fidell Using Multivariate Statistics* (sixth ed.). Pearson, Boston.
- Taysi, E. (2007a). *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taysi, E., Curun, F., & Orcan, F. (2015). Hope, anger, and depression as mediators for forgiveness and social behavior in Turkish children. *The Journal of Psychology*, 149(4), 378-393.
- Troy, M., Sroufe, L.A. (1987). Victimization among preschoolers: Role of attachment relationship history. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 26(2), 166-172.

- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N., Billings, L. S., & Roberts, D. E. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality, 73*(2), 313-360.
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., Baldry, A. C. (2008) *Effectiveness of programmes to reduce school bullying: a systematic review*. (Erişim:28.02.2019). https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800023387/1371914733490/2008_programs_reduce_school_bullying.pdf
- Unicef (2006). *Adolescent Development in East Asia and the Pasific: Realizing Their Potential*. United Nations Children's Fund. New York: UNICEF Publishing.
- Uysal, R., & Satici, S. A. (2014a). Duygusal dışavurumun intikam üzerindeki yordayıcı rolü. *PSİDE Psikolojik Danışma ve Eğitim Dergisi, 1*(1), 16-27.
- Van Tongeren, D. R., Green, J. D., Hook, J. N., Davis, D. E., Davis, J. L., & Ramos, M. (2015). Forgiveness increases meaning in life. *Social Psychological and Personality Science, 6*(1), 47-55.
- Wade, N. G., & Worthington Jr, E. L. (2003). Overcoming interpersonal offenses: Is forgiveness the only way to deal with unforgiveness?. *Journal of Counseling and Development: JCD, 81*(3), 343-353.
- Wade, N. G., Worthington Jr, E. L., & Meyer, J. E. (2005). *But do they work? A meta-analysis of group interventions to promote forgiveness*. E. L. Worthington (Ed.), *Handbook of Forgiveness* 423-440. New York: Routledge.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: prevalence and school factors. *British Journal of Psychology, 92*: 673-696.
- Worthington, E. L. (1998). An empathy-humility-commitment model of forgiveness applied within family dyads. *Journal of Family Therapy, 20*(1), 59-76.
- Worthington, E. L., & Wade, N. G. (1999). The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology, 18*(4), 385.

- Worthington, E. L., & Scherer, M. (2004). Forgiveness is an emotion-focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: Theory, review, and hypotheses. *Psychology & Health*, 19(3), 385-405.
- Wubbolding, R.E. (1988). *Using Reality Therapy*. Toronto: Fitzhenry&Whiteside Ltd.
- Quintana-Orts, C. ve Rey, L. (2018). Forgiveness and Cyberbullying in Adolescence: Does Willingness to Forgive Help Minimize the Risk of Becoming A Cyberbully?. *Computers in Human Behavior*, 81, 209-214.
- Yalçın, S.B. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Duygularını İfade Edebilmelerinin Aleksitimi ve Psikolojik İhtiyaçlarına Göre İncelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yeter, Ö. (2016). *Bağlanma Stilleri, Temel Psikolojik İhtiyaçlar Doyumu ve Kıskançlık İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yücel, H.A.(1995). *Ankara Üniversitesi Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Psikolojik Danışma Servisine Başvuran Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İhtiyaçları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Young-Jones, A., Fursa, S., Byrket, J.S., Sly, J.S. (2015). Bullying affects more than feelings: The long-term implications of victimization on academic motivation in higher education. *Soc Psychol Educ*, 18, 185–200.
- Zhang, P. (2008). *Toward a Positive Design Theory: Principles for Designing Motivating Information and Communication Technology*. in M. Avital, R. Bolland, and D. Cooperrider (eds.), *Designing Information and Organizations with a Positive Lens*, a volume of the *Advances in Appreciative Inquiry* series, Elsevier

2.Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği

YÖNERGE: Aşağıda eğitiminiz sırasında ve normal yaşantılarınız içerisinde yaşadığınız durumlarla ilgili ifadeler bulacaksınız. Kafanızda kendi durumunuz üzerinde odaklanıp değerlendirmelerinizi yaptıktan sonra cevaplandırılmalarını somut olarak gerçekleştiriniz. Lütfen aşağıda verilen değerlendirmeyi kullanarak sizin durumunuz için en uygun olan sayıyı yuvarlak içine alınız veya üzerini X ile işaretleyiniz.

Hiç Katılmıyorum 1 (%0) Katılıyorum 4 (%51-75) Katılmıyorum 2 (%1-25)
Tamamen Katılıyorum 5 (%76-100) Kararsızım 3 (%26-50)

1	Bir sorunum olduğunda, destek ve öğüt için aileme başvurabilirim	1	2	3	4	5
2	Arkadaşlarım bir sorunum olduğunda bana destek olur.	1	2	3	4	5
3	Okulda ve arkadaş grubunda sözü dinlenen biriyim.	1	2	3	4	5
4	Yaşamda çok başarılı olacağıma inanıyorum.	1	2	3	4	5
5	Haftada en az bir kere sinemaya giderim.	1	2	3	4	5
6	Hoşça vakit geçirebileceğim arkadaşlara sahibim.	1	2	3	4	5
7	Seçtiğim kıyafetler konusunda annem beni özgür bırakır.	1	2	3	4	5
8	Eğlenmek için istediğim yere gidebilirim.	1	2	3	4	5
9	Ailem okulda, işte ya da evdeki tecrübelerimi dinlemek için zaman ayırır.	1	2	3	4	5
10	Onlarla birlikteyken arkadaşlarımla beni takdir ettiklerine inanıyorum.	1	2	3	4	5
11	Sorunlarımla üstesinden gelebileceğime inanırım.	1	2	3	4	5
12	İyi olduğumu düşündüğüm konularda yarışmaktan çekinmem.	1	2	3	4	5
13	Okul benim için eğlenceli bir yerdir.	1	2	3	4	5
14	Eğlenmek için arkadaş grubumla bir yerlere giderim.	1	2	3	4	5
15	İstediğim her şeyi yapabilecek ortama sahibim.	1	2	3	4	5
16	Arkadaşlarıma ayırdığım zaman konusunda ailem beni sınırlamaz.	1	2	3	4	5
17	Ailemle birlikte olmak hoşuma gider	1	2	3	4	5
18	Ailem başıma gelen şeyler konusunda dikkatlidir.	1	2	3	4	5
19	Farklı ve zor olan bir konu üzerinde çalışmaktan hoşlanırım.	1	2	3	4	5
20	Yaptığım işin en iyisini yapmalıyım.	1	2	3	4	5
21	Eğlenmek için sosyal ve kültürel etkinliklere katılırım.	1	2	3	4	5
22	Olaylara espri ve şaka ile yaklaşırım.	1	2	3	4	5
23	Kendi başıma tatile çıkabilirim.	1	2	3	4	5
24	Başkalarının benim ile ilgili ne düşündüğü çok önemli değildir.	1	2	3	4	5
25	Sevinçlerimi ve üzüntülerimi arkadaşlarımla ve ailemle paylaşmak beni mutlu eder.	1	2	3	4	5
26	Çevremdekiler beni esprili ve şakacı biri olarak nitelerler.	1	2	3	4	5

3.Affedicilik Ölçeği

Her sorunun karşısında bulunan; (1)Hiç Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum ve (5) Tamamen Katılıyorum anlamına gelmektedir. Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederim.						
1	Bana yakın olan insanlar uzun süre kin tuttuğumu düşünür.	1	2	3	4	5
2	Bana karşı yaptığı tüm hatalara rağmen arkadaşımı affedebilirim.	1	2	3	4	5
3	Birisi bana kötü bir şekilde davranırsa, ona aynı şekilde davranırım.	1	2	3	4	5
4	İnsanlar bana karşı olan hatalarından olayı suçluluk duymasalar da onları affetmeyi denerim.	1	2	3	4	5
5	Genellikle onurumu inciten davranışları affedebilir ve onları unutabilirim.	1	2	3	4	5
6	İlişkilerimin çoğu bana acı yaşatmıştır.	1	2	3	4	5
7	Birisini affettikten sonra bile, gücendiğim şeyler çoğu kez aklıma gelir.	1	2	3	4	5
8	Sevdiğim birinin bile asla affedemeyeceğim bir şeyleri vardır.	1	2	3	4	5
9	Beni inciten insanları daima affetmişimdir.	1	2	3	4	5
10	Affedici bir insanım.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Kemal ÇOBAN

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Şanlıurfa - 01.01.1993

E-mail: kemal.coban3@hotmail.com

EĞİTİM

Lise: Özel Doğa Koleji

Lisans: Gaziantep Üniversitesi – Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2011-2015)

Yüksek Lisans: Necmettin Erbakan Üniversitesi - Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (2016-2019)

İŞ DENEYİMLERİ

2016 – Dr. Cavit Özyeğin Ortaokulu

2016 - ... Şair Abdi İlkokulu

YABANCI DİLLER

İngilizce